SORUMLULUK VE ÖZGÜRLÜK TEMELLİ MEDYA OKURYAZARLIĞI BECERİSİNİN KARİKATÜR KULLANILARAK KAZANDIRILMASI

İlknur İrem Aras

Yüksek Lisans Tezi

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı

2023

(Her hakkı saklıdır.)

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

SORUMLULUK VE ÖZGÜRLÜK TEMELLİ MEDYA OKURYAZARLIĞI BECERİSİNİN KARİKATÜR KULLANILARAK KAZANDIRILMASI

(Gaining Responsibility And Freedom Based Media Literacy Talent With Caricatures)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İlknur İrem Aras

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Esra MİNDİVANLİ AKDOĞAN

Erzurum

Eylül, 2023

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

İlknur İrem Aras tarafından hazırlanan "Sorumluluk Ve Özgürlük Temelli Medya Okuryazarlığı Becerisinin Karikatür Kullanılarak Kazandırılması" başlıklı çalışması .. / .. / 202. tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türkçe Ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı:	Dr. Öğr. Üyesi Hakan ÖRTEN *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi*	Aslı Islak İmzalıdır
Danışman:	Dr. Öğr. Üyesi Esra MİNDİVANLİ AKDOĞAN *Atatürk Üniversitesi*	Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi:	Dr. Öğr. Üyesi Nurullah AYDIN *Atatürk Üniversitesi*	Aslı Islak İmzalıdır

Enstitü Yönetim Kurulunun …./…/…. tarih ve …… sayılı kararı.

Bu tezin Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

…. / …. / 202..

Prof. Dr. Adnan KÜÇÜKOĞLU

Enstitü Müdürü

Aslı Islak İmzalıdır

ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "Sorumluluk ve Özgürlük Temelli Medya Okuryazarlığı Becerisinin Karikatür Kullanılarak Kazandırılması" başlıklı çalışmanın tarafımdan bilimsel etik ilkelere uyularak yazıldığını ve yararlandığım eserleri kaynakçada gösterdiğimi beyan ederim.

06 /10 / 2023

Aslı Islak İmzalıdır
İlknur İrem Aras

☐Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun …./…/…. tarih ve ……. sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐Enstitü Yönetim Kurulunun …./…/…. tarih ve ……. sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamın her basamağında bana yol gösteren, destek ve emeklerini sakınmayan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Esra Mindivanli Akdoğan'a danışmanlığı için;

Hayatım boyunca beni maddi ve manevi olarak desteleyen aileme sabırları için sonsuz teşekkür ederim.

İlknur İrem Aras

ÖZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SORUMLULUK VE ÖZGÜRLÜK TEMELLİ MEDYA OKURYAZARLIĞI BECERİSİNİN KARİKATÜR KULLANILARAK KAZANDIRILMASI

İlknur İrem Aras

Eylül 2023, 134 Sayfa

Amaç: Bu araştırmada 7. sınıf öğrencilerine sosyal bilgiler dersinde çizdikleri karikatürler yardımıyla sorumluluk ve özgürlük temelli medya okuryazarlığı becerisinin kazandırılması amaçlanmaktadır.

Yöntem: Bu amaç doğrultusunda karma araştırma yöntemlerinden yakınsayan paralel desen kullanılmıştır. Çalışmanın nicel boyutu yarı deneysel desen, nitel boyutu ise durum çalışması ile yürütülmüştür. Çalışmada nicel veriler sorumluluk ve özgürlük temelli medya okuryazarlığı anketi, nitel veriler ise yarı yapılandırılmış görüşmeler, yapılandırılmamış gözlem ve öğrencilere çizdirilen karikatürler vasıtasıyla toplanmıştır. Nicel veriler SPSS programı ile analiz edilirken, görüşme verileri ve karikatürler için içerik analizi, gözlem verileri için betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Nitel verilerin analizinde MAXQDA programı kullanılarak toplanan veriler, temalar ve kodlara ayrılmış ve kod haritaları oluşturulmuştur.

Bulgular: Araştırmada ön test ve son test olarak uygulanan anket verileri için yapılan analiz sonucunda anlamlı bir farklılık ortaya çıktığı, öğrencilerin günlük TV izleme süreleri ile günlük internet kullanım sürelerinin sorumluluk ve özgürlük temelli medya okuryazarlığı üzerinde anlamlı bir farka ulaşılamamıştır. Araştırmada ön ve son görüşmelerde elde edilen verilere bakıldığında öğrencilerin son görüşmede dolaylı olarak özgürlük ve sorumluluk değerleri üzerinden medya okuryazarlığını açıkladıkları fark edilmiş ayrıca son görüşmede verilen cevaplarda medya okuryazarlığına ilişkin bilgilerinin arttığı görülmüştür. Araştırma sonunda öğrencilerin çizdiği karikatürlerde en fazla yalan haber ve kategorisinde çizimler yaptığı görülmüştür. Gözlemler sonucunda ise öğrencilerin derse katılım ve ilgilerinin arttığı fark edilmiştir.

Sonuçlar: Çalışma sonucunda ön-test ve son test şeklinde uygulanan anket verileri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Yani öğrencilere çizdirilen karikatürler öğrencilerin sorumluluk ve özgürlük temelli medya okuryazarlığı becerilerini olumlu yönde etkilemiştir. Araştırmanın nitel verilerine göre öğrencilerin son görüşmede daha zengin ve verilen eğitimle uyumlu cevaplar verdikleri görülmüştür. Çalışma sonunda öğrencilerin çizdiği karikatürlerin konularının en fazla yalan/aldatıcı/yönlendirici haber alanında yoğunlaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan gözlemlere göre karikatürlerin derste kullanılmasıyla öğrencilerin derse ilgilerinin ve ders aktif katılımın arttığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: karikatür, medya okuryazarlığı, sorumluluk, özgürlük

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

GAİNİNG RESPONSİBİLİTY AND FREEDOM BASED MEDİA LİTERACY TALENT WİTH CARİCATURES

İlknur İrem Aras

September 2023, 134 Pages

Purpose: In this study, the aim is to impart media literacy skills based on responsibility and freedom to 7th-grade students through the caricatures they draw in their social studies class.

Method: For this purpose, a converging parallel pattern from mixed research methods was used. The quantitative dimension of the study was carried out with a semi-experimental design and the qualitative dimension was carried out with a case study. In the study, quantitative data were collected through a responsibility and freedom-based media literacy questionnaire, while qualitative data were collected through semi-structured interviews, unstructured observation and cartoons made to students. While quantitative data were analyzed with the SPSS program, content analysis method was used for interview data and cartoons, descriptive analysis method was used for observation data. In the analysis of qualitative data, the data collected using the MAXQDA program were divided into themes and codes and code maps were created.

Findings: As a result of the analysis conducted for the survey data applied as pre-test and post-test in the research, a significant difference was found, and a significant difference was not reached on the responsibility and freedom-based media literacy of students' daily TV viewing times and daily internet usage times. Looking at the data obtained in the preliminary and final interviews in the study, it was noticed that students indirectly explained media literacy through the values of freedom and responsibility in the last interview, and it was also seen that their knowledge about media literacy increased in the answers given in the last interview. At the end of the research, it was found that students made the most drawings in the category of fake news and cartoons they drew. As a result of the observations, it was noticed that the students' participation and interest in the lesson increased.

Conclusions: As a result of the study, it was found that there was a significant difference between the survey data applied in the form of pre-test and Decal test. In other words, the cartoons drawn by the students positively affected the students' responsibility and freedom-based media literacy skills. According to the qualitative data of the research, it was seen that the students gave richer answers in the last interview and in accordance with the education provided. At the end of the study, it was concluded that the subjects of the cartoons drawn by the students were most concentrated in the field of lying / deceptive/misleading news. According to the observations made, it has been seen that students' interest in the lesson and active participation in the lesson increase with the use of cartoons in the lesson.

Keywords: caricature, media literacy, responsibility, freedom.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI 3
ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI II
TEŞEKKÜR III
ÖZ IV
ABSTRACT V
İÇİNDEKİLER VI
TABLOLAR DİZİNİ IX
ŞEKİLLER DİZİNİ X
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ XII
BİRİNCİ BÖLÜM 1
Giriş 1
Araştırmanın Amacı 6
Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi 6
Araştırmanın Sınırlılıkları 8
Araştırmanın Araştırmacı Tarafından Belirlenen Sınırlılıkları 8
Araştırma Sürecine Yönelik Sınırlılıklar 8
Araştırmanın Varsayımları 8
Araştırmanın Tanımları 9
İKİNCİ BÖLÜM 10
Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar 10
Sosyal Bilgiler Dersi ve Beceriler 10
21. Yüzyıl Becerileri, Temel Yeterlilikler Çerçevesi ve Sosyal Bilgiler 10
Medya Okuryazarlığı 11
Medya Okuryazarlığı ile İlgili Araştırmalar 14
Sorumluluk ve Özgürlük Değeri 16
Değerler ile İlgili Çalışmalar 18
Karikatür 21

Dünyada Karikatür 22
Türkiye'de Karikatür 23
Karikatür Türleri 24
Eğitimde Karikatürün Kullanımı 26
Sosyal Bilgiler Dersinde Karikatür Kullanımı 28
Karikatür Yöntemi ile İlgili Araştırmalar 29
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 36
Yöntem 36
Araştırma Yöntemi 36
Araştırmanın Nitel Kısmı 37
Araştırmanın Nicel Kısmı 39
Çalışma Grubu 40
Uygulama 40
Veri Toplama Araçları 41
Nitel Veri Toplama Araçları 41
Nicel Veri Toplama Araçları 43
Veri Analizi 43
Güvenirlik ve Geçerlik 44
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 47
Bulgular 47
Sorumluluk ve Özgürlük Temelli Medya Okuryazarlığı Anketi (SÖTMOA) Ön-Son Test Puanlarına Dair Bulgular 47
Sorumluluk ve Özgürlük Temelli Medya Okuryazarlığı Becerisi Ön-Son Görüşmelerine Dair Bulgular 49
Sorumluluk ve Özgürlük Temelli Medya Okuryazarlığı Ders Sürecinde Toplanan Gözlemlere Dair Bulgular 73
Medya Okuryazarlığına İlişkin Öğrencilerin Hazırladığı Karikatürlere Dair Bulgular 78
BEŞİNCİ BÖLÜM 89
Sonuç, Tartışma ve Öneriler 89

Sonuç ve Tartışma 89
Öneriler 97
Kaynakça 99
EKLER 107
EK-1. Uygulamaya İlişkin İzin Yazısı 107
Ek-2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme 110
Ek-3. Sorumluluk ve Özgürlük Temelli Medya Okuryazarlığı Anketi 111
Ek-4. Birinci Hafta Ders Planı 113
Ek-5. İkinci Hafta Ders Planı 115
Ek-6. Üçüncü Hafta Ders Planı 118
ÖZ GEÇMİŞ 119

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. *Medya okuryazarlığı ile ilgili çalışmalar* 14
Tablo 2. *Değerler ile ilgili çalışmalar* 18
Tablo 3. *Karikatür yönteminin kullanıldığı tez çalışmaları* 29
Tablo 4. *Karikatür yönteminin kullanıldığı makaleler* 31
Tablo 5. *Ders Planı* 41
Tablo 6. *Araştırmada Alınan Geçerlik ve Güvenirlik Önlemleri* 45
Tablo 7. *SÖTMOA Ön Test ve Son Test Puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları* 47
Tablo 8. *Günlük TV İzleme Sürelerinin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları* 48
Tablo 9. *Günlük İnternet Kullanma Sürelerinin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları* 48
Tablo 10. *Karikatür Analizi / Medyada Karşılaşılan İçeriklere Öğrencilerin Bakışı* 78

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. *Araştırma Süreci* 37
Şekil 2. *Kontrol Grupsuz Yarı Deneysel Desenin Simgesel Gösterimi* 39
Şekil 3. *Araştırmanın Nicel Süreci* 39
Şekil 4. *Medyayı Anlamlandırma Durumlarına Dair Ön Görüşme Verileri* 49
Şekil 5. *Medyayı Anlamlandırma Durumlarına Dair Son Görüşme Verileri* 50
Şekil 6. *Medya İçeriğinin Ne Olduğuna Dair Ön Görüşme Verileri* 51
Şekil 7. *Medya İçeriğinin Ne Olduğuna Dair Son Görüşme Verileri* 52
Şekil 8. *En Çok Takip Edilen Medya Alanlarına Dair Ön Görüşme Verileri* 53
Şekil 9. *En Çok Takip Edilen Medya Alanlarına Dair Son Görüşme Verileri* 54
Şekil 10. *Medyayı Takip Etme Sebeplerine Dair Ön Görüşme Verileri* 55
Şekil 11. *Medyayı Takip Etme Sebeplerine Dair Son Görüşme Verileri* 56
Şekil 12. *Medya İçerikleri Oluşturulurken İzlenen Yola Dair Ön Görüşme Verileri* 57
Şekil 13. *Medya İçerikleri Oluşturulurken İzlenen Yola Dair Son Görüşme Verileri* 58
Şekil 14. *Medya İçeriği Hazırlarken Öğrencinin İzleyeceği Yola Dair Ön Görüşme Verileri* 59
Şekil 15. *Medya İçeriği Hazırlarken Öğrencinin İzleyeceği Yola Dair Son Görüşme Verileri* 60
Şekil 16. *Medya İçeriği Oluştururken Dikkat Edilen Hususların Nedenlerine Dair Ön Görüşme Verileri* 61
Şekil 17. *Medya İçeriği Oluştururken Dikkat Edilen Hususların Nedenlerine Dair Son Görüşme Verileri* 62
Şekil 18. *Medya Aracılığı ile Verilen Mesajlara İlişkin Ön Görüşme Verileri* 63
Şekil 19. *Medya Aracılığı ile Verilen Mesajlara İlişkin Son Görüşme Verileri* 64
Şekil 20. *Müdahale Edilme Durumunda Gösterilen Tavır ve Nedenine Dair Ön Görüşme Verileri* 65
Şekil 21. *Müdahale Edilme Durumunda Gösterilen Tavır ve Nedenine Dair Son Görüşme Verileri* 66
Şekil 22. *Seçici Davranma Durumlarına Dair Ön Görüşme Verileri* 67
Şekil 23. *Seçici Davranma Durumlarına Dair Son Görüşme Verileri* 68
Şekil 24. *Olumlu veya Olumsuz Etkileme Durumları ve Nedenlerine Dair Ön Görüşme Verileri* 69
Şekil 25. *Olumlu veya Olumsuz Etkileme Durumları ve Nedenlerine Dair Son Görüşme Verileri* 70
Şekil 26. *Medya Aracılığı İle Bilgiye Ulaşırken İzlenen Yol Hakkında Ön Görüşme Verileri* 71

Şekil 27. *Medya Aracılığı İle Bilgiye Ulaşırken İzlenen Yol Hakkında Son Görüşme Verileri* 72
Şekil 28. *Karikatür1* 77
Şekil 29. *Karikatür2* 77
Şekil 30. *Karikatür3* 77
Şekil 31. *Ö20'in Çizdiği Karikatür* 79
Şekil 32. *Ö9'un Çizdiği Karikatür* 80
Şekil 33. *Ö15'in Çizdiği Karikatür* 80
Şekil 34. *Ö13'nin Çizdiği Karikatür* 81
Şekil 35. *Ö12'nin Çizdiği Karikatür* 81
Şekil 36. *Ö12'nin Çizdiği Karikatür* 81
Şekil 37. *Ö16'in Çizdiği Karikatür* 82
Şekil 38. *Ö7 ve Ö13'ün Çizdiği Karikatür* 82
Şekil 39. *Ö8'nin Çizdiği Karikatür* 82
Şekil 40. *Ö4'in Çizdiği Karikatür* 83
Şekil 41. *Ö17'in Çizdiği Karikatür* 84
Şekil 42. *Ö7'in Çizdiği Karikatür* 84
Şekil 43. *Ö19'nin Çizdiği Karikatür* 85
Şekil 44. *Ö5'in Çizdiği Karikatür* 85
Şekil 45. *Ö2'nın Çizdiği Karikatür* 86
Şekil 46. *Ö1'in Çizdiği Karikatür* 86
Şekil 47. *Ö3'ün Çizdiği Karikatür* 86
Şekil 48. *Ö12'nin Çizdiği Karikatür* 87
Şekil 49. *Ö9'un Çizdiği Karikatür* 87
Şekil 50. *Ö18'in Çizdiği Karikatür* 88
Şekil 51. *Ö7'nin Çizdiği Karikatür* 88
Şekil 52. *Ö13'ün Çizdiği Karikatür* 88

KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ

TYÇ: Temel Yeterlilikler çerçevesi

SÖTMOA: Sorumluluk ve Özgürlük Temelli Medya Okuryazarlığı Anketi

BİT: Bilgi İletişim Teknolojileri

BİRİNCİ BÖLÜM

Giriş

Geçmişten bugüne bilim ve teknoloji hiç durmaksızın kendisini yenilemektedir. Bu yeniliklerden en çok etkilenenler ise toplum ve ekonomi olmuştur. Bilim ve teknolojideki her değişiklik toplum yapılarını ve ekonomiyi değiştirip dönüştürmüştür. Toplum ve ekonomide oluşan değişiklikler ise eğitim ve öğretim ilkelerini etkileyerek yenilenmesine sebep olmuştur. Eğitim artık çağın getirilerini karşılamak için kişinin ilgi ve yeteneklerini dikkate alarak değişmektedir (Dinç & Üztemur, 2016). Dünyayı küresel bir köy hâline getirmiş olan internet, eğitimin de vazgeçilmez kaynaklarından biri hâline gelerek zamanla sınıf içerisinde de aktif şekilde kullanılmaya başlanmış ve yeni nesillerin eğitimden beklentilerini değiştirerek materyal sayısını arttırmış ve yeni avantajlar getirmiştir (Özer-Taylan, 2020).

Ülkemizde 2004 yılından itibaren öğretim programlarının temel yaklaşımı olarak benimsenen yeniden yapılandırmacı yaklaşım ilkesi ile eğitimde farklı ve zengin materyallerin kullanımı fazlaca önem kazanmıştır (Oruç & Teymuroğlu, 2011). Materyaller ders sürecinde eğitime katkıda bulunmak için kullanılırlar. Sosyal bilgiler dersinde de belirlenmiş olan hedef ve kazanımlara ulaşmak için birçok yöntem, teknik ve materyal kullanılmalıdır (Akengin & İbrahimoğlu, 2010). Ders içerisinde kullanılacak olan yöntem, teknik ve materyallerin çoğunlukla sözel olan ders konularını soyutluktan kurtararak somut bir hâle getirmesi beklenmektedir. Sosyal bilgiler dersini alan öğrencilerin somut işlemler döneminde olduğu düşünüldüğünde çeşitli yöntem, teknik ve materyaller kullanılarak somutlaştırmanın sağlanması önemlidir (Karakuş vd., 2012). Ayrıca ders sürecinde kullanılan yöntem, teknik ve materyallerin öğrencilerin motivasyonlarını ve dersteki başarılarını arttıracağı ve ders ile ilgili olumlu tutum geliştirmelerine de yardımcı olacağı düşünülmektedir (Akengin & İbrahimoğlu, 2010).

Öğrencilerin motivasyonlarını, ders başarılarını arttırma ve ders ile ilgili olumlu tutum geliştirmelerini sağlama gibi faydaların gerçekleşmesini sağlayan en önemli etkenlerden birisi de mizahtır. Mizahı derslerde kullanmak öğrencinin derse olan ilgisini arttıracağı, sınıf ortamında mevcut gerilimi azaltacağı, dersi eğlenceli bir hâle getireceği ve sınav endişesini azaltarak daha ılımlı bir öğrenme ortamı sağlayacağı yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur (Seçgin vd., 2010). Ersoy ve Türkkan (2010) öğretmen ve öğrenci arasındaki iletişimin artmasına yardımcı olan mizah sayesinde işlenen dersin öğrenci merkezli olarak

yürütülmesinde etkili olacağını, öğrencilerin kendilerini mizah sayesinde daha rahat ifade edebileceğini düşünmektedir. Bunun yanında akılda kalıcılığı artıran mizah öğrencilerin ön bilgileri ile yeni bilgileri bağdaştırmalarını sağlamaktadır. Tüm bu faydaları bünyesinde bulunduran ve mizahın en önemli malzemelerinden biri olan karikatürün de eğitimde kullanımının bu etkileri yaratacağını da dile getirmektedir.

Karikatür abartılmış çizgiler yardımıyla bir kişinin veya bir olayın komik ve çarpıcı tarafını yakalayıp öne çıkaran resimlerdir (Koçoğlu, 2017). Karikatürler gülmece, yerme, düşünme ve görselliği içinde barındıran sanat ürünleridir. Bireyin ifade etmek istediklerini daha kolay ve eğlenceli bir şekilde anlatmasını sağlar (Tuncel, 2017, s. 88). Özellikle içerisinde bulunduğumuz yüzyıl görselliğin, görsel iletişimin çok fazla tercih edildiği bir yüzyıldır. Görsel anlamda oldukça güçlü olan karikatürler de görsel iletişimin sağlanması için uygundur (Ersoy & Türkkan, 2010). Karikatür çizeri, tıpkı bir eğitimci gibi kendi düşünceleri doğrultusunda okuruna doğruyu, güzeli anlatmayı ve öğretmeyi amaçlamaktadır (Çakır & Aydoğdu, 2016). Karikatürün insanı ve hayatı konu edinmesi de sosyal bilgiler dersinde kullanılması için önemli sebeplerden biridir. Aynı zamanda karikatürler öğrencilerin eleştirel düşünme, yazma, anlama, fark etme ve kendilerini ifade etme becerilerini geliştirerek medya okuryazarlık becerilerinin ilerlemesine de katkı sağlamaktadır (Sidekli vd., 2014). Bu yönüyle de karikatürün sosyal bilgiler öğretiminde kullanımı önemsenmektedir.

Sosyal bilgiler dersinin amacı; toplumsal problemlere duyarlı, bazı beceri ve değerleri kazanmış etkin vatandaş yetiştirmek olduğundan beceri kazandırmak sosyal bilgiler dersi için de oldukça önemlidir. Bu becerilerden bir tanesi de dijital okuryazarlık becerisidir (Pala & Başıbüyük, 2020, s. 898). Geleneksel eğitim sistemleri öğrencilerin tüm ihtiyacını karşılamaya çalışırken yeni bilgi medyası kendini geliştirerek tüm dünya nüfusunun eğitimine geleneksel öğretim sistemlerinden daha fazla katkı sağlar bir hâle gelmiştir. Yeni medyanın, görsel-işitsel teknolojinin derslerde kullanılması yani modern tekniklerle yapılan eğitimin öğrencilerin ilgisini okullarda verilen geleneksel eğitimden daha fazla çektiği görülmektedir (Beauchemin, 1972). İnternet, zaman ve mekân ile ilgili sorunları ortadan kaldırıp bireylerin bilgiye kolayca ulaşmasını sağlamak gibi faydaların yanı sıra bazı problemleri de beraberinde getirmektedir (Özer-Taylan, 2020). Bu sorunların çözümü için dijital okuryazarlık becerisinin öğrencilere kazandırılması büyük önem taşımaktadır.

Çağdaş medya sisteminde yer alan teknolojik kodları doğru olarak özümseme, uygun bir şekilde kullanmak için gerekli olan işitsel beceriler sıklıkla karşı karşıya kaldığımız bu çağdaş kültürde önemli bir yere sahiptir (Kamerer, 2013). Dijital okuryazarlık becerisini teknolojiden yararlanarak bilgiye erişebilme, işlem yapabilme, sorun çözebilme, teknolojiyi

faydalı ve emniyetli bir biçimde kullanabilme yeteneği olarak tanımlayabiliriz. Eğitim alanındaki dijitalleşmeyle birlikte öğrencilerin akademik başarıları ve derslere yönelik tutumları da olumlu yönde değişmiştir. Ancak öğrenciler teknolojik iletişim araçlarını sıklıkla kullanmalarına rağmen bu konudaki hak ve sorumluluklarını tam olarak bilmemektedirler (Pala & Başıbüyük, 2020). Öğrenciler dijital okuryazarlık becerisini edinip, bu konudaki hak ve sorumluluklarının farkına vararak eğitim kalitelerini arttırabilirler. Bu anlayış doğrultusunda dijital okuryazarlık becerisinin kapsamında ele alınabilecek olan medya okuryazarlık becerisi öğretim programımızda ayrıca seçmeli ders olarak da ortaokul düzeyinde okutulmaya başlanmıştır. Hobbs (2005) medya okuryazarlığı becerisinin artık sadece belirli medya metinlerinin içerik ve yapısal ögelerinin değil, mesajların izleyiciler tarafından oluşturulduğu, yayıldığı ve kullanıldığı sosyal, ekonomik, politik ve tarihsel bağlamların yansımasına, analizine ve değerlendirmesine dayanan bir tür "eleştirel" okuryazarlık olduğunu söylemektedir. Medya okuryazarlığı ayrıca medya tarafından teşvik edilen sağlıksız davranışların riskini azaltmanın bir yolu olarak da görülmektedir (Stein & Prewett, 2009).

Görmez (2021) medya okuryazarlığı dersi sayesinde öğrencilerin dünyanın değişen toplumsal ve teknolojik düzenine ayak uydurabilen, yeni beceriler elde edebilen, toplumun daha fazla zaman ayırmaya başladığı medya araçlarının sosyal, kültürel, eğitsel ve birçok alanda hayatımızı kaçınılmaz olarak etkilediğini belirtmiş medya okuryazarlığının her yaş için önemli olsa da bu süreçten en çok etkilenenlerin çocuklar olduğunu dile getirmiştir. Buna neden olarak çocukların karşılaştıkları bilgileri herhangi bir süzgeçten geçirmeden direkt almaları, kitle iletişim araçlarının barındırdığı niteliksiz bilgilerin yetişkinlerden çok çocukları etkilediğini göstermişlerdir. Ayrıca karşılaşabilecekleri uygunsuz bir metin ya da görselin çocukların bilişsel ve duyuşsal yapılarında derin izler bırakabileceğinin unutulmaması bu gibi durumlardan korunabilmeleri için de medya okuryazarlığı becerisine sahip olmaları gerektiğinin üzeri çizilmiştir. Bu sayede öğrencilerin bilginin eleştirel tüketicisi konumuna gelebilecekleri hem kendilerini hem de çevresini zararlı içeriklerden koruyabilecekleri düşünülmektedir. Medya okuryazarı olmak, gerçek dünya ile medya tarafından üretilen dünya arasındaki sınırın görülebilmesi için bireye çok daha net bir bakış açısı sağlayacaktır. Bir birey medya okuryazarı olduğunda, medya dünyasında daha bilinçli şekilde gezinebilecek, doğru medya alanlarına ilişkin net haritalara sahip olabilecektir. Böylece bireye zarar verebilecek içeriklerle kişinin dikkati dağılmadan istenilen deneyimlere ve bilgilere ulaşabilecektir (Kamerer, 2013).

Dinç ve Üztemur (2016) günümüz eğitim anlayışının en önemli amaçlarından olan değer aktarımının da dünyadaki dijitalleşme sürecinden etkilenip önem kazandığını, eğitimin asıl amacının artık yalnızca bilgi ve beceri aktarmak değil bunun yanında yenidünya düzenine ayak

uydurabilen, kendini ve çevresini tanıyan, toplumla bütünleşmiş kişiler yetiştirmek olduğunu bu nedenle her toplumun kendine ait ve evrensel değerleri eğitim yoluyla sonraki nesillere aktarmayı vazife edindiğini söylemektedir. Günümüzde değerlerin öğretilmesindense anlaşılmasının daha doğru olacağı düşünülmektedir (Yüksel & Adıgüzel, 2012). Dijital teknolojilerin ve iletişim araçlarının canlı bir biçimde kullanılması sayesinde toplumsal ve evrensel değerlerin kazandırılması kolaylaşmaktadır. Değer öğretimi sürecinde eğitimcilere önemli sorumluluk düşmektedir. Öğretilmesi gereken değerler arasında demokrasinin temel bileşenlerinden olan özgürlük ve sorumluluk değerleri bulunmaktadır (Dinç & Üztemur, 2016).

Gündoğan (2013) sorumluluk ve özgürlük değerlerinin birbirinden bağımsız gibi görünse de aslında bu iki değerin birbirine oldukça bağlı olduğunu ve diğer tüm değerler gibi bireyler tarafından kazanılmış olduklarına ancak eylemde gösterilirse kanaat getirilebileceğini söylemektedir. Çünkü sorumluluk ve özgürlüğün ancak fiilde gerçeklik kazanabileceği, sorumluluk ve özgürlük duygusunun kaynağını birey ile toplum arasındaki ilişkiden aldığını belirtmiştir. Ayrıca sorumluluk değerini kazanmış bir bireyin yaptığı fiili bilerek, isteyerek ve özgürce yapacağını yani davranışlarının sonuçlarını üstlenebileceğini aynı zamanda özgür olmayan bir bireyin fiillerinde bu sorumluluğun aranmayacağını da eklemiştir. Özgürlük kendi kendimize seçim yapabiliyor olmaktır. Yaptığımız seçimlerin her türlü sonuçlarının sorumluluğunu alabilmek de özgürlüğümüzün ifadesidir. Özgürlüğün olmadığı yerde sorumluluk, sorumluluğun olmadığı yerde seçiş, seçişin olmadığı yerde ise eylem yoktur. Bu da gösteriyor ki sorumluluk ve özgürlük değerleri iç içe geçmiş bir yapıdadır ve birbirlerinden ayırmak imkânsızdır (Karaefe, 2019).

Öğrencilerin özgürlük ve sorumluluk değerlerine ilişkin algılarını inceleyen araştırmacılar öğrencilerin özgürlüğü açıklarken saygı, hak ve sorumluluk gibi ifadeleri kullanmadıkları ve şiddeti özgürlük kavramı içerisinde gördükleri sonucuna varmışlardır (Dinç & Üztemur, 2016). Bu gibi yanılgıları ortadan kaldırıp değerlerin tutum ve davranış biçimine dönüşmesini sağlayacak yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan biri ise görsel okuma olarak tanımlayabileceğimiz karikatürlerdir. Karikatürler değerler eğitiminde büyük bir öneme sahiptir (Yüksel & Adıgüzel, 2012). Ders içerisinde kullanılmasının en önemli sebebi ise konunun somutlaştırılmasını sağlamasıdır. Öğrenmenin somut ve kalıcı bir hâle gelmesini sağladığı için değerlerin öğretiminde kullanılmasının fayda sağlayacağı ifade edilmektedir. (Yaman, 2018).

Günümüzde bilgiye erişimin kolaylaşması nedeniyle ihtiyaçlar da değişmeye başlamış, günlük hayatta karşılaşılan sorunlar ve bu sorunları çözme şekilleri bile değişmiştir. Dijital teknolojiler ve internetin hızla yaygınlaşması sonucunda, öğrencilerin çağın gerekliliklerine

ayak uydurabilmeleri için bu değişime uygun şekilde yeni kazanımlara ve bu kazanımları yaşamlarına entegre edebilmeleri için yeni becerilere ihtiyaçları vardır (Pala & Başıbüyük, 2020). Artık işgücü piyasalarında yalnızca mezun olunan alan ile ilgili bilgi birikimi yetersiz kalmış, bireylerde aranan koşullar artmış ve beklenen beceriler değişmiştir. Günümüzün gerektirdiği karmaşık problemler ile baş edebilmek ve sürekli yenilenmekte olan dünyaya ayak uydurabilmek amacıyla 21. yüzyıl becerilerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu beceriler sayesinde daha sürdürülebilir bir kariyer inşa edilebilmektedir (Karaca-Atik vd., 2023). Bu doğrultuda eğitimciler geleneksel uygulamalardan uzaklaşmalı ve geleceğin işgücünde ihtiyaç duyulan becerileri bireylere kazandırmaya dönük olacak şekilde eğitimi şekillendirmeyi amaçlamalıdır (Jeet & Pant, 2023). 21. yüzyıl becerileri olarak bilinen becerilerin okul çağında bireylere kazandırılması gelecekte karşılaşılabilecek sorunların çözümü, ülkenin refah ve eğitim seviyesi için oldukça büyük bir öneme sahiptir (Yalçın, 2018).

Bu araştırmada 21. yüzyıl becerileri arasında bulunan medya okuryazarlığı becerisi konu alınmıştır. Medya okuryazarlığı eğitiminin kazandırabileceği en önemli becerilerden biri olarak görülen eleştirel düşünme, etkili iletişim ve kendini ifade etme becerileri de 21. yüzyıl öğrenme becerileri arasında yer almaktadır (Stein & Prewett, 2009).

> Tüm derslerde olduğu gibi Sosyal bilgiler öğretimde de bireylerin ihtiyaç duyacağı ulusal ve uluslararası düzeyde 8 ana başlık altında temel yeterlilikler çerçevesi (TYÇ) belirlenmiştir. Bu yetkinliklerden birisi de "dijital yetkinlik" olarak ifade edilen iş, iletişim ve güncel hayatta kullanılan bilgi iletişim teknolojilerinin eleştirel bir bakış açısı ve güvenli kullanımını kapsamaktadır. Söz konusu yetkinlik, bilgiye erişim ve bilginin değerlendirilmesi, saklanması, üretimi, sunulması ve alışverişi için bilgisayarların kullanılması ayrıca internet aracılığıyla ortak ağlara katılım sağlanması ve iletişim kurulması gibi temel beceriler yoluyla desteklenmektedir (MEB, 2023b, s. 5).

Sosyal bilgiler dersinin sahip olduğu sorumluluk sahibi, doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen, eleştirel düşünme becerisine ve milli bilince sahip vatandaşlar yetiştirme amaçları aynı zamanda zengin ve güncel konuları bünyesinde barındırması sosyal bilgilerin medya okuryazarlığı için uygun bir ders olduğunu göstermektedir (MEB, 2018). Sosyal bilgiler dersinde kazandırılması amaçlanan beceri ve değerler incelendiği zaman bu araştırmanın öğrencilere kazandırması amaçlanan sorumluluk ve özgürlük temelli medya okuryazarlığı becerisini içerisinde barındırdığı görülmektedir. Bu doğrultuda bu araştırma için kullanılmak üzere Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan sorumluluk ve özgürlük değerleriyle medya okuryazarlığı becerisinin öğrencilere kazandırılması hedeflenen 7. sınıf "Birey ve Toplum" öğrenme alanı seçilmiştir. Birey ve toplum öğrenme alanında yer alan "Medyanın sosyal değişim ve etkileşimdeki rolünü tartışır" ve "İletişim araçlarından yararlanırken haklarını kullanır ve sorumluluklarını yerine getirir" kazanımları bu araştırma için birey ve

toplum ünitesinin seçilme nedenidir. Bu doğrultuda "sorumluluk ve özgürlük temelli medya okuryazarlığı becerisinin karikatürler kullanılarak öğrencilere kazandırılmasında anlamlı bir farklılık var mıdır?" sorusu bu araştırmanın temel problemi olmuştur.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı sorumluluk ve özgürlük temelli medya okuryazarlığı becerisinin karikatürler vasıtasıyla kazandırılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın alt problemleri aşağıdaki şekildedir:

1. Öğrencilerin sorumluluk ve özgürlük temelli medya okuryazarlığı anketi ön test-son test puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
2. Öğrencilerin sorumluluk ve özgürlük temelli medya okuryazarlığı becerilerinde görüşme verilerine göre bir farklılık oluşmuş mudur?
3. Öğrencilere verilen sorumluluk ve özgürlük temelli medya okuryazarlığı eğitimi sürecine ilişkin gözlem verileri nasıl şekillenmiştir?
4. Öğrencilerin medya okuryazarlığına ilişkin hazırlamış oldukları karikatürlerde medya okuryazarlığının hangi boyutlarına vurgu yapmışlardır?
5. Araştırma sonunda elde edilen nitel ve nicel veriler karşılaştırıldığında nasıl bir sonuç ortaya çıkmaktadır?

Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi

Bu araştırma için yapılan alanyazın taraması sonucunda elde edilen araştırmalar incelendiğinde öğrencilerin çizdikleri karikatürler kullanılarak, medya okuryazarlık becerisi ile sorumluluk ve özgürlük değerlerine ilişkin farkındalık kazandırmaya dönük bir çalışmaya rastlanmamıştır. Literatürde karikatür tekniğinin kullanıldığı çalışma sayısının çok olmasına rağmen öğrencilerin çizdiği karikatürler kullanılarak yapılan çalışma sayısı oldukça azdır. Bu çalışma ile yalnızca bu alandaki eksiklik tamamlanmakla kalmayıp aynı zamanda öğrencilere kazandırılması oldukça önemli olan medya okuryazarlık becerisi ile karikatür tekniğini de birleştiren bir çalışma ortaya çıkmaktadır. Yalnızca karikatür tekniği ile medya okuryazarlık becerisini birleştirmeyip aynı zamanda 2018 yılında uygulanmaya başlayan tüm öğretim programlarında kök değer olarak görülen sorumluluk değerinin de içerisinde bulunduğu değerleri (sorumluluk, özgürlük) ve medya okuryazarlık becerisini de birleştirmiştir. Sosyal bilgiler öğretim programının ABD gibi birçok ülkede ortak olan iki amacı vardır. Bu iki amaç dünyayı anlamak ve vatandaşlık sorumluluğuna sahip olarak toplumsal hayata etkin katılım sağlamaktır. İçerisinde yaşadığı dünyayı anlamakta güçlük çeken bir insan o topluma katkı sağlayamaz. Bu nedenle bu iki genel amaç birbiri ile oldukça ilişkilidir (Öztürk & Kafadar,

2020). Bilgi, beceri ve değer kazanımı etkin vatandaşlığın temelini oluşturmaktadır. Öğrenciler sosyal bilgiler dersi vasıtasıyla edindikleri bilgi, beceri ve değerleri birleştirip etkin vatandaşlar olabilmek için kullanmalıdır. Sosyal bilgiler programlarında bilgilerin ayrıştırılarak değil de bütünleştirilmiş bir şekilde öğrenciye verilmesi de bu durumu desteklemektedir. Öğrenciler derste edindikleri bilgileri anlamlandırdıktan sonra beceri ve değerlerle ilişkilendirerek eyleme aktarmalılardır. Bunun haricinde sosyal bilgiler dersinde etkili öğrenmeler gerçekleştirebilmek için teknolojinin de etkili bir şekilde kullanılması gerekmektedir (Doğanay, 2008). Günümüzde medya günlük hayata o denli hâkim oldu ki insan yaşamı üzerinde gerçekçi etkiler bırakmaya ve dikkatleri dağıtabilecek birçok dijital içeriğin hayata dâhil olmasına neden oldu (Rubel, 2007).

RTÜK ve MEB'in (2006) yayınlamış olduğu medya okuryazarlığı dersi öğretim programı ve kılavuzunda programdaki birey ve toplum ile ilgili ihtiyaçları "bilgi çağında doğru bilgiye ulaşma sorunları", "kitle iletişim araçlarından alınan bilginin bilinçsizce alınması ve çocukların bu bilgilerden etkilenmesi" , "her geçen gün medya araçlarına bağımlılıktaki artış", "çocukların kurgu ile gerçeği ayıramaması" ve "çocukların medya araçlarında geçirilen süre için fazlasıyla özgür olması" şeklinde listelemektedir. Ehrenberg vd. (2008) internet kullanımının getirdiği riskleri; vakit kaybı, yanlış bilgi paylaşımı, takibin zorluğu, asosyal yaşam, kötü içeriklerin psikolojik etkileri ve bağımlılık olarak özetlemişlerdir (Akt., Şirin vd., s. 23). Çocukların bilgisayar kültürü ile iç içe olmaları öğretme ve öğrenme bağlamında birçok soruyu beraberinde getirmiştir. Çocukların bu sonsuz etkileşimden nasıl etkilenecekleri ve bu riskleri yönetmeye ne kadar hazır oldukları bir endişe konusu olmuştur (Mason vd., 2000). Çağdaş dünya sorunlarını hedef alan medya okuryazarlığı ihtiyaca göre şekillenerek kazandırdığı modern yaşam becerileri, karmaşık bilgi ve yetenekleri kapsamakla birlikte temel beceri ve yeterlilikler üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir (Karpati, 2011). Çocukları medya içeriklerinin zararlarından koruyabilmek amacıyla medya okuryazarlığı eğitimi önemli bir yere sahiptir. Bu alanda yapılan literatür taramasında herhangi bir değer ve bir beceriyi birleştirip aralarındaki bağı ortaya çıkaran bir araştırmaya rastlanmamıştır. Yapılan bu çalışmanın bu yönüyle de alanyazında farklılık oluşturacağı düşünülmektedir.

Öğrencinin yaşamla birebir ilintili olduğu sosyal bilgiler dersi, kurulacak olan ilişkiler göz önüne alındığında karikatür kullanımına oldukça uygundur. Öğrenciyi sürece dâhil etme, hayal gücünü arttırma ve düşünmeye sevk etmek için bu gibi çalışmaların sayısının artması gerekmektedir. Öğrenci merkezli eğitimi savunan bu çalışma sosyal bilgiler dersinde soyut kavramları daha somut ve kalıcı hale getirecektir. Karikatürlerin öğrenciye çizdirilmesi sosyal

bilgiler dersini daha eğlenceli bir hale getirecektir. Bu durumun öğrenci motivasyonunu, etkinliğini ve doğal olarak akademik başarıyı beraberinde getireceği düşünülmektedir.

Sosyal bilgiler alanında kullanılacak olan öğrencilerin çizdiği karikatür etkinlikleri diğer alanlarda da kullanılarak yeni yöntemlerin çıkmasına yardımcı olabilir. Beceri ve değerlerin aynı anda kullanması yönüyle birçok bilimsel araştırmadan ayrılacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın Araştırmacı Tarafından Belirlenen Sınırlılıkları

Araştırmada elde edilen bulgular;

1. Konu açısından, ortaokul yedinci sınıf Sosyal Bilgiler dersi Birey ve Toplum öğrenme alanı ile,
2. Zaman açısından, 2022-2023 eğitim-öğretim yılının İlgili öğrenme alanının öğretim süresi ile,
3. Çalışma grubu açısından, Erzurum ilinde bir devlet okulunun yedinci sınıf düzeyinde okuyan 21 kişilik bir şubesi ile,
4. Ölçme aracı olarak, üç araştırmacı ve bir uzmanın ortaklaşa hazırladığı anket, yine aynı üç araştırmacı ve bir uzmanın hazırladığı yarı yapılandırılmış görüşme formu, yapılandırılmamış gözlem ve öğrencilere çizdirilen karikatürler ile sınırlıdır.

Araştırma Sürecine Yönelik Sınırlılıklar

1. Öğrencilerin ilgili öğrenme alanını daha önceden öğrenmiş olmaları

2. Ön görüşmeye 2, son görüşmeye 1 öğrencinin katılamaması

Araştırmanın Varsayımları

Bu araştırmada;

1. Araştırmaya katılım sağlayan sınıftaki öğrencilerin uygulanan ölçme araçlarına içten cevaplar verdikleri,
2. Bilgi toplamak için öğrencilere çizdirilen karikatürlere gerçek düşüncelerini aktardıkları,
3. 5 ve 6. sınıf düzeyinde yer alan medya okuryazarlığına ilişkin kazanımların elde edildiği varsayılmaktadır.

Araştırmanın Tanımları

Karikatür: "İnsanın veya eşyanın abartılarak çizilmesi olayıdır. Günümüz anlayışında ise karikatür, çizgide mizah yapma sanatıdır" (Topuz, 1997, s. 15).

Medya Okuryazarlığı: Medyanın içerdiği kodları özümseme ve kullanma süreci ile bu kodların dayandığı teknolojik sistemleri doğru şekilde kullanmak için gereken işlevsel beceriler ve görüntülere erişme, bunları analiz etme ve değerlendirme kapasitesi (UNESCO).

Sorumluluk: Bireyin gerçekleştirdiği kendi iradesinde olan davranış ve olayların farkında olması ve bu davranış ve olaylardan kaynaklanan ahlaki ve yasal sonuçları üstlenmesidir (Özen, 2015).

Özgürlük: Bir dış baskı, zorlama ya da kısıtlamaya maruz kalmaksızın, bireyin kendi iradesi ile düşünebilme ve herhangi bir eylemde bulunma ya da bulunmama tercihi, seçim yapabilme gücüdür (Töle, 2005).

İKİNCİ BÖLÜM

Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar

Çalışma kapsamında ilgili kuramsal çerçeve çizildikten sonra konuyla bağlantılı olarak yapılan akademik çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir.

Sosyal Bilgiler Dersi ve Beceriler

Sosyal bilgiler dersinin amacı dünyayı anlamak ve topluma sorumlu vatandaşlar olarak katılmaktır. Birey içerisinde yaşadığı toplum hakkında bilgi sahibi olmadığı sürece o topluma etkin bir vatandaş olarak katkı sağlayamaz (Barr, 1997). Sosyal bilgiler dersi bireyin içerisinde yaşadığı topluma ayak uydurmasını, kişinin kendini tanımasını ve toplumun kişiden beklentilerini karşılayabilmesi konusunda onu hayata hazırlayan bir derstir. Bu ders sayesinde öğrenci modernleşen ve küreselleşen çağın getirilerine uyum sağlayarak milli değerleri de benimser. Yani sosyal bilgiler dersi ile birey hem hayatı anlamlandırabilir hem de hayatı kendisine ve topluma kolaylaştırır (Mike, 2009).

Sosyal bilgiler dersi bahsedilen bu kazanımları beceriler yoluyla öğrencilere aktarır. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda araştırma, dijital okuryazarlık, eleştirel düşünme, empati, iletişim, medya okuryazarlığı, yenilikçi düşünme gibi beceriler yer almaktadır (MEB, 2018).

21. Yüzyıl Becerileri, Temel Yeterlilikler Çerçevesi ve Sosyal Bilgiler

21. yüzyıl becerileri içerisinde olan okuryazarlık becerileri, bünyesinde birçok farklı beceriyi barındırmaktadır. Bunlar; bilgi ve iletişim teknolojileri okuryazarlığı, finansal okuryazarlık, medya okuryazarlığı, sağlık okuryazarlığı, vatandaşlık okuryazarlığı, görsel okuryazarlık, bilim okuryazarlığı, çevre okuryazarlığı, sayısal okuryazarlık becerileridir. Bu beceriler insanlığın yaşamı boyunca gereksinim duyduğu becerilerdendir. Bu beceriler insanları içerisinde bulundukları topluma hazırlamak ve sürekli bir şekilde gerçekleşen yenilik ve değişimlere uyum sağlamalarına yardımcı olmak için vardır. Bu becerileri bireylere kazandırmanın önemi çağın hızla değişmekte olduğu düşünülürse her geçen gün artmaktadır. (MEB, 2023b).

21. yüzyıl becerileri üç kategoride incelenmektedir. İlk kategori öğrenme ve yenilik becerileri olarak geçen; yaratıcılık, yenilikçilik, eleştirel düşünme, problem çözme, iletişim ve iş birliğidir. İkinci kategori bilgi, medya ve teknoloji becerileri olarak geçen; bilgi okuryazarlığı, medya okuryazarlığı ve bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) okuryazarlığıdır. Son olarak yaşam ve kariyer becerileri olarak ifade edilen esneklik, uyum sağlama, inisiyatif alma, öz yönlendirme, liderlik, sorumluluk ve üretkenlik gibi sosyal ve kültürler arası becerilerdir (Karaca-Atik vd., 2023). Görüldüğü üzere 21. yüzyıl becerileri dijital teknolojileri kullanma becerilerinden düşünme, problem çözme, öğrenme ve sosyal yaşam becerilerine kadar farklı kategoriler altında açıklanabilmektedir (Üzümcü & Bay, 2018).

> Bireylerin hem bireysel manada kimlik kazanımının gelişmesi hem de aidiyet geliştirme ve toplumsallaşma sürecine katılımın desteklenmesi açısından 21. yüzyıl becerilerine dayalı olarak planlanmış eğitim ortamlarında öğretmen ve öğrenci sorumluluğu, iş birliği ve iletişimi eşliğinde bilgi, beceri, tutum-değer ve ahlaki yapılanma kapsamında çeşitli becerilerin kazandırılması beceri kazanım süreçlerinde vurgulanmaktadır (Griffin & Care, 2015, s. 225 akt. Yalçın & Tural, 2023, s. 3).

21. Yüzyıl becerilerinin Türkiye'de öğretim programlarına yansıması temel yeterlikler çerçevesi (TYÇ) kapsamında olmuştur. TYÇ' den beklenen yararlar arasında her geçen gün artan toplumsal gereksinimlerin karşılanabilmesi amacıyla yeni yeterliliklerin oluşturulmasına temel olmaktır. TYÇ bütünleşik bir yapıda olup ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimin tüm kademeleri ve diğer yollarla kazandırılan yeterlilikleri kapsayabilecek şekilde hazırlanmıştır (MYK, 2015).

Sosyal bilgiler dersi ortamlarında kazandırılması hedeflenen temel beceriler, bireylerin hayata uyumlarını kolaylaştırıcı, var olan kabiliyetlerini geliştirici, bilgiyi nitelikli bir şekilde kullanmalarını destekleyici şekilde bireylerin çağı yakalamalarını sağlayacak şekilde planlanmıştır (Yalçın & Tural, 2023, s. 3). Aslamiah vd. (2021) 21. yüzyıl becerilerinin eğitim aracılığı ile sosyal bilgiler ders konularından faydalanılarak geliştirilebileceğini belirtmektedir. Bunun sebebi ise sosyal bilgiler ders konularının hayatın içinden ve dinamik olması, toplum, dinamik bilim ve teknolojinin sonuçları hakkında bilgi edinmenin bir aracı olmasını göstermektedir. Sosyal bilgiler eğitiminin ayrınca değerlere dayalı bir ders olduğunu da eklemektedir.

Medya Okuryazarlığı

21. yüzyılda küreselleşme ve değişen ihtiyaçlar doğrultusunda eleştirel düşünme, problem çözme, yaratıcılık ve yenilikçilik, iletişim ve iş birliği becerileri gibi birçok küresel beceri eklenmiştir (Aslamiah vd. 2021). İletişim teknolojilerindeki hızlı değişim ve dönüşüm bilgiye ulaşmayı eskiden olduğundan daha basit bir hale getirmiştir. Bu durum medya

okuryazarlığını zorunlu hale getirmiştir (Çimen, 2020). Turkle (1995) bir teknolojinin kullanımındaki her adımın öznel etkilere sahip olduğunu ve insanları, ilişkileri ve insana ait algıları değiştirdiğini söylemektedir (Akt. Mason vd., 2000). Medya okuryazarlığı kavramı seksenli yıllardan bu yana araştırmalarda konu alınıyor olsa da net ve kapsamlı bir tanımı henüz bulunmamakta ve birçok araştırmacı tarafından farklı bir tanım yapmaktadır (Uyar & Asrak-Hasdemir, 2023). Yeni medya okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, bilgisayar okuryazarlığı gibi değişik biçimleri bulunan medya okuryazarlığında amaç kişilerin medya araçlarında karşılaştıkları bilgileri kabul etmeden önce eleştirel bir bakış açısı ile yorumlamalarıdır (Talipoğlu, 2023).

Medya okuryazarlığı "Medyaya maruz kalmamız bilgimizi geliştirir mi? Günlük hayatımızda bize yardımcı olur mu? Bizi daha iyi insanlar yapar mı?" gibi önemli soruları bünyesinde barındırır. Medya okuryazarlığı seçimlerimizi iyileştirmek ve tükettiğimiz içeriği daha iyi anlamamızı sağlar (Kamerer, 2013). Medya okuryazarlığının bütün tanımları geçerli olmakla birlikte bu tanımların bilgiye erişme, erişilen iletileri çözümleyebilme, çözümlenen iletileri farklı açılardan değerlendirebilme ve farklı iletişim kanal, araç ve tekniklerini kullanarak kendi iletilerimizi oluşturabilme becerileri çevresinde şekillenmektedir (Devrim, 2023, s. 277).

Medya insanların tarih, siyaset ve ekonomi hakkındaki tutumlarının şekillenmesinde etkilidir. Vatandaşlık, siyaset, seçimler ve politikalar hakkında bilgi almak için medyaya güveniriz. Sosyal bilgilerin konuları da aynı paraleldedir. Sonuç olarak sosyal bilgiler, medya okuryazarlığı eğitimi sayesinde öğrencilerin belirli dünya görüşlerinin gelişmesi sürecinde medyanın rolünü onlara anlatarak yardımcı olur (Stein & Prewett, 2009).

Mason vd. (2000) eğitimcilerin küresel anlayış, saygı ve hoşgörü gibi konularda eğitimler veriyor olmalarına rağmen internet yoluyla gerçekleştirilen küresel erişimin otomatik olarak küresel anlayışı beraberinde getirmediğini, internet kullanan çocukların büyük çoğunluğunun çevrimiçi toplum yanlısı davranışlar konusunda eğitimden yoksun olabileceklerini söylemektedir. Bu becerilerin öğrencilere kazandırılabilmesi için de medya okuryazarlığı eğitimi gerekmektedir. Kurt ve Kürüm' e (2010) göre medya okuryazarlığı ile medya mesajlarını doğru okuyan, bu mesajları bilinçli bir şekilde çözümleyen ve bu çözümleme sonuçlarını dikkate alarak değerlendiren bilinçli bir kamuoyu oluşturmak amaçlanmaktadır (s. 21). Bilginin çok hızlı bir şekilde yayılmaya başladığı bu çağda bilgiyi sağlıklı bir şekilde kullanmak, çözümleyebilmek, farklı taraflardan ele alıp eleştirel olarak yaklaşabilmek ve bilginin iletişimini sağlayabilen teknolojileri ve araçları kullanabilmek gibi yetenekler önemli

bir yer edinmiştir. Bu nedenle medya okuryazarlığı kendine önemli bir yer bulmuştur (Karaman & Karataş, 2009).

Kamerer' e (2013) göre medya okuryazarlığı gerçek dünya ile medya tarafından üretilen dünya arasındaki sınırı çok net bir şekilde görmemizi sağlayan yeni bir bakış açısı geliştirmemizi sağlamaktadır. Böylece bizlere zarar verecek ögelerle uğraşmamıza gerek kalmadan istediğimiz deneyimi yaşayıp istediğimiz bilgilere ulaşabiliriz.

> Medya okuryazarı olabilmek için tüm medya iletilerinin bir kurgu olduğu, medyanın gerçekliği yansıtmak yerine kurduğu, izleyici ve okuyucuların kendi anlamlarını oluşturduğu, medyanın ticari çağrışımları olan bir olgu olduğu, farklı ideoloji ve değerler içerdiği, sosyal ve politik içerikli olduğu, medyada biçim ve içeriğin birbiriyle yakından ilintili olduğu her ortamın farklı bir estetik biçimi olduğu bilinmelidir (Devrim, 2023, s. 277).

1920 yıllarda İngiltere'de "Medya Okuryazarlığı Eğitimi Seferberliği" adıyla medya okuryazarlığı eğitimi başlatılmıştır. Şu an birçok Avrupa ülkesinde ve Amerika'da bu uygulama sürdürülmektedir (Avşar, 2013). Medya konusunun öneminden bahsedilen ilk yer Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) olmuştur. 60'lı yıllardan bu yana medya okuryazarlığı eğitiminin gerekliliğinden ve toplumdaki yerinden bahsetmektedir. Bu eğitimin temel bir gereksinim olduğunun da altını çizmektedir. Grunwald Medya Eğitimi Bildirgesi adıyla 1982'de bir bildirge yayınlanmıştır. Bu bildirgede, bilinçli bir şekilde medya iletişim araçlarının ve ürünlerinin kullanımı ve eğitiminin tüm insanlık üzerinde etkili olduğu belirtilmiştir (Uyar & Asrak-Hasdemir, 2023).

Medya eğitiminin önemli bir yer edinmesi ise 1970'li yıllarda gerçekleşmiştir. Bu yıllar medya içeriklerinin eğitim ortamlarına dâhil olduğu, öğrencilerin gazete ve dergi okudukları, radyo dinleyip televizyon izledikleri yılları içermektedir. Medyaya olan ilgi arttıkça medya eğitimin içine de girmeye başlamıştır. 1980'li yıllara kadar medyanın zararları pek konuşulmazken bu yıllarda medyanın etkisinin iyice artması ile birlikte medyaya karşı eleştirel bir gözle bakılmaya başlanmıştır (Talipoğlu, 2023). Bu yıllardan sonra ABD ve Kanada gibi ülkelerde medya okuryazarlığı eğitim programlarına eklenmeye başlanmıştır. İçinde Türkiye'nin de bulunduğu bazı ülkeler ise medya okuryazarlığını eğitim programından ayırıp bütünüyle bir ders şeklinde vermiştir (Altun, 2008).

Türkiye'de medya okuryazarlığı dersi öğrencilerin kitle iletişim araçlarını tanımaları ve zararlı etkilerinden kaçınmak için Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) ve Millî Eğitim Bakanlığı'nın birlikteliği ile 2006-2007 eğitim-öğretim döneminde başta Adana, Ankara, Erzurum, İstanbul ve İzmir olmak üzere 5 şehirde bulunan belli okullarda seçmeli ders olarak okutulmaya başlanmıştır (Karaman & Karataş, 2009).

2000'li yılları yaşadığımız şu dönemde teknolojinin ve kitle iletişim araçlarının insanlar üzerindeki tesiri oldukça artmıştır. Bu da medya okuryazarlığı eğitiminin gerekliliğini tüm dünyaya göstermiştir (Güney, 2018).

Medya Okuryazarlığı ile İlgili Araştırmalar

Tablo 1. *Medya okuryazarlığı ile ilgili çalışmalar*

Çalışmanın Yazar(ları)	Çalışma Alanı	Çalışma Grubu	Veri Toplama Araçları	Sonuç(lar)
Hobbs & Frost (1998)	Medya Okuryazarlığı Eğitimi	9.sınıf öğrencileri	Medya okuryazarlığı beceri testi	Araştırma sonucunda, medya okuryazarlığı becerilerini mevcut müfredata entegre etmek için daha kapsamlı yaklaşımlarda bulunan sınıfların, bir videoda sunulan fikirleri hatırlama ve anlama dâhil olmak üzere daha yüksek düzeyde bilgi işleme becerisine sahip öğrencilere sahip olduğunu gösterdi.
Önal (2007)	Kütüphanecilik	Üniversite son sınıf öğrencileri	Görüşme Anket	Araştırma sonucunda, bilgi ve belge yöneticiliği öğrencilerinin medya okuryazarlığı hakkında bilgili oldukları görülmüştür. Bilgi ve belge yöneticiliği öğrencilerinin değişime ayak uydurup kendilerini geliştirebilecek yeterlilikte olduğu görülmüştür.
Altun (2008)	Medya Okuryazarlığı Dersi	-	Literatür taraması	Araştırma sonucunda, medya okuryazarlığı ders programında güncel bir bakış açısı ile bu alandaki çalışmaların incelenmediği görülmüştür. Program içeriğinin medya eğitimindense tanıtımı şeklinde ilerlediği görülmüştür.
Deveci & Çengelci (2008)	Sosyal Bilgiler	Öğretmen adayları	Yarı yapılandırılmış görüşme formu	Araştırma sonucunda, katılım sağlayan öğretmenlerin gazete ve köşe yazılarını takip etmeyi medya okuryazarlığı olarak gördüğü anlaşılmıştır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin medya okuryazarı olmaları gerektiğini düşündükleri görülmüştür.
Altun (2009)	Medya Okuryazarlığı Dersi	-	Doküman incelemesi	Araştırma sonucunda, medya okuryazarlığı dersinin ortaöğretimde ayrı bir ders şeklinde okutulması, ilköğretimde ise müfredata dâhil edilmesi olumsuzlukları kaldırarak maksimum faydalanmayı sağlayacağı anlaşılmıştır.
Stein & Prewett (2009)	Sosyal Bilgiler	Öğretmenler	Sınıfta medya okuryazarlığı anketi	Araştırma sonucunda, öğretmenlerin çoğu medya okuryazarlığı eğitimini müfredat için önemli olduğunu söylemiştir. Öğretmenlerin çoğunluğu medya okuryazarlığının birincil amacı olarak öğrencileri vatandaşlığa hazırlamak olduğunu söylemiştir.
Karaman & Karataş (2009)	Eğitim	Türkçe, sınıf ve sosyal bilgiler öğretmen adayları	Medya okuryazarlık düzey belirleme ölçeği	Çalışma sonucunda, öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeylerinin güçlü olduğu, bilgisayar ve internet sahibi olmanın, günlük gazeteleri takip etmenin, haftada 10-20 saat kadar TV izlemenin ve internet kullanma sıklığının medya okuryazarlığı seviyesinde olumlu bir etkisi olduğu görülmüştür.

Tablo 1. (*Devamı*)

Kurt & Kürüm (2010)	Medya Okuryazarlığı	-	Literatür taraması	Araştırma sonucunda, literatürdeki çalışmalar incelenmiş ve medya okuryazarlığı kullanılarak öğrencilere eleştirel düşünme becerilerinin kazandırılabileceği anlaşılmıştır.
Avşar (2013)	Medya Okuryazarlığı	-	-	Medya okuryazarı kişilerin kendilerini ifade etme yeteneklerinin gelişeceği, eleştirel düşünme becerilerini kazanacağı, aktif bir vatandaş olacağı ve iletişim yeteneklerinin kuvvetleneceği anlaşılmış.
Görmez (2014)	Medya Okuryazarlığı Dersini	8.sınıf öğrencileri	Yarı yapılandırılmış görüşme	Araştırma sonucunda, medya okuryazarlığı dersi almış grubun almamış gruba oranla iletişim kavramı, amaçları hakkında, akıllı işaretlerin anlamları hakkında, bu işaretlere uyma konusunda daha fazla bilgiye sahip olduğu görülmüştür.
Güven (2014)	Fen Bilimleri	Fen ve teknoloji öğretmen	Bilgi okuryazarlığı ölçeği	Araştırma sonucunda, bilgi okuryazarlığı ve medya okuryazarlığı arasından anlamlı bir bağ olduğu görülmüştür. Yani medya okuryazarlığı düzeylerinin artması ile bilgi okuryazarlığı düzeyinin de yükseleceği anlaşılmıştır.
Karahisar (2014)	Eğitim	8.sınıf öğrencileri	Anket	Çalışmanın sonuçlarına göre öğrencilerin aileleri tarafından kullandıkları sitelerin denetlenmesinin her geçen gün zorlaştığı görülmüştür. Aileleri tarafından denetlenen öğrencilerin diğerlerine kıyasla daha bilgili olduğu görülmüştür.
Görmez (2015)	Medya Okuryazarlığı Eğitimi	-	Doküman incelemesi	Araştırmanın sonucunda, medya okuryazarlığının uygulamalı ders anlatımına elverişli olduğu ve öğrencilere kazandırılması gereken kazanım ve becerilerin kazandırılabilmesi için derse aktif bir şekilde katılmaları gerektiği bunun da etkili medya eğitimi yöntemleriyle mümkün olabileceği vurgulanmıştır.
Durak ve Seferoğlu (2016)	-	-	Literatür inceleme	Araştırma sonucunda, 16-24 yaş arasındaki insanların diğerlerine oranla interneti daha sık kullandıkları görülmüştür. Sosyal medyaya erişim yollarının coğrafi bölgelere göre değiştiği görülmüştür.
Güney (2018)	Eğitim	Sosyal bilgiler öğretmen adayları	Düzey Belirleme Ölçeği Tutum Ölçeği Kişisel Bilgi Formu	Araştırma sonucunda, medya okuryazarlık düzeyinin sosyal medyaya karşı olan tutumu etkilediği anlaşılmıştır.
Çakmak (2019)	Eğitim	Öğretmenler	Kişisel bilgi formu Düzey Belirleme ölçeği	Araştırma sonucunda, öğretmenlerin medya okuryazarlık, farkında olma, bilgi sahibi olma, analiz edebilme, tepki oluşturma, yargılayabilme ve gizli mesajları görebilme düzeylerinin iyi seviyede olduğu görülmüştür.

Tablo 1. (*Devamı*)

Karadum an (2019)	Yeni Medya Okuryazarl	-	-	Araştırma sonucunda, medya okuryazarlığının bilinçli vatandaşlar yetiştirmekte, eleştirel bakış açısı kazandırmakta ve aktif kullanıcılar yetiştirmekte önemli bir rolü olduğu anlaşılmıştır.
Pala & Başıbüy ük (2020)	Sosyal Bilgiler	5.sınıf öğrencileri	Kişisel Bilgi Formu Dijital okuryazarlık Ölçeği	Araştırma sonucunda, öğrencilerin dijital okuryazarlık düzeylerinin genellikle yüksek olduğu belirtilmiştir. Şehir merkezinde yaşayan öğrencilerin ilçe ve köylerde yaşayan öğrencilere kıyasla dijital okuryazarlık becerilerinin daha yüksek olduğu, cinsiyete göre anlamlı bir değişiklik olmadığı görülmüştür.
Çimen (2020)	Medya Okuryazarlığ ı Eğitimi	-	Literatür taraması	Araştırma sonucuna göre medya okuryazarlığı eğitimi almış bir birey medyayı bilinçli ve aktif bir şekilde kullanabildiği, karşılaştığı bilgileri sorgulayıp kıyaslayabildiği, medyanın yöndeş olduğunu unutmadığı ve bunu anlayabildiği söylenmiştir.
Uyar & Asrak-Hasdemi r (2023)	Medya Okuryazarlığı	-	Literatür taraması	Araştırma sonucunda, medya okuryazarlığı eğitiminin temel bir ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Medya okuryazarlığı anahtar kelimesi kullanılarak Google Scholar ve YÖK tez veri tabanlarında tarama yapılmış 20 adet çalışmaya ulaşılmıştır. Bu araştırmaların birçoğunun doküman incelemesi türünde olduğu görülmüştür. Bunu öğretmen ve öğretmen adayları ile yapılan çalışmalar takip etmektedir. Öğrenciler ile yapılan çalışmaların genellikle ortaokul öğrencileri ile yapıldığı görülmektedir. Tez çalışmalarına oranla makaleler çoğunlukta bulunmaktadır. Araştırmaların çoğunluğunda ortak sonuç medya okuryazarlığı becerisinin kazandırılmasının gerekli olduğu ve öğrenciler üzerinde olumlu etkiler bırakması olmuştur. Öğrencilerin sosyal medyada geçirdikleri sürenin medya okuryazarlığı düzeyleri üzerinde olumlu bir etkiye neden olduğu da çalışmalardan elde edilen sonuçlar arasındadır.

Sorumluluk ve Özgürlük Değeri

Değerler eğitimi uluslararası alanda ahlak eğitimi, karakter eğitimi ve etik eğitimi gibi bir dizi adla bilinmektedir (Lovat & Toomey, 2009). Topluma uyum sağlayabilmek için yalnızca aile ve çevre yeterli gelmemektedir (Orhan, 2018). Eğitim kurumları olan okullar da bu konuda önemli bir yer edinmiş ve bireylerin etkin, sorumluluk sahibi vatandaşlar olmasında, milli kültürüne sahip çıkan ve ülkesine sadık kişiler olarak yetişmesinde yardımcı olmaktadır (Orhan, 2018).

Toplumsal yaşamın gün geçtikçe daha da karmaşık ve yorucu bir hale gelmesi ile beraber beceri ve değer kavramları olduğundan daha çok ilgi görmekte, becerilerin başlangıç yeri olarak toplumun bizlere yaşattığı bu karmaşıklık görülmektedir. Bu karmaşıklığı çözebilmek için iletişim becerileri gibi birçok beceriye sahip bireyin yetişmesi gerekmektedir. Değer kavramına geldiğimizde ise toplumun büyük bir kısmı tarafından doğru olarak görülen inançlar, gelenekler ve tutumlar karşımıza çıkar. Değerler sayesinde insanlar ortak bir bağ kurar (Karasu-Avcı & Faiz, 2018). Bu da değerler ve beceriler arasında bir bağ olduğunu aslında birbirlerini destekleyen iki kavram olduğunu göstermektedir. Değerler sayesinde toplum bir bütünde birleşir. Bireyler edindikleri beceriler sayesinde de toplumu, toplumun sahip olduğu değerleri anlayabilir, sorgulayabilir ve uyum sağlamak için gerekli olan tüm yetkinliklere sahip olabilirler. Türkiye son yıllarda değerler eğitimi konusunda artan bir farkındalığa sahiptir. Değerler eğitimi özellikle hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinin öğretim programlarında ön plana çıkmaktadır. Diğer derslerde ise örtük müfredat kapsamında yer aldığı görülmektedir (Thornberg & Oğuz, 2013).

Sosyal bilgiler dersi değerlerin kazandırılması için önemli bir derstir. Çünkü tarihi konular bu dersin temelinde bulunmaktadır. Öğrencilere yalnızca Türkiye'yi değil birçok farklı kültürü ve yaşamlarını anlatmaktadır. Bu nedenle değerlerin kazandırılması bu derste oldukça mümkündür. Sosyal bilgiler dersinin çok disiplinli bir ders olduğunu da göz önüne alırsak değerler açısından ne kadar verimli olduğunu da anlamış oluruz (Kan, 2010).

21. yüzyılda gerçekleşen toplumsal, ekonomik ve bilimsel konulardaki ilerlemeler değerleri geleneksellikten çıkararak evrensel bir hal almasını sağlamıştır. Evrensel değerleri ve milli değerleri birbirine karşıt olarak düşünmek doğru değildir. Bu iki kavram birbirini oluşturan değerleri içinde barındırmaktadır. Tepecik'e göre (2008) her milli değerin bir evrensel tarafı olabileceği gibi her evrensel değerin de bir milli tarafı bulunmaktadır. Bu iki sınıflandırma arasındaki fark ise evrensel değerlere tüm dünyanın sahip olması beklenirken milli değerlere yalnızca bir milletin halkının sahip olması beklenir. Bu beklentilerin bireyler tarafından kolayca anlaşılabilmesi ve sosyal mutluluğun sağlanabilmesi için küçük yaşlardan itibaren değerler eğitiminin verilmeye başlanması gerekmektedir. Bu sayede bireyler sonraki yaşamlarına daha hızlı adapte olabilecek ve bu durum onları olumlu yönde etkileyecektir (Tepecik, 2008).

Bireye insan olmanın gerekleri çağdaş bilgiyle onun seviyesine uygun olarak verildiğinde, birey kendi kişiliğinden ve toplumunun sahip olduğu değerlerden haberdar, karakter sahibi bir bireye dönüşecektir (Bolat, 2016, s. 341). Sosyal bilgiler dersi bu özellikleri değer eğitimi yoluyla öğrencilere kazandırır. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda adalet,

bağımsızlık, çalışkanlık, dayanışma, estetik, eşitlik, özgürlük, sorumluluk ve vatanseverlik gibi değerler bulunmaktadır (MEB, 2018). Bu araştırmada sorumluluk ve özgürlük değerleri konu alınmıştır.

Sorumluluk Türk Dil Kurumu'nun tanımına göre "Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi; sorum, mesuliyet, uhde" olarak bilinmektedir. Sorumluluk kişilerin üzerine düşen görevler olarak tanımlandığında vatana, aileye, çevreye ve diğer insanlara dair birçok sorumluluğumuz olduğu görülmektedir. Tüm insanlar üzerine düşen bu sorumlulukları yerine getirseydi toplumdaki düzenin oluşmasının ne kadar kolaylaştığını görmüş olurduk (Tepecik, 2008). Özgürlük Türk Dil Kurumu'nun tanımına göre "Herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu" şeklindedir.

> Sorumluluk ve özgürlük, eylemi ahlaki yapan en önemli iki özelliktir ve her iki özellik de birbirine bağlıdır. Sorumluluk, hareketten öncedir ve hareketten sonra artar. Burada sorumluluk iradenin işidir ve sorumluluğumuzun sınırını irademizin gücü belirlemektedir. Özgürlük, bu sorumluluğu yerine getiren eylem ile birlikte ortaya çıkar. Öyleyse hareketten önce sorumluyuz, fakat sadece hareket etmek suretiyle hürüz. Sorumluluk, hürriyetimizi bizzat kendimizden çıkarmak suretiyle yaratan şeydir (Gündoğan, 2013, s. 6).

Eğitimli insan özgür olmalıdır ama çevresindeki diğer insanlar da özgür kalacaksa, içerisinde yaşadığı dünyanın kendisine yüklediği sorumlulukları kabul etmeli ve gerçekleştirebilmelidir (Leland, 1948).

Değer eğitiminin öğrencilere kazandırılmasında bir çeşit görsel materyaller olan karikatürlerin kullanılmasının faydası oldukça büyüktür. Hem öğretim aşamasında hem de değerlendirme aşamasında karikatürler kullanılabilir. Karikatürler sayesinde öğrencilerin kendilerine ait bir değer sistemleri oluşur, orijinal, yaratıcı ve eleştirel düşünceler ortaya çıkarırlar (Yüksel & Adıgüzel, 2012). Okulların, öğrencilerin bu değerleri kazanmalarında etkili olduklarına dair kanıtlar var olmasına rağmen bütün işi yapabilmeleri mümkün değildir. Bu aşamada ailenin rolü oldukça önemlidir. Okullar öğrencilerin davranışlarını her ne kadar geliştirse de bu davranışlar ve değerler evde desteklenmezse öğrenci üzerinde kalıcı bir değişiklik gerçekleşemez (Lickona, 2009).

Değerler ile İlgili Çalışmalar

Tablo 2. *Değerler ile ilgili çalışmalar*

Çalışmanın Yazar(ları)	Çalışma Yılı	Çalışma Grubu	Veri Toplama Araçları	Sonuç(lar)

Tablo 2. (*Devamı*)

Tepecik (2008)	Sosyal	Sosyal bilgiler öğretmenleri	Görüşme	Araştırma sonucunda, sosyal bilgiler öğretmenleri sorumluluk değerinin öğrencilere doğrudan verilmesi gerektiği, özdenetimin ilerlemesine bağlı olduğu, ders sırasında daha fazla üzerinde durulması gerektiği, yalnızca okullarda verilen eğitimin yeterli olmadığı anlaşılmıştır.
Turan Aktan (2008)	Değer Eğitimi	Ortaokul öğrencileri ve öğretmenleri	Anket	Araştırma sonucunda, öğrencilerin var olması gerektiğini düşündükleri değerlere karşı daha pozitif yaklaştıkları görülmüştür. Öğretmenler işbirliği ve yardımlaşma sayesinde iş hayatında başarıyı yakalamanın daha kolay olacağını savundukları görülmüştür. Öğretmen ve öğrencilerin görüşleri kıyaslanınca anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır.
Yaman, Taflan & Çolak (2009)	Türkçe	Ders kitapları incelemesi	-	Araştırma sonucunda, Türkçe ders kitaplarında bulunan metinlerin çoğunlukla sosyal değerleri verdiği görülmüştür. Estetik değerlerin nazım türündeki eserlerden ziyade nesir türündeki eserlerde daha çok verildiği görülmüştür. Teorik değerlerin sınıf ders kitaplarında 8. sınıfa kıyasla daha çok bulunduğu görülmüştür.
Yazar (2011)	Değer Eğitimi	Öğretmen adayları	Görüşme	Araştırma sonucunda, aday öğretmenlerin hayatlarına yol gösteren başlıca değerlerin manevi değerler olduğu bunu ekonomik değerlerin, dini, kültürel ve sosyal değerlerin takip ettiği görülmüştür. Tüm öğretmen adayları değer kazanım sürecinde ailelerin önemli bir etkisi olduğu konusunda hemfikirdir. Kitle iletişim araçlarının değerleri kötü yönde etkilediğini düşündükleri anlaşılmıştır.
Yiğittir & Öcal (2011)	Değerler Eğitimi	Tarih öğretmenleri	Anket	Çalışma sonucunda, sorumluluk değerinin öğrencilere daha alt sınıflarda kazandırıldığı, sonraki yaşlarda etkisinin azaldığı düşünülmektedir. Öğrencilerin yaşlarının değerleri kazanmalarında etkili olduğu görülmüştür. Tarih öğretmenlerinin değerleri öğretmek amacıyla müze ziyareti, belgesel-film izletme, örnek olay ve model olma gibi değişik etkinlikler yaptırdıkları yani değer eğitimine kıymet verdikleri anlaşılmıştır.
Ünlüer (2012)	Sosyal Bilgiler	4.sınıf öğrencileri	Görüşme	Araştırma sonucunda, velilerin büyük çoğunluğu öğretmenlerin yapmış olduğu uyarılara dikkat edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Öğretmenler öğrencilere bir sorumluluk verirse bundan velilere de bahsetmesi gerektiğini düşünmektedir. Okul ve aile işbirliğinin sağlanması gerektiği vurgulanmıştır.
Yaşar & Çengelci (2012)	Sosyal Bilgiler	5.sınıf öğrencileri ve sınıf öğretmeni	Gözlem, Görüşme Video kayıtları Araştırmacı günlüğü	Araştırmanın sonucuna göre öğretmenler 2004 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın değerler eğitimi boyutunda pozitif bulmaktadırlar. Bu program kapsamında değerlere olması gereken önemin verildiğini düşündükleri anlaşılmıştır. Öğrenme alanları ve üniteler aracılığı ile değerler öğrencilere kazandırılmaya çalışıldığı belirtilmiştir. Öğretmenlerin bu konuda öğrencilere model olmak için çabaladığı da görülmüştür.
Can Aran & Demirel (2013)	Sosyal	Dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenleri	Anket Görüşme	Araştırma sonucunda, öğretmenler sorumluluk değerini kazandırmak için her zaman etkinlikler yaptığı, değer eğitiminde telkin, model olma, değer aydınlatması gibi yöntemleri kullandıkları, sıklıkla işbirliği gerektiren etkinlikler yaptıkları görülmüştür.

Tablo 2. (*Devamı*)

Thornberg & Oğuz (2013)	Değer [illegible]	Öğretmenler	Görüşme	Araştırma sonucunda, İsveçli ve Türk öğretmenler değerler eğitiminde demokratik katılımın önemli bir değer olduğunu, iyi bir ahlaki ve demokratik ortam yaratmayı ve sınıf içi tartışmaları, demokratik toplantıları veya öğrenci katılımını ele almışlardır.
Çengelci, Hancı & Karaduman (2013)	Değer Eğitimi	İlköğretim öğretmen ve öğrenciler	Anket	Araştırma sonucunda, öğretmenlerin okulda kazandırılmasının gerekli olduğunu düşündüğü değerlerin sevgi, saygı, hoşgörü, dayanışma ve sorumluluk olduğu görülmüştür. Öğrencilerin sınıf kurallarının oluşturulma sürecine aktif bir şekilde katılmak istediği görülmüştür.
Güçlü (2015)	Değerler [illegible]	-	Literatür Taraması	Araştırma sonucunda, değerler eğitimi hakkında birçok araştırma yapıldığı görülmüştür. Konularının genellikle değerler eğitiminde kullanılan araçlar, öğretmenlerin görüşleri, öğrencilerin başarıları ve değerler programı üzerine olduğu görülmüştür.
Sezer & Çoban (2016)	Değer Eğitimi	Ortaokul öğrencileri	Zihin haritası	Çalışmanın sonuçlarına göre öğrencilerin sorumluluk bilincinin yakın çevresi için daha üst düzeyde, ailelerine olan sorumluluklarının yaşları ilerledikçe azaldığı, kişisel sorumluluklarının ders ve ödev yapmak için en yüksek düzeyde, sağlıklı olma sorumluluklarında da yaş ilerledikçe bir azalma olduğu görülmüştür.
Karasu-Avcı & Faiz (2018)	Değer [illegible]	-	Doküman inceleme	Araştırmanın sonucunda, alanyazında sosyal bilgiler ders kitapları ve beceri bağlantısında bu çalışmayı destekleyecek ya da çelişecek bir sonuca ulaşılmamıştır.
Aydemir & Kalın (2018)	Değer Eğitimi	8.sınıf öğrencileri	Görüşme Kelime ilişkilendirme testi	Araştırma sonucunda, öğrenciler özgürlük değerini okul çıkışı, tatil ve beden eğitimi dersi olarak tanımlarken uygulama sonrasında demokrasi, hak, hürriyet olarak tanımlamaya başlamışlardır. Öğrenciler değerleri bir önem sıralamasına koyduklarında özgürlük değeri en öndeyken son uygulamadan sonra ilk sırayı özgüven değeri almıştır.

Değerler eğitimi, sorumluluk ve özgürlük anahtar kelimeleri kullanılarak Google Scholar ve YÖK tez veri tabanlarında tarama yapılmış ve yukarıdaki 14 araştırmaya ulaşılmıştır. Bu araştırmaların 6 tanesi sosyal bilgiler alanında yapılmış çalışmalardır. Bu çalışmaların çoğunluğu öğretmenler ve öğretmen adayları üzerinde yapılmıştır. Öğrenciler üzerinde yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu ortaokul öğrencileri üzerinde yapılmıştır. Literatürde sorumluluk değeri üzerine yapılan araştırmalara rastlansa da özgürlük değeri eğitimi üzerine daha az çalışma olduğu görülmüştür. Bu alandaki çalışmaların sayılarının arttırılması gerekmektedir. İncelenen çalışmalarda değer öğretiminde öğrencilerin aktif katılımının önemli bir yere sahip olduğu ve bu süreçte yalnızca okulun yeterli olmadığı okul, aile ve çevre işbirliğinin öğrencilerin değerleri kazanmasında gerekli olduğu görülmüştür.

Literatürde medya okuryazarlığı, karikatür, sorumluluk ve özgürlük değerlerinin ayrı ayrı olarak incelenmiş olduğu araştırmalar mevcut olmasına rağmen bu başlıkların tek bir araştırmada birleştirildiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Karikatür ile ilgili çalışmalarda amaç

olarak genellikle öğrenci tutumu, motivasyonu, başarısı ve bir konu hakkındaki algıları üzerine olan etkileri ölçülmüştür. Önü oldukça açık olan bu konuda literatüre yeni çalışmalar kazandırmak önemlidir.

Karikatür

Türk Dil Kurumu tarafından "İnsan ve toplumla ilgili her tür olayı konu alarak abartılı bir biçimde veren, düşündürücü ve güldürücü resim" olarak tanımlanan karikatür kelimesi dilimize Fransızcadan geçmiştir. Karikatür kelimesi İtalyancada "yükleme, abartmak ve sorumlu tutmak" anlamlarına gelen "caricare" kelimesinden gelmektedir (Yurttadur, 2019). Abartılmış çizimleri ile bilinen iki ressam kardeş olan Agostino Carracci (1557- 1602) ve Annibale Carracci'nin (1560-1609) caricatura kelimesini kullanan ilk kişiler olduğu düşünülmektedir (Köseoğlu, 2009). Carracci kardeşler karikatürü bir uzmanlık alanı haline getirmişlerdir (Ayyıldız, 2010).

Karikatürlerin oluşum sürecine baktığımız zaman insan portrelerini abartılı bir şekilde bozarak resmetmek olarak başlamıştır. Kişilerin, hayvanların veya olayların en dikkat çekici ve komik taraflarını bularak abartılı çizimler yardımıyla öne çıkarmış ve onları birer gülmece unsuruna dönüştürmüştür. Ancak içinde bulunduğumuz yüzyılda çok farklı anlamlar içermektedir (Kaplan, 2020). Karikatürün tanımı gün geçtikçe değişikliğe uğramakla kalmayıp her araştırmacı tarafından da değişik şekillerde tanımlanmıştır.

Köseoğlu'na (2009) göre karikatür diğer sanat dalları arasından farklı bir yer edinmiş, çizilirken aynı anda tartışma yapılmasına müsaade eden ve üzerinde bol bol çalışma yapılması gereken bir sanat mahsulüdür. İnsanların ihtiyaç duyduğu düşündürürken güldürmeyi garantiler.

Karikatür, insanları ilgilendiren her çeşit konuyu içerisinde barındıran, herhangi bir konudaki eleştiriyi ifade etmek için kullanılan en kısa ve en net yoldur (Kaplan, 2020).

Yurttadur'a (2019) göre ise karikatür yaşamın içinde var olan, içerisinde toplum ve bireyi ilgilendiren her türlü konuyu ve olayı bulunduran hem güldürüp hem düşündürebilen, mübalağalı bir mizah sanatıdır. Vazgeçilmez ögesi ise çizgidir. Karikatürler yalnızca yazı kullanılarak anlatmanın çok zor olduğu konuları anlatmakta fazlasıyla başarılıdır. Anlatılmak istenen konular çizim sayesinde oldukça güçlü bir hale gelir (Orhan, 2018).

Toledo ve diğerlerine (2014) göre karikatür çoğu zaman mizahi tek panelli bir çizime veya alt yazıya sahip olan şakalı bir sanat eseridir. Amaçları insanlara bir mesaj ulaştırmak ve onları düşündürmeye çalışmaktır.

Karikatüre insanlığın evrensel dili olarak bakılabilir. Dilini bilmediğimiz, alfabesinden herhangi bir anlam çıkaramadığımız bir ülkenin gazetesinde yayımlanmış karikatür bize, birçok

köşe yazarının iletemediği mesajı algılatırken o ülkede olup bitenler hakkında çıkarım yapmayı sağlamaktadır (Koca vd., 2019, s. 12).

Dünyada Karikatür

Tarihin başlangıcına gittiğimizde karşımıza sözlü bir anlatım çıkmaktadır. Yıllar geçtikçe sözlü anlatıma ek olarak çizgi oluşmuştur. Çizgi yazının temelini atmış oldu. Ve yalnızca sözcüklerle yapılan mizah çizgilerle birleşti (Yurttadur, 2019).

Karikatürü andıran ilk örnekleri Paleolitik Çağa kadar dayandırmak mümkündür. Bu çağ insanlarının mağara duvarlarına yaptıkları çizimler ve küçük heykelcikleri karikatürün ilk örnekleri olarak sayabiliriz. Mağara duvarlarından sonra Neolitik Çağ insanları da vazolar üzerine abartılı ve gülünç çizimler yapmışlardır (Tanrıkulu, 2022). Bu eserler bazı araştırmacılar tarafından karikatür olarak değerlendiriliyor olsa da dönemin insanlarının bu eserleri yapım amacı düşünüldüğünde mizahi unsurlar yerine iletişim kurma amaçları vardır. Bu gerekçesiyle, bu çizimlerin birer karikatür olarak kabul edilmesine bazı araştırmacılar karşı çıkmaktadır. Bazı araştırmacılar da karikatürün ilk örnekleri olarak Eski Mısır'ı gösteriyorken kimi araştırmacılar da Yunan ressamlarını işaret ediyorlardır. Ancak resmî belgelere bakıldığı zaman karikatürün en somut örneklerinin Rönesans'tan sonra çıktığını söylemek mümkündür (Mike, 2019).

Leonnardo Da Vinci ve Albert Dürer gibi bilimsel çizimleri ile tanınan ressamların çizim defterlerinde ilk karikatürler olarak tanımlanabilecek, insanların bazı organlarının abartılmış çizimlerini de bulmak mümkündür (Yurttadur, 2019). Matbaanın icadı sayesinde karikatür sanatında da önemli gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır (Kaplan, 2020). Günümüzdeki karikatür tanımına en yakın örnekler 17. yüzyılda oluşmuştur. Yalnızca abartılmış portre çizimleri olarak bilinen karikatürler 17. yüzyıldan sonra konulu bir anlatım şekline girmiştir. Bu yüzyılın bitimine kadar karikatür kelimesi sadece İtalya'da kalmayıp dünyanın diğer ülkelerine yayılmıştır. İlk önce İngiltere'ye ulaşmış ve demokrasi sayesinde özgürleşen basın yayılmasına ve İngiltere'ye yerleşmesine yardımcı olmuştur (Tanrıkulu, 2022).

18. yüzyılda karikatürün öncüsü olarak görülen Romalı bir İtalyan olan ilk profesyonel karikatürist Pietro Ghezzi çizimleriyle karikatürün ilerlemesinde büyük katkı sunmuştur (Orhan, 2018). Matbaada yaşanan gelişmelerle beraber karikatür dergileri ve gazetelerin sayısı artarak başka ülkelerde de çoğalmıştır.

19. yüzyılda en verimli dönemini yaşayan karikatür sanatında en büyük ilerleme de Fransa'da gerçekleşmiştir. Oluşturulan birçok yeni tipleme ile karikatür sanatı hareketlenmiştir (Kaplan, 2020). Birinci Dünya Savaş'ı ile beraber oluşan yeni siyasal düzenin getirdikleri ile

beraber karikatürlere çok yer verilmemeye başlanmıştır. Bu sebeple karikatürlerde bir gerileme dönemi başlamıştır. Ancak bu dönemin etkileri azalmaya başlar başlamaz karikatürler tekrar hareketlenmiştir (Tanrıkulu, 2022).

20. yüzyılda ise karikatürler gazete ve dergilerle iyice bütünleşmiştir. Bu dönemde karikatürlerin yaygınlaşmasında açılan karikatür müzelerinin de büyük etkisi olmuştur. Dünyanın ilk karikatür müzesi İtalya'da Tolentino şehrinde kurulmuştur (Kaplan, 2020). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde karikatürlerin biçim ve içeriğinde değişiklikler meydana gelmiştir. Karikatürlerin işlevleri ve kullanıldığı yerler de giderek çeşitlenmiştir. Dijitalleşen dünya ile birlikte karikatür de kendine bambaşka bir yer bulmuş, yeni bir boyut kazanmıştır (Yurttadur, 2019).

Türkiye'de Karikatür

Türkiye'de karikatürün ortaya çıkışı diğer mizahi alanlara göre daha geç olmuştur. Bunun nedenleri olarak ise Osmanlı Devleti döneminde dini gerekçelerle ortaya çıkan resim yasağı görülmektedir. Sanatçı tamamen sarayın hizmetine çalıştığı için ve Osmanlı'nın Batı'daki yeniliklere kapalı bir devlet oluşu da sebepler arasındadır (Tanrıkulu,2022). Türk sanatçılar daha çok hat, tezhip, minyatür gibi sanat dallarına yönelmişlerdir.

Türkiye' de karikatürün gelişiminin bu kadar geriden gelmesinin sebepleri arasında matbaanın yeterince benimsenip geliştirilememesi de sayılabilir. Matbaa 1727 tarihinde kurulmuş olsa da 19. Yüzyıla gelene kadar ihtiyaç duyulan alakayı görmemiştir. Hat ve tezhip sanatının barındırdığı inceliği barındırmadığı için pek tercih edilmemiştir (Orhan, 2018).

Türkiye' de ilk karikatür ise yazılı basının oluşumundan sonra ortaya çıkmıştır. Karikatür sayesinde bir anlamda batıya dönüldüğü düşünülmektedir. İlk olarak kendisini 19. yüzyılda Tanzimat Döneminde gösteren karikatür Türklerin aslında sözlü mizah unsurlarına pek uzak olmadıklarını hatırlatmıştır. Nasrettin hoca ve Hacivat ile Karagöz gibi halk kahramanları üzerinden sözlü mizahın hâlihazırda sürdürüldüğü bir gerçektir (Ayyıldız, 2010).

Türkiye'de karikatürün gelişiminde çok önemli bir yeri olan dergi ve gazetelerden ilki "İstanbul" adlı gazetedir. Türkiye'de karikatürün gelişimi Batı'dakine benzese de aynı hızda gerçekleşmemiştir. 1867'de İstanbul adlı dergide ilk karikatür yayınlanmıştır. İlk başlarda yazıları desteklemek amacıyla karikatür benzeri çizimler sayfa kenarlarını süslerken zamanla tam sayfa karikatürler yayınlanmaya başlamıştır (Kaplan, 2020).

Teodor Kasap'ın 1870 yılında yayınladığı "Diyojen" isimli dergi bilinen ilk karikatür dergisidir. Bu dergide yayınlanan "Uzun Kulaklı Adam" yapıtı çok beğenilince bağımsız bir yayın olarak sunulmuştur. Profesyonel ilk karikatürcü ise Ali Fuat Bey'dir (Yurttadur, 2019).

1878 yılında meclisin kapatılması üzerine karikatür yayınları da durmuştur. Çizilen karikatürler de çizerin imzası olmadan ya da takma bir isim ile yayınlanmıştır. Daha çok siyasi karikatürlere yönelinen bir dönemdir. I. Meşrutiyetin getirdiği özgürlük alanları ile karikatür tekrar canlanmıştır. Bu dönemde mizah dergilerinin sayısında bir artış yaşanmıştır. Aynı zamanda çizer sayısı da artmıştır (Kaplan, 2020).

Türkiye'de karikatürün önemli dönüm noktaları olmuşmuş. Bu dönüm noktalarından ilki Kurtuluş Savaşı'dır (Orhan, 2018). Bu dönemde çizilen karikatürler halkın ve askerlerin moralini yükseltmek amacıyla çizilmiştir. İkinci dönüm noktası ise Cumhuriyetin ilan edilmesiyle gelen harf inkılabıdır. 1928 yılında yaşanan harf devrimi sayesinde okuryazar sayısında bir artış yaşanmıştır. Bu duru basın hayatına canlılık getirmiştir. Bu dönemin karikatürleri toplumda yaşanılan değişimleri ve yenilikleri eleştirel bir dille yansıtmayı amaçlamıştır (Kaplan, 2020). Cemal Nadir Güler' in Akşam gazetesinde çizdiği günlük karikatürler Türk gazetelerinin ayrılmaz bir unsuru olmuştur. Üçüncü dönüm noktası olarak İkinci Dünya Savaşı görülmektedir. Bu dönemde Saul Steinberg'den etkilenilerek yalın ve yazısız karikatürler benimsenmiştir. Cumhuriyetin temellerinin güçlendirildiği 1950'li yıllarda Türk karikatürü de kendini yenilemiş ve geliştirmiştir (Tanrıkulu, 2022). Bu dönemde Türk karikatüristler yurt dışında düzenlenen yarışmalarda ödüller almış eserleri yabancı dergi ve gazetelerde yayınlanmıştır. Ancak giderek soyut bir hal almaya başlayan karikatür 1960'lı yıllarda bir duraklama evresine girmiştir (Kaplan, 2020). Bu dönem karikatüristlerinden olan Oğuz Oral farklı bir yola saparak dönemin karikatürünü hareketlendirmeyi başarmıştır. 1972 yılında "Gırgır" adlı derginin yayınlanması da dördüncü dönem olarak kabul edilir (Orhan,2018). İstanbul Tepebaşı'nda 1975 yılında Türkiye'nin ilk karikatür müzesi açılmıştır (Tanrıkulu, 2022). Karikatür biçim ve içerik olarak yenilenmiş soyut anlatımdan uzaklaşmıştır. Cümleler konuşma balonları içine yazılmaya başlamıştır. Son dönemlerde karikatür en popüler dalı halini almıştır. Geniş kitlelere hitap etmeye başlamış okur sayısı ve mizah dergilerinin sayısı artmıştır (Kaplan, 2020). Teknolojideki ilerlemelerle birlikte karikatür sanatı da gelişim göstermiştir. Artık karşımıza her yerde çıkmaya başlamış sosyal paylaşım sitelerinin vazgeçilmezleri haline gelmişlerdir.

Karikatür Türleri

Karikatürler ilk oluştuğu dönemlerde yalnızca portreleri konu almaktaydılar. Abartılmış ve alaycı bir insan yüzü çizimiydiler. Ancak zamanla gelişerek farklı tür ve konularda karikatürler ortaya çıkmaya başlamıştır. İçinde bulunduğumuz dönemde karikatürlere baktığımızda tek amacının mizah olmadığını görmekteyiz (Mike, 2019). Karikatürlerin birçok

araştırmacı tarafından farklı tanımları bulunduğu göz önüne alınırsa farklı sınıflandırmalarının da oluşmuş olduğu anlaşılacaktır (Yurttadur, 2019).

Göçer ve Akgül'e (2018) göre karikatürlerde mizah, abartı, düşündürme ve çizgi olmak üzere dört unsur dikkat çekmektedir. Bu dört unsur her daim bir arada bulunmayabilir. Kimi karikatürler çizgi ve düşündürmeyi birlikte kullanırken kimi karikatürler de çizgi ve mizahı birlikte kullanırlar. En ideal karikatür tipi ise çizgisi kuvvetli güldürürken düşündüren karikatürlerdir. Bazı araştırmacılara göre ise karikatürler üç temel unsurdan oluşmaktadır. Bunlar çizgi, güldürme ve düşündürmedir (Göçer & Akgül, 2020).

Çizgi, fikir ve ironi karikatürün temelindeki ana unsurlardır. Her karikatüristin kendine özgü çizim tarzı vardır. Bu, onu diğerlerinden ayıran bir özelliktir. Fikir, konuyu tamamlayan karikatürün ruhunu ortaya koyan ve iletiyi, izleyiciye gönderen ögedir. Mizah ise karikatürün var olma nedenidir (Melanlıoğlu vd., 2012, s. 243).

Tanrıkulu'na (2022) göre karikatürün üç temel ögesi bulunmaktadır. Bu ögeler çizgi, mizah ve düşündürmedir. Bu üç öge her daim beraber bulunmak zorunda değildir. Ancak çizgi ögesinin her daim bulunması gerekir. Kalan iki öge ise karikatürist tarafından duruma ve tarza göre seçilebilir.

Bir başka karikatür sınıflandırması da editoryal (politik), esprili-komik ve açıklayıcı-aydınlatıcı karikatürler şeklinde üç gruptan oluşmaktadır (Özşahin, 2009).

Politik Karikatürler: Güncel konular için çizilmiş mizahi yönünden ziyade içerisinde eleştiri barındıran karikatürlerdir. Karikatürü çizen karikatüristin siyasal perspektifini yansıtır.

Esprili-Komik Karikatürler: Eleştirel değerlendirmeler yapmaktansa bireylerin ya da toplumun tiplemeleriyle alay eden karikatürlerdir.

Açıklayıcı-Aydınlatıcı Karikatürler: Açıklayıcı tarafı üstün gelmiş, öğretme, öğrenme materyali olarak kullanılabilen ya da reklamlarla alakalı kullanılan karikatürlerdir. Kavram karikatürleri bu gruba dâhildir (Köseoğlu, 2009).

Uslu ise karikatürleri ifade tarzına, tekniğine ve kurgu-yapı özelliklerine göre üç sınıfa ayırmıştır. İfade tarzına göre karikatürleri kendi içerisinde iki başlığa ayırmıştır. Bunlar yazılı ve yazısız karikatürlerdir. Yazılı karikatürler, çoğunlukla gazetelerde yayınlanarak büyük kitlelere ulaşmayı amaçlayan ve yazılar sayesinde çizgilerin kuvvetlendirildiği karikatürlerdir. Yazısız karikatürler, daha çok uluslararası bir dile sahip ve sanatsal kaygı barındıran karikatürlerdir. Bu karikatürler çok az ya da hiç yazı barındırmadığı için okuyucunun kullandığı dil önem arz etmeksizin karikatürü anlamasına yardımcı olur. Tekniğine göre karikatürler de iki başlık altında toplanmıştır. Bunlar renkli ve siyah-beyaz karikatürlerdir. Renkli karikatürler,

guaj, pastel, akrilik, kuru vb. boyalar kullanılarak renk verilen karikatürlerdir. Siyah-beyaz karikatürler siyah çini mürekkebi ile beyaz kâğıt üzerine çizilen karikatürlerdir. Son olarak kurgu- yapı özelliğine göre karikatürler de iki başlık altında toplanmıştır. Bunlar tek kara ve bant karikatürleridir. Tek kare karikatürler, tüm olayın tek bir kare içerisinde verildiği karikatürlerdir. Tek aşamadan oluşurlar. Bant karikatürler ise bir olay örgüsünün önceden belirlenmiş mekân ve tipler yardımıyla seri bir şekilde çizilen karikatürlerdir. Devam karikatürleri yoğunluktadır (Orhan, 2018).

Eğitimde Karikatürün Kullanımı

21. yüzyıl becerileri olarak adlandırılan becerilere sahip bireyler yetiştirmek artık eğitimin temel amaçlarından biri haline gelmiştir. Alanyazında 21. yüzyıl becerileri "yaşam becerileri", "sosyal-duygusal beceriler" gibi kavramlarla da anılmaktadır. Bu yüzyılda yalnızca mezun olunan meslek dalına özgü becerilere sahip olmak ihtiyaçları karşılamak için yeterli değildir. Bu nedenle eğitim sistemleri 21. yüzyıl becerileri ile donatılmış öğrenciler yetiştirmeyi amaçlamaktadır (MEB, 2023a).

Eğitimin genel amacı artık yalnızca öğrencilere bilgi ve beceriler kazandırmak değildir. Çağın getirdiği yeni ihtiyaçlara uyum sağlayabilecek, kendisini ve çevresini tanıyan ve içinde bulunduğu topluma uyum sağlamış kişiler yetiştirmektir (Dinç & Üztemur, 2016).

Bu doğrultuda artık eğitim sürecinde seçilen yöntemler ve yaklaşımlar konuya ve öğrencilere uygun olmalıdır. Öğretmenler ve öğrenciler bu süreçte yenilikte yöntemleri tercih ederek kendilerini geleceğe hazırlamalılardır. Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de bu gerekçelerle eğitim programları yenilenmiş ve yapılandırmacı yaklaşıma geçilmiştir (Yurttadur & Pehlivan, 2020). Bu eğitim anlayışında öğrenci merkezli eğitim ve materyal kullanımı önemli bir yer tutmaktadır. Öğrencilerin derse olan ilgisini canlı tutmak, dikkatlerini derse çekmek ve birden fazla duyuya hitap etmek için görsel materyaller kullanılmaktadır (Aktaş & Koç, 2022).

Yapılan birçok araştırma gösteriyor ki bireyler okuduklarının %10'unu, duyduklarının %20'sini hatırlayabiliyorken gördüklerinin %30'unu hatırlamaktadırlar. Hem görüp hem de duyduklarının ise %50'sini hatırlayabilmektedirler. Kendi söylediklerinin ise %70'ini hatırlıyorlar. Hem yapıp hem de söyledikleri şeylerin ise %90'ını hatırlayabiliyorlar. Yani bir konu ne kadar somutlaştırılırsa hatırlanma oranı o kadar yükselmektedir (Özşahin, 2009).

Günümüzde teknoloji ve teknolojik araçlar tüm yaşamımızı çevrelerken karşımıza çıkan çoğu içeriği görsel ve yazı birlikteliği oluşturmaya başlamıştır. Günlük yaşantısında sürekli bu uyaranlara maruz kalan öğrencilerin derse olan ilgisini ve katılımını arttırmak amacıyla bu görsel uyaranların ders içi etkinliklerinde de kullanılması gerekmektedir. Karikatürler de işte bu aşamada kullanılabilecek en işlevsel görsel araçlar biridir (Göçer & Akgül, 2018).

Sunulan her karikatürün bir ifadesi, bir mesajı olduğunu söylemek mümkündür ve bu mesajlar belirli bir hiciv ve estetik içerisine gömülüdür, aşırı bir vurgu yani abartı içerir (Nuissl & Przybylska, 2017). Karikatür üç önemli ögeden oluşmaktadır. Bunlar çizgi, fikir ve mizahtır. Her karikatür çizerinin onu diğerlerinden ayıran kendine has bir tarzı vardır. Bu önemli üç ögeden biri olan fikir, karikatürün ruhunu oluşturur, konusunu tamamlar ve anlatılmak isteneni okuyucuya verir. Bir diğer öge olan mizah ise aslında karikatürün var olma sebebidir ve onu resimden ayıran en kuvvetli özelliktir (Melanlıoğlu vd., 2012). Karikatürler bu kendine has özellikler sayesinde içerdikleri mesajların okuyucuya kolayca iletilmesini ve okuyucunun dikkatini karikatüre çekmeyi sağlar. Çoğu insanın karikatürlerle ilgili bu genel şemalara hâkim olması da onlara güven vererek karikatürler hakkında olumlu bir izlenim oluşturur (Mahmoudabadi & Nadimi, 2015). Karikatürler konusunu toplumdan edinir ve toplumu yansıtır. Bu çizimler gerçek hayatı olduğundan biraz daha abartılı ve etkili bir şekilde resmeder. Bu durum karikatürlerin okurlar üzerindeki etkisini arttırmaktadır (Çiftçi & Birinci, 2018).

Karikatür içinde bulunduğu zamana göre kendisini uyarlayıp geliştirebilen bir sanat dalıdır. İçerdiği mizah ise eleştiriye olan tahammülü artmasını sağlamaktadır. Karikatürler ile yapılan eğitimlerde yalnızca eğlendirmek amaçlanmaz. Asıl amaç düşündürerek öğretmek ve yaratıcılığı arttırmaktır. Ezberci eğitimden uzaklaşmayı sağlar. Düşünen, üreten ve sorumluluk sahibi bireyler yetiştirmeye yardımcı olur (Orhan, 2018).

Yaparak yaşayarak öğrenme eğitim bilimleri açısından kalıcı öğrenmemin en etkili yolu olarak bilinmektedir. Karikatürlerin öğrenciler tarafından yorumlanması sağlanarak kalıcı öğrenmeler sağlanabilir (Kocakavak & Erökten, 2021). Karikatürler öğrenciler için birçok farklı fırsat yaratabilir. Öğrencilerin düşüncelerini ve duygularını özgürce ifade etmelerine yardımcı olurken olumlu bir öğrenme ortamı oluşmasını sağlayarak öğrencilerin derse karşı tutumlarının iyi yönde değişmesini sağlar (Karimi, Fathi & Jalilian, 2022). Öğrencilere öğrenmiş oldukları konular hakkında çizdirilen karikatürle onların aktif olarak öğrenme sürecine dâhil olmalarını sağlayarak, yaparak ve yaşayarak öğrenmeleri gerçekleştirilmiş olur. Karikatürlerin öğrencilere çizdirilmesi ile gerçekleştirilen eğitim sayesinde öğrencilerin yaratıcı ve eleştirel düşünme becerileri geliştirilir. Aynı zamanda öğrendiklerini daha iyi içselleştirmelerini sağlar (Mike, 2019). Bilgileri ezberleyerek öğrenmek yerine karikatürler sayesinde bilimsel kavramları sorunsuz ve eğlenceli bir şekilde öğrenirler. Kitaplar karikatürler sayesinde yazılı metin ve resimlere kıyasla zor ve karışık olan kavramları basit bir şekilde tanımlayabilirler (Al-Araimi vd., 2018).

Gülmeyi, düşündürmeyi, çizimi ve sanatı bir arada bulundurabilen karikatürler her yaş grubuna hitap eder. Karikatürlerin her yaş grubuna hitap etme yeteneği de eğitimin her kademesinde kullanılabileceğinin bir kanıtıdır. İçerisinde mizahı da barındırdıkları için

psikolojik etkilerini de düşünürsek öğrenme ve öğretme sürecinde oldukça etkili olduklarını görebiliriz (Özay-Köse, 2008).

Eğitimde kullanılan karikatürlerin eğitim için belli başlı faydaları bulunmaktadır. Karikatürlerin sahip olduğu bireyi ve toplumu eleştirme özelliğinden dolayı problemlerin tespit edilip çözüm yolları geliştirilmesine yardımcı olması, içinde barındırdığı mizah ögesi nedeniyle öğrencilerin ilgisini ve dikkatini çekmesi, her karikatür farklı yorumlanabileceği için öğrencilerin aynı konuya farklı perspektiflerden bakabilmesini sağlaması karikatürün önemli faydaları arasında bulunmaktadır (Mike, 2019). Karikatürlerin görsel, işitsel ve kinestetik öğrenme biçimlerini aynı anda barındırması sebebiyle bilişsel süreçleri pisikomotor alanla bütünleştirmede etkili olabileceği düşünülür ve okuyucuların hayal güçlerini geliştirmeye imkân sağlayan evrensel bir dile sahiptir (Dalacosta vd.,2009). Karikatürler derse yönelik öğrenci tutum ve motivasyonlarını olumlu yönde arttırmaktadır. Dersi eğlenceli ve daha anlaşılır bir hale getirerek öğrenmenin kalıcılığını arttırmaktadır (Şentürk & Şimşek, 2021).

Toledo ve diğerleri (2014) karikatürleri öğrencilerin üst düzey sorgulama girişimlerini başlatacak yapıya sahip bir öğretim aracı olduğunu söylemektedir. Ayrıca öğrencileri eğitmek ve tartışma için motivasyon sağlayacak bir araç olduğunu söylemektedir. Trnová ve diğerleri (2013) genç nesillerin görsel okuryazarlık oranlarının daha yüksek olduğunu, eğer bir konu ilgilerini çekmiyorsa metni okumadan hızlı bir şekilde bitirmeye çalıştıklarını ancak karikatürlerin kullanılması ile o konunun ilgi çekici ve anlaşılır hale getirilebileceğini söylemektedir. Ayrıca Mike (2019) karikatürlerin eğitimde kullanılması ile öğrencilerin neden-sonuç ilişkisi kurma, eleştirel düşünme, eleştirilere açık olma, sosyalleşme, estetik ve kültür seviyelerini arttırma, içerisinde yaşadıkları dünyayı anlama ve yetenekli öğrencileri ortaya çıkarma gibi faydaları da barındırdığını söylemektedir.

Sosyal Bilgiler Dersinde Karikatür Kullanımı

Sosyal bilgiler dersi farklı birçok bilim dalını içerisinde barındırır. Bu nedenle farklı öğretim yaklaşımlarının kullanılması olanak sağlar. Sosyal bilgiler dersinin tüm kazanımları için kullanılabilecek tek bir yöntem bulunmamaktadır. Bu sebeple dersin verimliliğini arttırmak ve öğrenmenin kalıcılığını sağlamak amacıyla ders içerisinde çeşitli araç ve materyallerden yararlanılmalıdır (Koca vd., 2019).

Sosyal bilgiler dersi toplumu ve içerisinde bulunan diğer birçok şeyi konu almaktadır bu nedenle toplumu konu alan görsel materyallerden biri olan karikatürlerin kullanılması oldukça doğaldır. Karikatürler öğrenme- öğretme sürecini olduğundan daha verimli ve kaliteli yapacaktır (Barut & Akbaba, 2017).

Öğrencilerin sosyal bilgiler dersini aldıkları yaşa bakıldığında henüz somut işlemler döneminde oldukları görülmektedir. Öğretmenlerin kullandıkları yöntem, teknik ve materyallerle öğrencileri soyutluktan kurtarıp konuyu somutlaştırmaları gerekmektedir. Karikatürler de bu görev için uygun birer materyaldir (Tanrıkulu 2022).

> Sosyal bilgiler dersinin sadece sözel bir ders olmaktan ziyade bireyin hayatı anlamasını ve hayatını kolaylaştıran önemli bir unsur olduğunu gösterir (…). Sosyal Bilgiler dersi, demokratik değerleri benimsemiş vatandaşlar olarak öğrencilerin içinde yaşadığı topluma uyum sağlamalarını ve öğrencilere bu bilgi birikimini yaşama geçirilebilecek donanımlar kazandırmayı amaçlamaktadır (Mike, 2019, s. 19).

Sosyal bilgiler dersinde karikatürlerin kullanılması ile öğrencilerin motivasyonları arttırılacak, görsel olarak sunulan bilgi sayesinde akılda kalıcılık yükselecektir. Özer (1994) sosyal bilgiler dersinde kullanılacak olan karikatürlerin faydalarını anlatmak için şu ifadeyi kullanmıştır:

> Hiçbir araç karikatür kadar öğretimi ilginç kılmaz. Özellikle gelenekselleşmiş mizah anlayışı olan ülkelerde toplumun mizaha yatkınlığından, onların günlük yaşamına giren karikatürden yararlanmamak büyük eksikliktir. Bir kere karikatür görseldir, motivasyon verir, tartışma fırsatı yaratır, tüm konular karikatürle karmaşıklık ve soyutluktan arındırır (s. 37).

Öğrenciler bir konuyu derinlemesine öğrenmek ve kalıcılığını arttırmak amacıyla yetenekleri ölçüsünde karikatürler çizerek derste kullanabilirler. Bu süreçte öğretmenlerin öğrenciye verdiği motivasyon oldukça önemlidir (Köseoğlu, 2009).

Karikatür Yöntemi ile İlgili Araştırmalar

Tablo 3. *Karikatür yönteminin kullanıldığı tez çalışmaları*

Çalışmanın Yazar(ları)	Çalışma Alanı	Çalışma Grubu	Veri Toplama Araçları	Sonuç(lar)
Köseoğlu (2009)	Sosyal Bilgiler	7.sınıf öğrencileri	Çalışma kâğıdı testleri Görüşme	Araştırma sonucunda, karikatür etkinlikleri ile işlenen sosyal bilgiler dersi, öğrencilerde düşünme becerilerinin arttırdığı tespit edilmiştir. Bunun yanında derste karikatür kullanımı öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini de artırdığı saptanmıştır.
Ayyıldız (2010)	Coğrafya	10.sınıf öğrencileri	Çoktan seçmeli test	Bu araştırmanın sonucunda, deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Karikatür temelli öğretim yönteminin öğrenci erişişinde geleneksel yönteme göre çok daha başarılı olduğu ortaya konulmuştur.

Tablo 3. (*Devamı*)

Yıldırım (2016)	Sosyal Bilgiler	8.sınıf öğrencileri	Bilim karikatürleri Görüşme	Çalışmanın sonucunda; öğrencilerin tamamının enerji tasarrufu ile ilgili yaptıkları çizimlerde günlük hayattan örneklere yer verdikleri gözlemlenmiştir. Öğrencilerin, enerjiyi tanımlayamadıkları, enerji sorunlarının varlığını kabul etmelerine rağmen bu sorunlarla ilgili yeterli açıklamalar yapamadıkları görülmüştür.
Yaman (2018)	Sosyal Bilgiler	6.sınıf öğrencileri	Görüşme Araştırmacı ve öğrenci günlüğü	Araştırma sonucunda, karikatürlerin öğrenmeyi olumlu yönde etkilemeye uygun birer ders materyali olduğu anlaşılmıştır. Öğrencilerin derse karşı ilgi ve tutumunu olumlu yönde etkilediği, öğrencilerin dikkatini çektiği, geleneksel öğretime göre daha etkili ve öğrenilenlerin kalıcılık düzeyinin daha fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır.
Orhan (2018)	Sosyal Bilgiler	7.sınıf öğrencileri	Çalışma yaprağı	Araştırma sonucuna göre karikatürler farklı konularda algı tespit etmede etkili birer araç olarak kullanılabilir. Öğrencilere karikatür aracılığı ile iletilecek problemlere çözüm üretebilirler. Öğrencilerin yaşadıkları çevrenin ve sorunların algılarını etkilediği görülmüştür.
Yurttadur (2019)	Fen Bilgisi	6.sınıf öğrencileri	Başarı testi Sorgulayıcı öğrenme beceri algıları ölçeği Motivasyon ölçeği	Araştırma sonucunda, ders içerisinde kullanılan karikatürlerin öğrenci akademik başarılarını arttırdığı. Öğrencilerin sorgulayıcı öğrenme beceri algılarını pozitif yönde değiştirdiği ve fen öğrenme motivasyonlarını olumlu yönde etkilediği görülmektedir.
Mike (2019)	Sosyal Bilgiler	7.sınıf öğrencileri	Anket Çalışma yaprakları Ses kayıtları Öğrenci ve araştırmacı günlükleri	Araştırma sonucunda, öğrencilerin karikatür okuma becerilerine ek olarak hayal gücü ve empati becerilerinin de geliştiği görülmüştür. Öğrencilerin fikirlerini belirtmelerine, kendilerini açıklamalarına ve diğer arkadaşlarının fikirlerine saygı duymalarına katkı sağlamıştır. Öğrencilerin yorum yapma yeteneklerini geliştirmiştir. Verilen iletiyi idrak edebilme ve hadiseleri farklı bakış açılarından değerlendirebilme becerilerini de olumlu yönde etkilemiştir.
Kaplan (2020)	Türkçe Dersi	6.sınıf öğrencileri	Araştırmacı ve öğrenci günlüğü Gözlem ve görüşme Tutum ölçeği Çalışma kağıdı Anket	Araştırma sonucunda, öğrencilerin akademik gelişimlerini ve ders içi motivasyonlarını artırmak, eleştirel bakış açısı kazandırmak için karikatürlerin kullanılabileceği anlaşılmıştır. Temel dil becerilerinin kazandırılmasında karikatürün etkili bir materyal olduğu ve becerilerin karikatürle ilişkilendirilebileceği görülmüştür. Karikatürlerin akademik amaçlı kullanılabileceğini ortaya koymuştur.
Tanrıkulu (2022)	Sosyal Bilgiler	4.sınıf öğrencileri	Kişisel bilgiler formu Problem çözme envanteri Tutum ölçeği Başarı Testi	Araştırma sonucunda, deney grubundaki öğrencilerin güven, özdenetim, tutum puanlarında ve başarı düzeylerinde anlamlı bir artış olduğu gözlenmiştir. Problem çözmede kötü olarak nitelendirilen kaçınma puan ortalamalarında anlamalı bir düşüş görülmüştür.

Karikatür ve karikatürlerle eğitim anahtar kelimeleri kullanılarak YÖK tez veri tabanında tarama yapılmış ve yukarıdaki 9 tez çalışmasına ulaşılmıştır. Tabloda belirtilen

çalışmaların her biri öğrenciler üzerinde yapılmış çalışmalardır. Bu çalışmaların çoğunluğu ortaokul öğrencileri ile yapılmıştır. Ancak yalnızca Yıldırım'ın (2016) çalışmasında karikatürlerin öğrencilere çizdirildiği yöntem kullanılmıştır. Bu araştırmaların sonuçlarından elde edilen bulgulara bakıldığında ortak bir sonuç çıktığı görülmüştür. Karikatür yönteminin öğrencilerin derse karşı olan ilgi ve tutumlarını (Yaman, 2018), motivasyonlarını, sorgulayıcı öğrenme beceri algılarını, erişilerini (Yurttadur, 2019), kendini ifade etme becerilerini, akademik başarılarını (Kaplan, 2020) olumlu yönde etkilediği anlaşılmıştır.

Tablo 4. *Karikatür yönteminin kullanıldığı makaleler*

Çalışmanın Yazar(ları)	Çalışma Alanı	Çalışma Grubu	Veri Toplama Araçları	Sonuç(lar)
Özay-Köse (2008)	Biyoloji	11.sınıf öğrencileri	Başarı testi	Araştırmanın sonucunda, karikatürlerin kullanıldığı derslerin öğrenci başarısını yükselttiği görülmüştür. Bu ders daha sevimli ve sıcak bir hal alarak öğrencilerin derse karşı tutumlarını olumlu yönde etkilediği görülmüştür.
Özşahin (2009)	Coğrafya	12.sınıf öğrencileri	Anket	Araştırma sonucunda, karikatürler ile işlenen dersler öğrencilerin coğrafya dersine ilgi seviyesini yükseltmiştir. Öğrencilerin büyük bir çoğunluğu öğretmenin dersleri konu ile ilgili karikatürler sunarak işlemesinin dersleri daha eğlenceli kılacağını ve konuların öğrenilmesini kolaylaştıracağını söylemiştir.
Ersoy (2010)	İlköğretim	4.sınıf öğrencileri	Karikatür çalışma yaprağı	Araştırma sonucunda öğrenciler kendilerinde bulunan değerleri, bilgileri, duygu ve düşünceleri karikatürler yardımıyla yazılı olarak izah edebilmektedir. Bu sebeple, karikatürler değerlerle ilgili eksik ve yanlış öğrenmelerin belirlenmesinde kullanılabilir.
Ersoy & Türkkan (2010)	Sosyal Bilgiler	4.sınıf öğrencileri	Kişisel bilgi formu Öğrencilerin çizdikleri karikatürler ve cevapları	Araştırma sonucuna göre, öğrencilerin çizdikleri karikatürler, eleştirel düşünme, yorumlama ve çözüm önerileri üretmeleri konusunda yararlı olmuştur. Ayrıca, öğretmenler Sosyal Bilgiler dersinde olduğu gibi güç, karışık ve soyut konuların öğretilmesinde karikatürleri görsel birer materyal olarak yararlanabilirler.
Aksoy, Karatekin, Kuş & Sönmez (2010)	Sosyal Bilgiler	7.sınıf öğrencileri	Başarı testi	İlköğretim Sosyal Bilgiler dersinde karikatürlerin kullanılmasının akademik başarıyı pozitif yönde arttırdığı sonucuna ulaşmıştır. Öğrencilere konuyu tartışarak sorgulama fırsatı vermesi ve öğrencilerin derse aktif olarak katılımlarını sağladığı için öğrencilerin sorgulayıcı öğrenme becerilerini olumlu yönde arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.
Seçkin, Yalvaç & Çetin (2010)	Çevre Eğitimi	8.sınıf öğrencileri	Karikatürlerin yer aldığı form	Araştırma sonucunda, öğrencilerin ilgilerini çekmek, çevre bilinci kazandırmak ve kazandırılan bilgilerin kalıcılığını saplamak için karikatürlerin uygun bir materyal olduğu anlaşılmıştır.
Akengin & İbrahimoğlu (2010)	Sosyal Bilgiler	7.sınıf öğrencileri	Çalışma kâğıtları Anket	Araştırma sonucunda, karikatürler öğrencilerin akademik başarısını ve tutumlarını olumlu yönde arttırmıştır. Uygulama sürecinde öğrencilerin çalışma kâğıtlarından alınan puanlarda artış gözlenmiştir.

Tablo 4. (*Devamı*)

Oruç & Teymuroğlu (2011)	Sosyal Bilgiler	5.sınıf öğrencileri	Ön test-son test	Araştırma sonucunda, animasyon filmlerin kullanıldığı derslerin öğrenciler üzerinde olumlu bir etkisi olduğu görülmüştür. Öğrencilerin derse yönelik tutumlarını olumlu yönde etkilediği, dersin monotonlaşmasını engellediği anlaşılmıştır.
Melanlıoğlu, Karakuş Tayşi & Özdemir (2012)	Türkçe Öğretimi	Yabancı öğrenciler	Dil bilgisi, okuma, konuşma ve yazma etkinlikleri	Araştırma sonucunda, karikatürler derse olan ilgiyi, eleştirel düşünme becerilerini arttırmış ve öğrencileri harekete geçirmiştir.
Yüksel & Adıgüzel (2012)	Değer Eğitimi	Ortaöğretim öğrencileri	Çalışma yaprağı	Araştırma sonucunda, yerinde ve doğru kullanılan karikatürlerin nicel veri toplama araçlarına kuvvetli bir seçenek olabileceği ortaya çıkmıştır.
Karakuş, Palaz, Kılcan & Çepni (2012)	Sosyal Bilgiler	7.sınıf öğrencileri	Çevre sorunları konuları testi	Araştırma sonucunda, karikatürler baz alınarak yürütülen dersin, öğrencilerin akademik başarılarını olumlu yönde etkilediği anlaşılmıştır.
Taş (2013)	Fen Bilgisi	6.sınıf öğrencileri	Başarı testi Kalıcılık testi Öğrenci görüşleri	Araştırma sonucunda, karikatür tekniği kullanılan derste kalıcılığın daha yüksek olduğu, öğrencilerin derse karşı olan alakalarını ve dikkatlerini arttırdığı aynı zamanda dersi daha iyi kavramalarını sağladığı anlaşılmıştır.
Herdem, Aygün & Çinici (2014)	Eğitim	8.sınıf öğrencileri	Öğrencilerin çizdiği karikatürler Görüşme	Araştırma sonucunda, öğrencilerin tespitlerini çizdikleri karikatürlere aktarabildikleri bu karikatürlere mizah ve hayal güçlerini ilave ederek eleştiriler, yorumlar ve değerlendirmeler yapabildikleri anlaşılmıştır.
Toledo Yangco & Espinosa (2014)	Çevre Eğitimi	Lise öğrencileri bir	Sorun Çözme Testi Becerileri (IRST)	Araştırma sonucunda, öğrencilerin medya karikatürlerine maruz kalmaları kavram anlama ve sorun çözme becerilerini büyük ölçüde geliştirdiği anlaşılmıştır. Karikatürler öğrencilerin öğrenmeye motive olmalarını, sınıf tartışmalarına kolayca katılmaları ve fikirlerini geliştirip değiştirmek için önemli bir aracı olduğu anlaşılmıştır.
Sidekli, Er, Yavaşer & Aydın (2014)	Sosyal Bilgiler	6.sınıf öğrencileri	Tutum ölçeği Başarı testi Öğrencilerin çizdiği karikatürler	Araştırma sonucunda, karikatürlerin yazarak anlatmanın zor olduğu konuların anlatılmasında kullanılabileceği, içerisinde bulunan mizah unsuru sayesinde diğer görsel materyallere kıyasla akılda kalıcılığının ve etkileyiciliğinin daha yüksek olduğu görülmüştür.
Mahmoudabadi & Nadimi (2015)	Eğitim	Üniversite öğrencileri	Anket	Bu araştırma sonucunda, karikatürün eğitimde kullanılmasının öğrenme öğretme sürecinin kalitesini arttırdığı anlaşılmıştır. Karikatürlerin kullanımı öğrencilerin derse yönelik motivasyonlarını ve memnuniyetlerini arttırmıştır.

Tablo 4. (*Devamı*)

Melanlıoğlu (2015)	Türkçe Dersi	Ortaokul öğrencileri	Öğrencilerin karikatür çizimleri ve açıklamaları	Araştırma sonucunda, öğrencilerin çizdikleri karikatürler yardımıyla kendilerini anlatmaları konuşma ve yazma yeteneklerinin ilerlemesine faydalı olduğu söylenmiştir.
Üztemur & Uygun (2015)	Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi	8.sınıf öğrencileri	Akademik başarı testi Tutum ölçeği	Araştırma sonucunda, karikatürle ders işlemenin öğrencilerin derse yönelik tutumlarını olumlu yönde etkilediği, derse güdülenmesini sağladığı, eleştirel düşünme becerisinin geliştirdiği, derse olan motivasyonunu arttırdığı ve ders başarısını olumlu yönde etkilediği görülmüştür.
Çakır & Aydoğdu (2016)	Sosyal Bilgiler	6.sınıf öğrencileri	Tutum ölçeği Başarı testi	Araştırma sonucunda, karikatürler kullanılarak yürütülen derslerin öğrencilerin akademik başarısını, tutumlarını olumlu yönde etkilediği, öğrencilerin derse karşı tutumlarında bariz bir yükselme oluşturduğu görülmüştür.
Kaya, Özay-Köse & Konu (2016)	Biyoloji Öğretimi	9.sınıf öğrencileri	Başarı testi	Araştırma sonucunda, karikatürlerin derste kullanılması ile öğrencilerin akademik başarılarını ve kalıcılığı arttırmıştır. Öğrencileri motive ederek dersi daha zevkli bir hale getirdiği görülmüştür. Soyut kavramların öğretiminde de karikatür destekli öğretimin başarılı sonuçlar verdiği görülmüştür.
Dinç & Üztemur (2016)	Değer Eğitimi	8.sınıf öğrencileri	Çalışma kâğıdı	Araştırma sonucunda, adalet değerinin eşitlikten önemli olduğunu söylemişlerdir. Özgürlük değerini düşünce özgürlüğü olarak, eşitlik değerini paylaşma ve elindekiyle yetinme olarak, dayanışma değerini işbirliği ve yardımlaşma olarak algıladıkları anlaşılmıştır.
Barut & Akbaba (2017)	Sosyal Bilgiler	6.sınıf öğrencileri	Çalışma kâğıdı ve dokümanlar Görüşme Gözlem	Araştırma sonucunda, sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımının öğrencilerde yaratıcı düşünme becerilerini arttıracağı anlaşılmıştır. Öğrencilerin derse olan merakını ve ilgisini arttırdığı, derslerde daha etkin hale getirdiği görülmüştür.
Koçoğlu (2017)	Sosyal Bilgiler	6.sınıf öğrencileri	Görüşme	Araştırma sonucunda, öğrencilerin başarılarını, dikkat, ilgi ve tutumlarını olumlu yönde etkilediği anlaşılmıştır. Derste işlenen konuyla ilgili kullanılan bazı karikatürlerin öğretici olmadığı ve dersin kaynamasına sebep olduğu görülmüştür.
Tuncel (2017)	Sosyal Bilgiler	5.sınıf öğrencileri	Ön-son algı formu Karikatür analiz formu Görüşme ve gözlem Veli tepkileri	Araştırma sonucunda, karikatürlerin kullanılması dersin kazanımlarını ve öğrencilerin derse karşı tutumlarını olumlu bir etki yaratmıştır. Karikatürler öğrencilerin hem akademik başarılarını yükselttiği hem de derse yönelik tutumlarında pozitif bir farklılık oluşturduğu anlaşılmıştır.
Katipoğlu, Eken & Körbay (2017)	Matematik Öğretimi	6.sınıf öğrencileri	Başarı testi Kaygı ölçeği Öğrenci görüşleri	Araştırma sonucunda, karikatürler kullanılarak yapılan öğretimin, öğrencilerin matematik başarılarını artırmada geleneksel yönteme göre daha etkili olduğu belirlenmiştir. Karikatürlerin matematik kaygısını da düşürmede etkili olduğu görülmüştür.

Tablo 4. (*Devamı*)

Çakıcıoğlu-Oban (2017)	Coğrafya Eğitimi	4.sınıf öğrencileri	Öğrenci yorumları	Araştırma sonucunda, öğrencilerin karikatürlere yorum yaparken sorguladığı, güldüğü, eleştirdiği, yaratıcı fikirler ileri sürdüğü görülmüştür. Öğrenciler kendilerini sorgulayarak sorumluluk taşımaları gerektiğini fark etmişlerdir. Karikatürler öğrenmeyi ilgi çekici hale getirmiş olup öğrencilerin ilgilerini ders dışına da taşırmıştır.
Göçer & Akgül (2018)	Türkçe Öğretimi	Alanyazın taraması	-	Araştırmanın sonucunda, karikatürlerin kullanıldığı çalışmaların genellikle fen ve sosyal bilgisi alanında yapıldığı Türkçe eğitimi alanında daha az olduğu görülmüştür. Ders kitaplarının yeterli düzeyde karikatür bulundurmadığı, öğretmenlere karikatürleri daha verimli kullanmaları için eğitimler verilebileceği sonucuna varılmıştır.
Araimi, Ambusaidi, Selim & Amri (2018)	Fen Bilimleri	4.sınıf öğrencileri	Tutum ölçeği	Araştırma sonucunda, deney grubunda fene yönelik olumlu tutumların arttığı görülmüştür. Kız öğrencilerin, erkek öğrencilere oranla daha yüksek olumlu tutum geliştirdiği anlaşılmıştır. Karikatür kullanımının öğrencilerin bilimsel kavram edinmelerine ve bilime karşı olumlu tutum geliştirmelerine yardımcı olacağı anlaşılmıştır.
Koca, Yazıcı & Kulaca (2019)	Sosyal Bilgiler	6.sınıf öğrencileri	Çalışma yaprağı	Araştırma sonucunda, öğrencilerde çevre bilinci ve farkındalığını arttırmada karikatürlerin yararlı bir materyal olabileceği gibi çevrenin değeri hakkında öğrencileri düşünmeye yönlendirecek bir araç olarak da değerlendirilebileceği anlaşılmıştır.
Göçer & Akgül (2020)	Eğitim	Alanyazın taraması	İnceleme Formu	Araştırmanın sonucunda, eğitsel bir materyal olarak karikatürlerin kullanıldığı çalışmalar incelendiğinde en fazla yüksek lisans tezi yapıldığı, yıllara düzenli olmamakla beraber bir artış olduğu görülmüştür. Karikatür türü olarak çoğunlukla kavram karikatürlerinin seçildiği ve genellikle ortaokul öğrencileri ile yapılan çalışmalar olduğu anlaşılmıştır.
Yurttadur & Pehlivan (2020)	Fen Bilimleri	6.sınıf öğrencileri	Motivasyon ölçeği	Araştırma sonucunda, bireylerin fen öğrenmeye yönelik isteklerini artırmada karikatür tekniğinin kullanılması gerektiği düşüncesini desteklemektedir.
Kocakavak & Erökten (2021)	Fen Bilimleri	5.sınıf öğrencileri	Başarı testi Tutum ölçeği Çalışma yaprakları	Araştırma sonucunda, karikatür destekli fen öğretiminin öğrenci başarısını arttırmada pozitif yönde faydaları olduğu söylenebilir. Aynı zamanda karikatürler ile desteklenen fen öğretimi öğrencilerin derse karşı tutumunu arttırmada alanyazındaki bazı araştırma sonuçlarına paralel olarak bir etkisi olmadığı söylenebilir.
Karimi, Fathi & Jalilian (2022)	Tarih Eğitim	Tarih öğrencileri	Görüşme	Araştırma sonucunda, tarih öğretiminde karikatürlerin kullanılması ile sınıfın samimiyeti, öğrencilerin yaratıcılık becerileri ve öğrenmenin kalıcılığı artmış, öğretime harcanan zaman azalmış ve öğrencilerin eleştirel bir yaklaşım geliştirmeleri sağlanmıştır. Öğretmenin sınıf yönetimindeki yükü azalmış ve maliyet düşmüştür.

Tablo 4. (*Devamı*)

Aktaş & Koç (2022)	Matematik Öğretimi	7.sınıf öğrencileri	Başarı testi	Araştırma sonucunda, Web 2.0 araçları kullanılarak hazırlanan özgün karikatürlerin uygulandığı deney ve kontrol grupları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Öğrenci başarılarını arttığı anlaşılmıştır.
Jufri, Ibrahim, Masre, Raub & Rosmanizam (2022)	Sağlık Bilimleri	Üniversite son sınıf öğrencileri	Anketi	Araştırma sonucunda, öğrencilerin kromozomları tanımlama becerileri gelişirken yumuşak beceriler olarak bilinen becerilerde aşılanmıştır.

Karikatür, karikatürlerle eğitim ve öğrencilerin çizdiği karikatür etkinlikleri anahtar kelimeleri kullanılarak Dergipark, ULAKBİM ve Google Scholar veri tabanlarında tarama yapılmıştır. Yukarıdaki tabloda belirtildiği gibi alanyazında karikatür yönteminin derslerde kullanımıyla ilgili öğrenciler üzerinde yapılan 35 adet makaleye rastlanmıştır. Bu makalelerden 16 tanesi sosyal bilgiler alanında yapılmıştır. Bunlar arasından ise yalnızca Herdem, Aygün ve Çinici (2014), Melanlıoğlu (2015) ve Ersoy ve Türkkan (2010) adlı araştırmacıların yaptığı 3 çalışma öğrencilerin çizmiş olduğu karikatürler üzerinedir. Bu çalışmaların sonucunda öğrencilerin karikatür çizerek işledikleri derslerde eleştiri, yorum ve özgün değerlendirmeler yapabildikleri, gözlemlerini karikatürlere yansıtabildikleri (Herdem vd., 2014), yazılı ve sözlü iletişime kıyasla kendilerini çok daha iyi ifade edebildikleri (Melanlıoğlu, 2015), karar verme, yorumlama ve çözüm önerileri geliştirebildikleri görülmüştür. Aynı zamanda yaratıcılıklarını da ortaya çıkarıp geliştirdiği (Ersoy & Türkkan, 2010) gibi ortak sonuçlar elde edilmiştir. Yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu öğrenciler üzerinde yapılmıştır. Öğrenciler üzerinde yapılan çalışmalar da yüksek oranda ortaokul öğrencileri ile yapılmıştır. Alanyazın taraması yapıldığı sırada karikatür yönteminin etkilerinin olumlu yönde fazla olduğu görülmüştür. Ancak bu çalışmalar arasında değerler ve becerileri aynı anda ölçmek için karikatürlerin kullanıldığı bir çalışmaya ulaşılamamıştır.

Kocakavak ve Erökten (2021) yaptıkları araştırmada kavram karikatürlerini diğer karikatür türlerinden ayırmışlardır. Bunun sebebi olarak ise kavram karikatürlerinde abartı ve mizahın bulunmamasını göstermişlerdir. Yalnızca kavram karikatürlerinin çizimlerle olduğu için karikatür olarak adlandırıldığını öne sürmüşlerdir. Bu araştırmada da aynı nedenle kavram karikatürlerine yer verilmemiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yöntem

Araştırma Yöntemi

Bu araştırmada karma araştırma yöntemi kullanılmıştır. Karma yöntem araştırma problemlerinin anlaşılabilmesi amacıyla hem nitel hem de nicel verilerin birlikte kullanıldığı ve bu iki veri setinin bütünleştirilerek tüm avantajlarının kullanılıp sonuçlara varıldığı bir yaklaşımdır (Şimşek, 2018). Nicel ve nitel yöntemlerin yeterli gelmediği durumlarda kullanılır. Nicel ve nitel yöntemlerin güçlü yanları kullanılır. Nicel araştırmalar problem durumu üzerinde derinlemesine incelemeler yapmaya uygun değildir. Nitel araştırmalar ise sonucu genellemeye uygun değildir ve hisler gerçek manasıyla ölçülemez. Yani her yöntemin hem zayıf hem de güçlü yönleri bulunmaktadır. Bu araştırmaların güçlü yönlerini birlikte kullanabilmek için karma yöntem seçilir (Creswell, 2019). Doğrulayıcı ve keşfedici bir dizi soruyu eş zamanlı olarak ele almak için, daha güçlü çıkarımlar elde edebilmek için ve farklı görüş türlerini arttırmak için karma yöntem kullanılmaktadır (Dede & Demir, 2015).

Burada en önemli konu ise veri setlerinin nasıl birleştirileceğidir. Sayısal veriler ile sözel verileri birleştirip bütünleştirme fikri birçok araştırmacının kafasını kurcalamaktadır. Ancak veri setlerinin nasıl birleştirileceği hakkında karma araştırma desen türleri bize yardımcı olmaktadır (Creswell, 2019). Araştırmacı hangi karma desen türünü kullanacağını seçmek için öncelikle kendisine şu dört soruyu sormalıdır. Verileri toplarken hangi yönteme ağırlık verdim? Hangi sırayla nicel ve nitel verileri topladım? Bu verileri fiili olarak nasıl analiz ediyorum? Verileri çalışmanın hangi aşamasında harmanlarım? Bu dört soruyu cevapladıktan sonra araştırmacı kendisine en uygun deseni seçebilir. (Creswell, 2017).

Bu çalışmada karma yöntem türlerinden yakınsak (eşzamanlı) paralel desen kullanılmıştır. Çünkü bu tür desende tam ve etkili sonuçlar elde etmek için nitel ve nicel verilerin aşamalarını eşzamanlı bir şekilde gerçekleştirir. Bu sayede geçerliği yüksek ve doğrulanmış bulgular elde edilir. Bu veriler birbiriyle karşılaştırılarak sonuçların birbirini destekleyip desteklemediği görülür. Ayrıca araştırmacı bu yolla hem nitel hem de nicel verileri oldukça kısa bir sürede toplayıp analiz edebilir. Bu sayede zamandan ve maliyetten tasarruf sağlanır (Plano-Clark & Ivankova, 2018).

Bu desene uygun olarak araştırma süreci şu şekilde işlemiştir:

Şekil 1. *Araştırma Süreci*

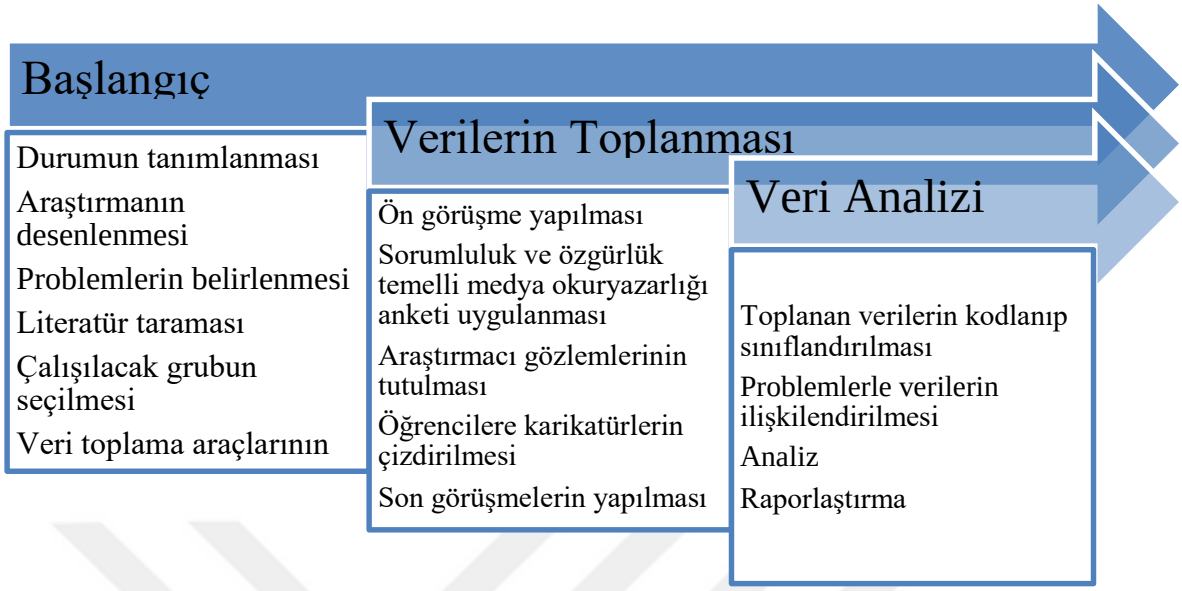

Tüm araştırma süreci kısaca yukarıdaki tabloda gösterilmiştir. Karma araştırma yönteminin kullanıldığı bu araştırmada süreç de buna uygun bir şekilde işlemiştir. Araştırma problemi ve deseni belirlendikten sonra çalışılacak grup ve veri toplama araçları belirlenip hazırlanmıştır. Hem nitel hem de nicel veri toplama araçları kullanılmıştır. Veri toplama sürecinden sonra veri analizi yapılmış ve tüm veriler kodlanıp sınıflandırılarak problemlerle ilişkilendirilmiştir. Analizi tamamlanan veriler raporlaştırılmıştır.

Araştırmanın Nitel Kısmı

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan durum çalışması kullanılacaktır. Durum çalışması örnek olay incelemesi olarak bilinen bir yöntemdir. Durum çalışması bir araştırmada tek başına kullanılabileceği gibi karma yöntem çalışmasının bir parçası olarak da kullanılabilir (Yin, 1998). Durum çalışması bilimsel bazı sorunlara çözüm ararken kullanılan ayırt edici bir desen olarak bilinmektedir. Bir şeyin yerine ve zamanına bağlı olarak tanımlandığı araştırmalardır. Bu yöntem bir olayı ya da olguyu kendi tabiatı içerisinde, çerçevesinin net çizgilerle belli olmadığı ve veri kaynağının çok olduğu durumlarda kullanılmaktadır (Büyüköztürk vd., 2020).

Durum çalışması; tek bir durum ya da olayın derinlemesine boylamsal olarak incelendiği, verilerin sistematik bir şekilde toplandığı ve gerçek ortamda neler olduğuna bakıldığı bir yöntemdir. Elde edilen sonuçlarla olayın neden o şekilde oluştuğu ve gelecek çalışmalarda nelere odaklanılması gerektiğini ortaya koyar (Subaşı & Okumuş, 2017, s. 420).

Bu yöntemdeki amaç bir durumu kendi doğal ortamı ve süreci içerisinde incelemek ve kapsamlı bir şekilde betimlemektir. Araştırmacı ne sürece ne de ortama etki etmez (Leymun vd.,2017).

Problemin belirlenmesi ile başlayan bir durum çalışması şu aşamalarda gerçekleşir (Büyüköztürk vd., 2020).

Problemin ifadesi: Çoğunlukla bir ana problem ve onun alt problemleri şeklinde yazılır. Çünkü detaylı bir betimleme ve anlama amacıyla problem durumu yazılır.

Araştırma alanına girme: Veri toplamak için uygun bir alan araştırmacının ihtiyaç duyduğu veriler göz önünde bulundurularak seçilir. Daha sonra araştırmayı yapmak için gerekli izinler alınır. Verilerin toplanması sırasında alanda bulunan insanların işbirliği içerisinde hareket etmesi verilerin toplanması için önemlidir. Araştırmacı verileri toplarken araştırma alanının doğal ortamını bozmamaya dikkat etmelidir. Doğal ortamla bütünleşmelidir.

Katılımcıların seçilmesi: Araştırma için seçilen grup çoğunlukla birbiri ile etkileşim içinde olan insanlardır. Araştırma grubu seçilirken büyüklük önemli bir faktördür. Seçilen grupta araştırmacıdan kaynaklı davranış değişiklikleri küçük gruplarda artabilir. Bu sorunu çözmek için büyük gruplar seçildiğinde ise derinlemesine bilgi toplamak zorlaşabilir. Nitel çalışmalarının asıl amacının derinlemesine bilgi toplamak olduğu göz önünde bulundurularak grupların küçük seçilmesi daha iyi sonuçlar verir.

Verilerin toplanması: Doküman analizi, gözlem ya da görüşme gibi veri toplama araçları sıklıkla kullanılır. Birden fazla veri toplama aracı kullanmakta fayda vardır. Bu sayede daha detaylı bilgi toplanabilir.

Verilerin analizi: Toplanan veriler ve gözlemcinin notları düzenlenerek kodlanır, sınıflara ayırılır, özetlenir ve yorumlanır.

Yin'e (2003) göre genel karakteristik özelliklerine göre 4 farklı durum çalışması deseni olduğu söylenebilir. Bu desenler bütüncül tek durum deseni, iç içe geçmiş tek durum deseni, bütüncül çoklu durum deseni, iç içe geçmiş çoklu durum desenidir (Akt. Aytaçlı, 2012). Bu araştırmada durum çalışması desenlerinden bütüncül tek durum deseni kullanılmıştır. Bu desende yalnızca bir adet analiz birimi bulunmaktadır. Bunlar bir kişi, bir okul, bir program veya bir kurum olabilir. Kendine has ve özgün durumların çalışıldığı zamanlarda kullanılır (Subaşı & Okumuş, 2017). Araştırmada analiz edilen tek bir birim olan bir grup 7.sınıf öğrencisi kullanıldığı için bu desen seçilmiştir. Üzerinde çalışılan durumun özgün ve kendine has bir yapısı olması nedeniyle bu desen seçilmiştir. Bir durum çalışmasını oluşturan yukarıda bahsettiğimiz aşamaların tamamı uygulanmıştır.

Araştırmanın Nicel Kısmı

Nitel verilerin desteklenmesi amacıyla bu araştırmada ön test- son test kontrol grupsuz yarı deneysel desen kullanılmıştır. Grubun ya da ortamın olanaklarından dolayı eğitim konulu araştırmalarda bazen araştırmacı dokunulmamış gruplar üzerinde çalışmak isteyebilir. Bu durumlarda araştırmacı yapay bir grup oluşturmadığı için yarı deneyden yararlanır. Ön ve son test yaklaşımını da yarı deneysel desene adapte edebiliriz (Creswell, 2017). Kontrol grubunun bulunmadığı bu yöntemde yarı deneysel işlem öncesinde ön test uygulanır daha sonra yarı deneysel işlem uygulanıp son test uygulaması yapılır. Bu süreçte aynı grup ve aynı ölçme aracı kullanılır. Bu yarı deneysel işlemin etkisi ön test ve son test sonuçları arasında ortaya çıkan farka göre değerlendirilir (Büyüköztürk vd., 2020). Bu desenin simgesel gösterimi ise şu şekildedir;

Şekil 2. *Kontrol Grupsuz Yarı Deneysel Desenin Simgesel Gösterimi*

Grup	Ön test	İşlem	Son test
G	O_1	X	O_2

G: İşlem yapılan grup

O_1: Deney grubuna uygulanan ön ölçüm

X: Deneysel işlem

O_2: Deney grubuna uygulanan son ölçüm

Bu çalışmada nicel araştırma şu şekilde ilerlemiştir:

Şekil 3. *Araştırmanın Nicel Süreci*

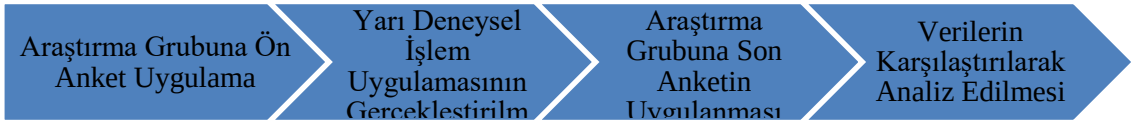

Araştırma nicel verilerin toplanma süreci yukarıdaki tabloda anlatılmıştır. Nicel verileri toplamak amacıyla öğrencilere ders uygulaması gerçekleştirilmeden önce ön anket uygulanmış ve veriler toplanmıştır. Daha sonra öğrencilerle 3 hafta 9 ders saatinden oluşan ders uygulaması gerçekleştirilmiştir. Bu ders uygulaması sonucundan öğrenciler son anket uygulanmış ve veriler toplanmıştır. Daha sonra toplanan ön-son anket verileri birbiri ile karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Bu analiz için SPSS (Statistical Package Program for Social Sciences) programı kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Bir bilimsel araştırmada evren araştırmacının ulaşmakta zorlanabileceği kadar büyüktür. Bu sebeple araştırmacı evreni küçülterek ulaşılabilir ve çalışılabilir bir hale getirir. Örneklem ise araştırmaya şahsen katılan bireylerin oluşturduğu gruptur. Yani evren ve örneklem aynıdır. Araştırmanın örneklemini Erzurum ilinin Oltu ilçesinde bulunan 2022-2023 eğitim öğretim yılında öğretim görmekte olan bir 7. sınıf grubu oluşturmaktadır. Araştırmanın konusunu karşılayan kazanım ve konuların 7. sınıf düzeyinde bulunan "Birey ve Toplum" öğrenme alanında bulunmasından dolayı, öğrencilerin 5 ve 6.sınıfta yer alan medya okuryazarlığına ilişkin elde ettiği kazanımları tamamlamak amacıyla bu çalışma 7. sınıf düzeyindeki öğrencilerle yapılmıştır. Çalışmanın yapıldığı okulda bu sınıfın düzeyinin seçilmesinin bir diğer sebebi de motor becerilerinin karikatürleri çizebilecek düzeyde olması ve bilişsel olarak bu karikatürleri yorumlayabilme becerilerine sahip olabileceklerinin düşünülmesidir. Çalışma için İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden izin alınmış, okul yönetimi ve dersin öğretmeni bilgilendirilmiştir. Araştırmanın yapıldığı okul ve çevresi, sosyokültürel ve sosyoekonomik açıdan çoğunlukla orta düzeydedir. Gönüllülük esasına uygun olarak hareket edilmiştir.

Uygulama

Araştırma konusu ve grubu belirlenmiştir. Bu araştırma karma yöntemler araştırması olarak planlanmıştır. Veriler uygulama öncesinde ve uygulama sonrasında toplanmıştır. Veri toplama aracının uygulanabilmesi için etik kurul izni alınmıştır. Verilerin toplanması amacıyla Millî Eğitim Bakanlığı'ndan gerekli izinler alınmıştır. Öğrencilerle ilk karşılaşma sorumluluk ve özgürlük temelli medya okuryazarlığı anketini uygularken gerçekleşmiştir. Devamında öğrencilerle ön görüşme gerçekleşmiştir. Bu öğrencilerin araştırmacı ile ilk teması olduğu için görüşmenin başında biraz gerginlerdi. Öğrenciler görüşme hakkında bilgilendirilip sorular sorulunca gerginlikleri azaldı.

Araştırma kapsamında sürdürülecek olan uygulamalar "Birey ve Toplum" öğrenme alanında bulunan kazanımlar ile ilintili olduğu için bu öğrenme alanında uygulanmıştır. Bu süreç için tasarlanan etkinliklerde öğrencilerin sınıf seviyesi göz önünde bulundurulmuştur. Öğrencilerle toplamda 3 hafta 9 ders saati olacak şekilde ders uygulaması gerçekleştirilmiştir. Böylece öğrencilerin bu alandaki eksikleri tamamlanmış, öğrendikleri pekiştirilmiştir. Öğrenciler bu uygulama öncesinde sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından birey ve toplum öğrenme alanında bulunan konuları işlemişlerdir. Ders süreci her haftaya bir konu verilerek üç başlıkta işlenmiştir. Bu bağlamda öğrencilerle işlenen 3 haftalık ders süreci aşağıdaki şekilde planlanmıştır:

Tablo 5. *Ders Planı*

Ders Konusu	Ders Saati	Etkinlikler
Bilgi Edinme	3 saat	Soru-cevap Tartışma Örnek olay
Geleneksel Medya Araçları	3 saat	Soru-cevap Drama
Sosyal Medya	3 saat	Soru-cevap Karikatür Çizme

Ders sürecinde öğrencilere her hafta işlenen ders bir önceki haftanın konusu tekrar edilerek başlanmıştır. Her hafta için detaylı bir ders planı hazırlanmış ve bu ders planı uygulanmıştır. Her hafta işlenen ders karikatürler ile desteklenmiş ve zenginleştirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmanın verilerini toplamak amacıyla şu veri toplama araçları kullanılmıştır.

- Yarı yapılandırılmış görüşme,
- Sorumluluk ve özgürlük temelli medya okuryazarlığı anketi,
- Dokümanlar (Öğrencilerin çizdiği karikatürler)
- Araştırmacı gözlem notları.

Nitel Veri Toplama Araçları

Yarı Yapılandırılmış Görüşme. Bu veri toplama aracı nitel çalışmalarda önemli bir yere sahiptir. Katılımcılara açık uçlu sorular sorulur ve alınan yanıtlar sesli olarak kaydedilir. Daha sonra toplanan veriler kâğıda dökülür ve analiz edilir. Katılımcılara sunulan açık uçlu sorular sayesinde onlar hakkında derinlemesine bilgiler toplanır (Creswell, 2017). Yarı yapılandırılmış görüşmelerde hem sabit sorular bulunur hem de araştırmacının detaylı bilgi almasını sağlayacak yeni sorular eklemesine izin verir. Bu sayede katılımcı kendisini rahat bir şekilde ifade etme şansı bulur (Büyüköztürk vd., 2020). Öğrencilerin medya okuryazarlığı hakkındaki görüşlerini belirlemek ve medya okuryazarlığındaki sorumluluk ve özgürlüklerini bilip bilmediklerini anlamak amacıyla 9 açık uçlu sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu 2 araştırmacı, 1 öğretmen ve 1 uzman tarafından hazırlanmıştır. Hazırlanan soruların araştırmanın amacına uygunluğu konunun uzmanlarına sorulmuş ve onay alınmıştır. Yani bu formun içerik-kapsam geçerliliği uzman görüşüyle sağlanmıştır. Aynı sınıf düzeyinde bulunan başka bir şubedeki öğrenci üzerinde pilot görüşme yapılarak soruların anlaşılır olup olmadığı test edilmiştir. Uzman görüşü ve pilot uygulama sonrasında görüşme sorularına son şekli verilmiştir. Yapılan görüşmeler ses kaydına alınmış ve her öğrenci için yapılan görüşme farklı bir ses dosyası şeklinde kaydedilmiştir. Her öğrenciye bir kod isim verilmiştir. Öğrencilere

görüşme esnasında soruların cevaplamaları için yardım edilmemiştir. Öğrencilerden detaylı ve özgün cevaplar alınabilmesi için görüşmenin sürecine uygun ek sorular sorulmuştur. Öğrencilerden daha detaylı ve özgün cevaplar alabilmek için ve kendilerini ifade etmelerini kolaylaştırmak için bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme kullanılmıştır.

Yapılandırılmamış Gözlem. Bu yöntem araştırmacıya gözlem esnasında daha özgür bir ortam sağlar. Gözlem bir araştırmada tek veri toplama aracı olarak kullanılabileceği gibi başka veri toplama araçlarını desteklemek amacıyla da kullanılabilir. Bu yöntemde araştırmacı sözle ifade edilemeyen davranışları ve bu davranış sırasında kullandıkları dili gözlemler (Büyüköztürk vd., 2020). Bu araştırmada da katılımcı gözlemci sıfatıyla gözlem verileri toplanmıştır. Her hafta yapılan derslerde o ders dikkat çeken, bir anlam ifade ettiği düşünülen olay ve davranışlar not alınmıştır. Gözden kaçan bir durum olmaması için dersler ses kaydına alınmıştır.

Dokümanlar (Öğrencilerin Çizdiği Karikatürler). Dokümanlar, belirli bir sosyal olgu hakkında bilgi sağlayan ve araştırmacının müdahalesinden bağımsız olarak üretilen mektuplar, günlükler, otobiyografiler, gazeteler, mahkeme kararları, fotoğraf albümleri, sanat eserleri, raporlar, not defterleri gibi araştırmacının veri elde etmesini sağlayan materyallerdir (Corbetta, 2003). Bu araştırmada dokümanlar öğrencilerin çizdiği karikatürlerdir.

Çocuklar çizdikleri resimlerle yalnızca bir resim ortaya çıkarmış olmaz. Çocuk bu resim sayesinde kişiliğini gözler önüne serer. Dünyayı algıladığı şekliyle çizimine aktarır. Bizler bu çizimler sayesinde çocuğun dünyaya bakış açısını en kısa ve yalın yoldan görmüş oluruz (Yavuzer, 2001). Bu nedenle bu araştırmada öğrencilerin çizmiş olduğu karikatürler yardımıyla da veriler toplanarak analiz edilmiştir. Araştırma boyunca sorumluluk ve özgürlük temelli medya okuryazarlığı eğitimi verilen öğrencilere bu süreçte gerçekleşen durumları gözlemlemek amacıyla karikatür çizdirilmiştir. Bu uygulamadan önce ders sırasında öğrencilere karikatürler gösterilmiş ve bunlar öğrenciler tarafından yorumlanmıştır. Dersin uygulandığı sınıf için açılan sosyal medya hesabında da konuya yönelik karikatürler paylaşılarak öğrencilerin karikatüre olan aşinalıkları artırılmıştır. Öğrencilere sosyal medyada karşılaştıkları, en çok dikkatlerini çeken durumlar hakkında karikatür çizdirilmiştir. Çizdikleri karikatürleri derste yorumlamış ve anlatmak istedikleri durumu açıklamışlardır. Her öğrencinin açıklaması veri kaybını önlemek amacıyla ses kaydına alınmıştır.

Nicel Veri Toplama Araçları

Sorumluluk ve Özgürlük Temelli Medya Okuryazarlığı Anketi. Anket yanıtlayanlardan bilgi toplamak amacıyla resmileştirilmiş bir dizi sorudur. Ankette yanıt verenlerin bunun için istekli ve yanıtlayabilecekleri düzeyde soruların olması çok önemlidir. Anketler nicel verileri toplamanın temel yoludur. Verilerin standartlaştırılmış bir şekilde toplanmasını sağlar. Bu sayede süreç hızlanır. Anketlerde cevaplayacakların eğitim durumu dikkate alınarak sorular anlayabilecekleri bir dilde yazılır (Malhotra, 2006). Anketler az maliyetle büyük gruplarda kısa zamanda çok bilgi toplanmasında etkilidir (Büyüköztürk vd., 2020).

Bu anket 2 araştırmacı, 1 öğretmen ve 1 uzman tarafından hazırlanmıştır. Anket sorularını belirlemek amacıyla bir soru havuzu yapılmıştır. Araştırılan konuya en uygun sorular bu havuz içerisinden seçilerek düzenlenmiştir. Anket hazırlanırken uzman görüşüne başvurulmuştur. Asıl uygulamaya geçilmeden önce pilot uygulama yapılmıştır. Pilot uygulama sonrasında amaca hizmet etmeyen bazı sorular çıkarılmış öğrencilerin anlamakta zorluk yaşadığı bazı sorular değiştirilmiştir. Öğrencilerin sorumluluk ve özgürlük temelli medya okuryazarlığı becerilerinin uygulama öncesi ve sonrası durumunu belirlemek için bu anket uygulama öncesinde ön test, uygulama sonrasında ise son test olarak kullanılmıştır. Beşli Likert tipi bir ankettir. Bu ankette 2 adet açık uçlu 36 tane çoktan seçmeli soru bulunmaktadır. Ölçekte yer alan maddeler ‘’ Kesinlikle Katılıyorum: 5’’, ‘’Katılıyorum: 4’’, ‘’Kısmen Katılıyorum: 3’’, ‘’Katılmıyorum: 2’’ ve ‘’Kesinlikle Katılmıyorum: 1’’ şeklinde 5’ten 1’e doğru puanlanmıştır. Çoktan seçmeli sorulara verilen cevaplarla daha net veriler elde edilmiştir.

Veri Analizi

Araştırma sonucunda elde edilen nicel veriler SPSS (Statistical Package Program for Social Sciences) paket programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Öğrencilerin Sorumluluk ve Özgürlük Temelli Medya Okuryazarlığı anketinden almış oldukları puanların grup içinde karşılaştırılmasında Non-Parametrik testlerden Wilcoxon İşaretli Sıralar testi, gruplar arası karşılaştırmalarda ise Kruskal-Wallis testi kullanılmıştır. Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi, tekrarlı ölçümler t-testinin parametrik olmayan alternatifidir, ortalamaları kıyaslamak yerine, Wilcoxon, puanları sıralara dönüştürür ve onları Zaman 1 ve Zaman 2'de kıyaslar. Wilcoxon, ayrıca katılımcıların belirli kriterler üzerinden eşleştirildikleri bir eşleştirilmiş çiftler içeren durumlarda kullanılabilir (Pallant, 2020, s. 255). Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini anlamak için “skewness (çarpıklık)” ve “kurtosis (basıklık)” değerlerine bakılmıştır. Anketten elde edilen puanların normallik şartını sağlamadığı anlaşılmıştır

(skewness= -.444; kurtosis=2.095). Grup dağılımlarının varyansların homojenliğini belirlemek için Levene's testi yapılmıştır. Varyansların homojen olduğu anlaşılmıştır. Örneklem grup 30 kişiden az olduğu ve aynı gruba ait farklı zamanlarda yapılmış ölçümlerin normal dağılım göstermediği için tercih edilmiştir. Wilcoxon İşaretli Sıralar testinin sosyal bilimlerde çalışma grubunun az olduğu durumlarda kullanılabileceğini ve bu testte eşleştirilmiş iki grup üzerinde ya da aynı grup için iki farklı zamanda yapılan ölçümlerden elde edilen puanların karşılaştırılmasında dikkate alınacağı belirtilir (Büyüköztürk, 2011, s. 163).

Görüşme verilerinin analizi için Maxqda nitel veri analiz programı kullanılarak analiz edilmiştir. Toplanan veriler temalar ve kodlara ayrılmıştır. Her soru için bir kod haritası oluşturulmuştur. Bu haritalar sayesinde kodların frekans dağılımları görülmüştür. Bulguları değerlendirmede görüşme yapılan her bir öğrenci görüşme yapılma sırasına göre Ö1, Ö2, Ö3…şeklinde adlandırılmıştır.

Dokümanların analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi sayesinde veriler tanımlanmış, verilerin içine gizlenen gerçekler gün yüzüne çıkartılmıştır. Büyüköztürk vd. (2020) göre içerik analizi yalnızca metinlerde kullanılan bir teknik olmamakla beraber bir metin, öğrenci resmi, TV programları vb. durumlarda kullanılarak o durum içerisine gizlenmiş olan kelime veya kavramların gün yüzüne çıkarılmasını sağlamaktadır. Belirlenen bu kelime ve kavramların ne anlama geldiğini ve ilişkilerini ortaya koyarak analiz eder ve asıl mesaja ait çıkarımlar yapılır. Öğrencilerin çizdikleri karikatürler anlamları bakımından kategorilere ayrılmıştır. Her bir öğrencinin çizimi Ö1, Ö2, Ö3…şeklinde adlandırılmıştır.

Güvenirlik ve Geçerlik

Uygulama ve veri toplama sürecini aynı araştırmacı yönetmiştir. Birden fazla veri aracı kullanılmış ve her aşamada uzman görüşü alınmıştır. Anketler araştırma grubuna uygulanmadan önce bir pilot uygulama yapılmıştır. Bu pilot uygulama 128 kişiden oluşan aynı yaş aralığındaki öğrenciler üzerinde yapılmıştır ve anketin iç tutarlılığı hesaplanmıştır. Cronbach alfa katsayısı 0,868 olarak hesaplanmıştır. Bu sayede veri toplama aracının iç tutarlılığının yüksek yani geçerli ve güvenilir olduğu anlaşılmıştır. Yapılan pilot uygulama sonrasında amaca hizmet etmediği düşünülen anket maddeleri çıkarılmış ve öğrencilerin anlamakta zorlandığı maddeler tekrar yazılarak asıl uygulamaya geçilmiştir. Asıl uygulama için Erzurum'un Oltu ilçesinde yaşayan 21 kişilik bir 7. sınıf öğrenci grubu seçilmiş ve ön test olarak bu anket uygulanmıştır. Daha sonra öğrenciler ders uygulaması yapılarak aynı anket son test olarak uygulanmıştır. Ön test ve son test sonuçları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını bağımlı değişkenlerin T testlerinden olan Wilcoxon İşaretli Sıralar testi kullanılarak belirlenmiştir.

Bir diğer veri toplama aracı olan görüşmelerden doğru ve güvenilir bilgi toplamak amacıyla görüşmenin yapılacağı ortam önceden belirlenmiş, sessiz ve rahat, öğrencinin yaşına uygun bir yer seçilmiştir. Öğrencilere görüşme soruları yöneltilmeden önce verecekleri yanıtlardan bir puan almayacakları, verdikleri yanıtların yalnızca bu araştırma için kullanılacağı, isimlerinin paylaşılmayacağı hakkında bilgilendirilmişlerdir. Görüşme esnasında veri kaybını önlemek amacıyla öğrencilerden ses kaydı alınmış ve bu öğrenciye bildirilerek izin alınmıştır. 19 öğrenci ile ön görüşme, 20 öğrenci ile son görüşme yapılmıştır. Görüşmelerden toplanan veriler Maxqda nitel veri analiz programı kullanılarak tema ve kodlara ayrılmıştır. Bu tema ve kodlar okuyucuların anlayabileceği şekilde haritalara aktarılmıştır. Öğrencilerin fikirlerini etkili bir biçimde ortaya koymak amacıyla doğrudan alıntılar yapılmıştır. Maxqda programı kullanılarak yapılan kod haritalarının bir kısmında okunurluğu düşürmemek amacıyla öğrenci numaraları verilmemiş olsa da tüm kodlar araştırmacı tarafından korunmaktadır.

Öğrencilerle geçirilen süre boyunca araştırmacı gözlem notları tutmuş, veri kaybını önlemek amacıyla da ses kayıtları ile bunu desteklemiştir.

Araştırmalarda iç geçerliği ve dış geçerliği kötü etkileyen birçok unsur bulunmaktadır. İç geçerliği etkileyen bu unsurlardan bazıları katılımcıların olgunlaşma seviyesi, deneklerin yansız atanmaması, katılımcılara farklı testler verilmesi, bu testlerin farkı kişilerce verilmesi ve değerlendirilmesi, deneklerin geçmişi, araştırma sürecinde yaşanan denek kaybı, uygulama önyargısı ve denek sayısının azlığıdır (Onwuegbuzie, 2000). İç geçerliğe yönelik tehditleri ortadan kaldırabilmek için deneklerin yansız olarak seçilmesi gerektiği, uygulama sürecinin ve değerlendirmenin aynı araştırmacı tarafından yapılması, büyük gruplar seçilerek denek kaybının etkisinin en aza indirilebilir. Çalışma sürecinde araştırmacının derinlemesine notlar tutması, gözlemlerin ve görüşmelerin tek bir kişi tarafından yapılması, elde edilen verilerin ise iki farklı kişi tarafından incelenerek karşılaştırılması ile de iç geçerlilik arttırılabilir. Araştırma sürecinde elde edilen her şeyin veri olarak kaydedilmesi, detaylı kayıtların tutulması ses ve görüntü kayıtlarının alınması ve araştırmanın her aşamasının detaylı olarak açıklanması bir araştırmanın güvenirliği ile ilgili bilgi verir (Büyüköztürk vd., 2020).

Bu çalışmada geçerlik ve güvenirliğe dair alınan önlemler şu şekildedir:

Tablo 6. *Araştırmada Alınan Geçerlik ve Güvenirlik Önlemleri*

Araştırma	Kullanılan Yöntemler
İç geçerlik	• Farklı veri toplama araçları kullanılmıştır. • Her aşamada uzman görüşüne başvurulmuştur. • Uygulama ve veri toplama sürecini aynı araştırmacı yürütmüştür. • Süreç içinde katılımcı kaybı olmamıştır. • Öğrencilerle uzun süreli etkileşim sağlanmıştır.

Tablo 6 ***(Devamı)***

Dış geçerlik	• Çalışma grubu araştırmanın amacına uygun seçilmiştir. • Araştırmada kullanılan yöntem ayrıntılı şekilde anlatılmıştır. • Araştırmanın varsayım ve sınırlılıkları anlatılmıştır. • Veri toplama araçları ayrıntılı olarak anlatılmıştır. • Uygulama süreci ayrıntılı olarak anlatılmıştır. • Elde edilen verilerin nitel ve nicel analizleri açıkça ifade edilmiştir. • Geçerlik ve güvenirlik önlemleri ayrıntılı açıklanmıştır.
İç güvenirlik	• Pilot uygulama yapılmıştır. • Veri toplama araçlarının oluşturulması ve sürecinde uzman görüşü alınmıştır. • Ses kayıtları alınarak bu kayıtlar transkript edilmiştir. • Öğrencilerden birebir alıntılar yapılmıştır.
Dış güvenirlik	• Kullanılan ölçek için güvenirlik hesabı yapılmıştır. • Araştırmada elde edilen tüm veriler araştırmacı tarafından saklanmıştır.

Bu araştırmanın geçerli ve güvenilir olmasını sağlamak amacıyla yukarıda bahsedilen önlemler çalışmanın hem nicel hem de nitel kısımlarında uygulanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın iç geçerliliğini artırmak amacıyla deneklerin seçimi, veri toplama aracı, karşılaştırılabilirlik ve denek kaybı etkisi ile ilgili önlemler alınmıştır. Araştırmanın güvenirliğini artırmak amacıyla detaylı alan kayıtları tutulması, ses kaydı alınması, resimlerin çekilmesi ve katılımcılardan alıntıların yapılması ile ilgili önlemler alınmıştır. Güvenirlik ve geçerlik önlemleri ile ilgili süreç açık bir şekilde anlatılarak da güvenirlik arttırılmak istenmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Bulgular

Sorumluluk ve Özgürlük Temelli Medya Okuryazarlığı Anketi (SÖTMOA) Ön-Son Test Puanlarına Dair Bulgular

Araştırma kapsamında yapılan uygulamanın öğrencilerin sorumluluk ve özgürlük temelli medya okuryazarlığı düzeyleri üzerinde etkili olup olmadığını belirlemek için SÖTMOA ön test-son test ortalamaları incelenmiştir. Ön test-son test puanları arasındaki farkların anlamlılık düzeyi parametrik olmayan testlerden "Wilcoxon İşaretli Sıralar testi" ile belirlenmiştir.

Araştırmanın amacı doğrultusunda yapılan ön test-son test puanları arasındaki farkın anlamlılığını test etmek için yapılan non-parametrik Wilcoxon İşaretli Sıralar testi sonuçları şu şekildedir:

Tablo 7. *SÖTMOA Ön Test ve Son Test Puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları*

Son test-Ön test	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Z	p
Negatif Sıra	8	10,75	86	,710	,478
Pozitif Sıra	12	10,33	124		
Eşit	0				

Eğer anlamlılık düzeyi 0.5'e denk ya da 0.5'ten daha düşükse (örneğin, .04, .01, .001), iki veri arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varabilirsiniz (Pallant, 2020, s. 255). Bu tabloya bakarak, grubun sorumluluk ve özgürlük temelli medya okuryazarlığı becerisi puanlarına uygulama öncesi ve sonrası bakıldığında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Bu farkın, puanlarının sıra ortalaması ve toplamına bakıldığında son test lehine olduğu görülmektedir. Dolayısıyla gruba verilen eğitim sorumluluk ve özgürlük temelli medya okuryazarlığı becerilerini arttırmıştır.

Katılımcıların günlük TV izleme sürelerinin ve günlük internet kullanımı sürelerinin ön test- son test karşılaştırmaları Mann-Whitney U Testlerine çok benzer bir yapıda olan ancak ikiden fazla sayıdaki grubu karşılaştırmamızı sağlayan Kruskal-Wallis testi ile belirlenmiştir (Pallant, 2020).

Tablo 8. *Günlük TV İzleme Sürelerinin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları*

Puan	Gruplar	N				p
Günlük TV İzleme Süreleri	Hiç	6	10,67			
	1-2 saat	12	10,21	1,368	2	,505
	2-4 saat	3	14,83			
	Total	21				

Araştırmada öğrencilerin ön testteki günlük televizyon izleme süreleri ve son testteki günlük televizyon izleme süreleri karşılaştırılmış. Kruskal-Wallis testine tabii tutulmuştur. Ancak aralarında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır.

Tablo 9. *Günlük İnternet Kullanma Sürelerinin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları*

Puan	Gruplar	N				p
Günlük İnternet Kullanma Süreleri	Hiç	2	12,75			
	1-2 saat	11	12,73			
	2-4 saat	6	5,75	6,409	3	,093
	4-6 saat	2	15,50			
	Total	21				

Araştırmada öğrencilerin ön testteki günlük internet kullanma süreleri ve son testteki günlük internet kullanma süreleri karşılaştırılmış. Kruskal-Wallis testine tabii tutulmuştur. Ancak aralarında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır.

Sorumluluk ve Özgürlük Temelli Medya Okuryazarlığı Becerisi Ön-Son Görüşmelerine Dair Bulgular

Araştırma kapsamında yapılan görüşmeler sonucunda toplanan veriler Maxqda programı kullanılarak ulaşılmış analiz sonuçlarının kod haritaları aşağıda verilmiştir.

Şekil 4. *Medyayı Anlamlandırma Durumlarına Dair Ön Görüşme Verileri*

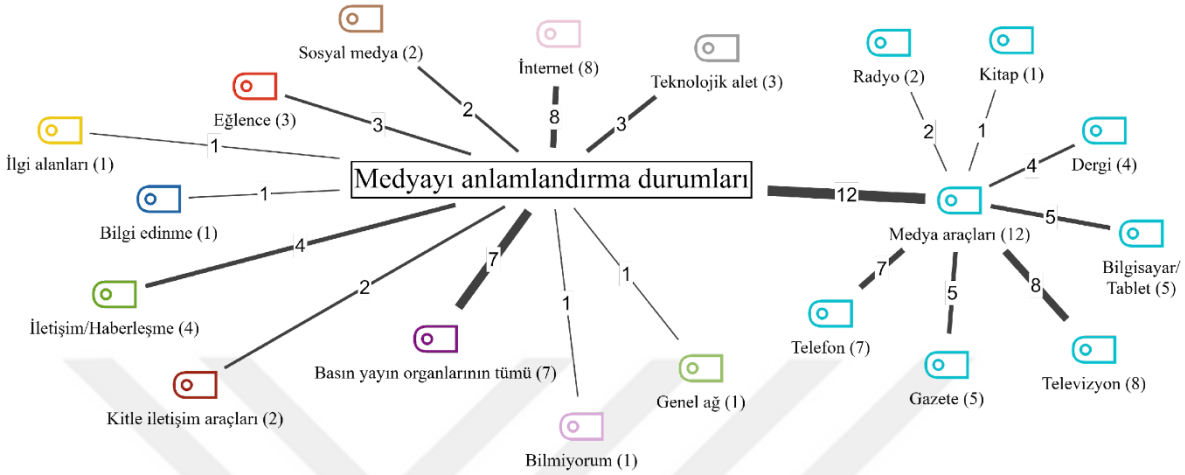

Ön görüşmede öğrencilere sorulan "Medya nedir, senin için ne ifade ediyor" sorusuna 12 öğrenci "Medya araçları" kategorisine yönelik cevap vermiştir. Bu cevap frekansı en yüksek cevaptır. Bunlardan sekizi "Televizyon", yedisi "Telefon", beşi "Bilgisayar/tablet", beşi "Gazete", dördü "Dergi", ikisi "Radyo" ve biri "Kitap" cevabını vermiştir. 8 öğrenci "internet" olarak tanımlarken, 7 öğrenci "Basın yayın organlarının tümü" cevabını vermiştir. 4 öğrenci "İletişim//Haberleşme" olarak medyayı ifade etmiş, 3'er öğrenci "Teknolojik aletler" ve "Eğlence" ifadesini kullanmıştır. 2'şer öğrenci "Kitle iletişim araçları" ve "Sosyal medya" cevabını verirken 1'er öğrenci "Genel ağ", "İlgi alanlarım", "Bilgi edinme" ve "bilmiyorum" cevabını vermiştir. Ö3 kendisine yöneltilen "Medya nedir, senin için ne ifade ediyor?" sorusuna "*Medya deyince benim aklıma genellikle hep araştırdığım konular geliyor, ilgimi çeken şeyler geliyor."* şeklinde cevap vermiş ve medyanın onun için ne ifade ettiğini söylemiştir. Ö17, "Basın yayın organlarının ortak adı, tümü. Genel ağ, televizyon, internet, gazete, dergi, kitap gibi" cevabını vermiştir. Ö13 bu soruya "Telefon, televizyon, tablet, bilgisayar geliyor" cevabını vermiştir. Burada öğrenci medyanın ne olduğuna dair bir tanım yapamamış ancak medya araçları hakkında bilgi vermiştir.

Şekil 5. *Medyayı Anlamlandırma Durumlarına Dair Son Görüşme Verileri*

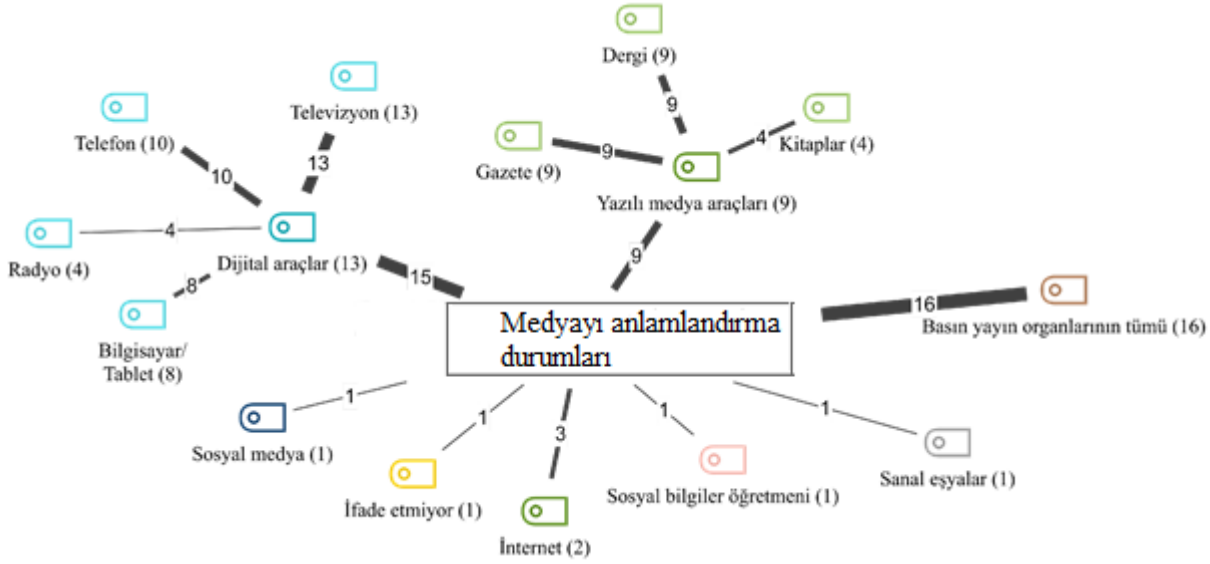

Son görüşmede "Medya nedir, senin için ne ifade ediyor?" sorusuna öğrencilerin verdiği cevaplara bakıldığında ön görüşmede 7 öğrenci "Basın yayın organlarının tümü" cevabını verirken son görüşmede 16 öğrencinin bu cevabı verdiği görülmüştür. Bu durum uygulamanın etkili olduğunu öğrencilerin daha yüksek oranda doğru cevaba yöneldiğini düşündürmektedir. Medyanın ne olduğuna dair fikirlerinde bir gelişme olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu cevap frekansı en yüksek cevaptır. 15 öğrenci "Dijital araçlar" temasına ait yanıtlar vermiştir. 9 öğrenci ise "Yazılı medya araçları" temasına ait yanıtlar vermiştir. Ön görüşmede verilen cevaplara bakıldığı zaman son görüşmede öğrencilerin dijital ve yazılı medya araçlarını daha iyi tanıdıkları bu nedenle daha yüksek oranda bu cevapları verdikleri görülmektedir. 3 öğrenci medyayı "İnternet" 1'er öğrenci ise "Sosyal medya", "Sanal eşyalar" olarak ifade etmiştir. 1 öğrenci medya denilince aklına "Sosyal bilgiler öğretmenim" geliyor derken, 1 öğrenci "İfade etmiyor" cevabını vermiştir. Ö4 kendisine yöneltilen "Medya nedir, senin için ne ifade ediyor?" sorusuna *"Medya hani dergi, gazete gibi şeylerin toplamına, tüm basın yayın organlarına denir."* cevabını vermiştir. Ö12, "*Basın ve yayın organlarının tümüne medya denir"* cevabını verirken, "Dijital araçlar" temasında yer alan Ö13 "*Medya, insanların günümüzde en çok kullandığı işte telefon, tablet vesaire gibi şeyler. Günümüzde en çok televizyonla telefon kullanılıyor. Bilgisayar falan var"* cevabını vermiştir. Öğrenci burada medya araçlarına örnekler vermiştir. "Sosyal bilgiler öğretmenim" kodunda bulunan Ö18, *"Sinan Hocayı hatırlatıyor."* cevabını vererek medya kelimesinin ona daha önce bu konuyu anlatmış olan öğretmenini çağrıştırdığını söylemiştir.

Şekil 6. *Medya İçeriğinin Ne Olduğuna Dair Ön Görüşme Verileri*

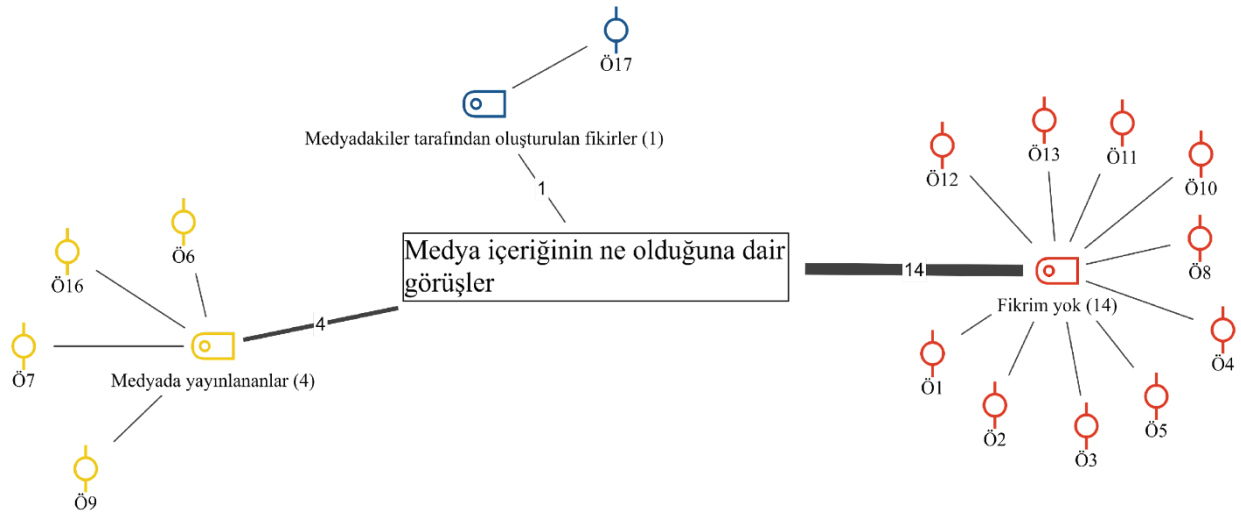

Ön görüşmede öğrencilere sorulan *"Medya içeriği nedir?"* sorusuna 14 öğrenci "Fikrim yok" cevabını vermiştir. En yüksek frekansa sahip cevap da bu olmuştur. 4 öğrenci "Medyada yayınlanan şeyler" cevabını verirken, 1 öğrenci "Medyadakiler tarafından oluşturulan fikirler ifadesini kullanmıştır. *Ö1, 2, 4, 10, 12, 13, 14, 18* kendisine yöneltilen *"Medya içeriği nedir?"* sorusuna *"Bilmiyorum"* cevabını verirken, *Ö17 "Medyanın içinde oluşturulan, kişiler tarafından oluşturulan fikirler, düşünceler"* cevabını vermiştir. *Ö9, "Medyada yayınlanan, olan şeyler galiba"* cevabını vermiştir.

Şekil 7. *Medya İçeriğinin Ne Olduğuna Dair Son Görüşme Verileri*

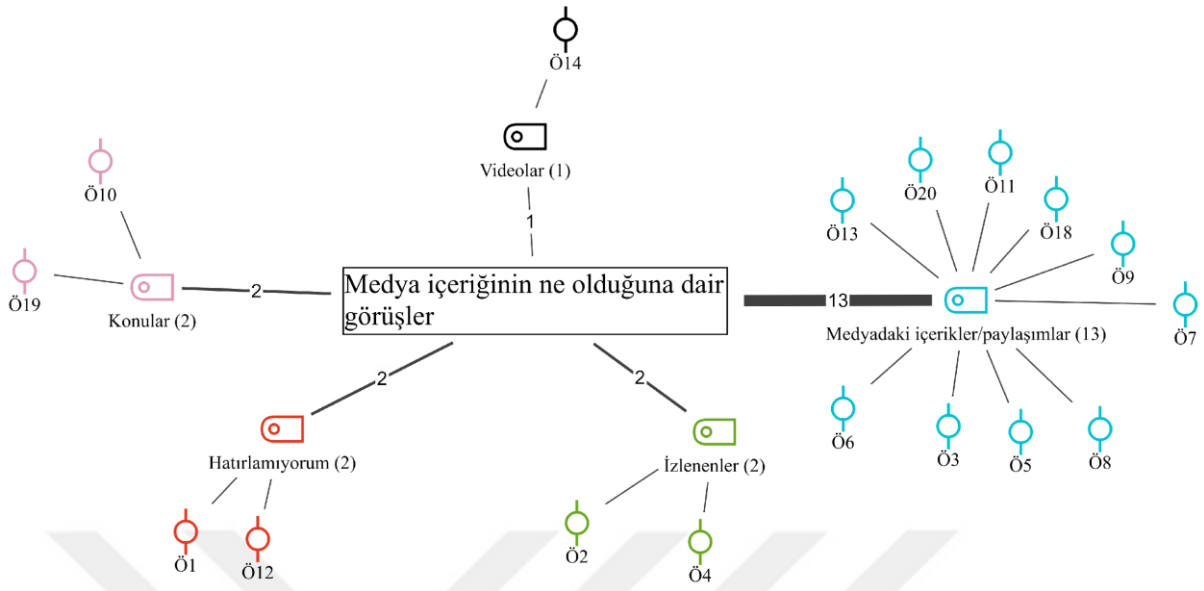

Son görüşmede öğrencilere sorulan *"Medya içeriği nedir?"* sorusuna 13 öğrenci *"Medyadaki içerikler/paylaşımlar"* cevabını vermiştir. Ön görüşmede 14 öğrencinin verdiği *"fikrim yok"* cevabı frekansı en yüksek cevap olurken, son görüşmede 13 öğrencinin verdiği *"medyadaki içerikler/paylaşımlar*" cevabı frekansı en yüksek cevap olmuştur. Bu da bize ders uygulamasının öğrenciler üzerinde etkili olduğunu, öğrencilerin ön görüşmeye oranla son görüşmede verdikleri yanıtların gelişim gösterdiğini anlatmaktadır. İkişer öğrenci ise medya içeriği nedir sorusuna "İzlediklerimiz", "Konu" ve "Hatırlamıyorum" kodlarında bulunan cevapları vermiştir. 1 öğrenci ise medya içeriğini "Videolar" olarak tanımlamıştır. *Ö7* kendisine yöneltilen *"Medya içeriği nedir?"* sorusuna *"Medyada paylaşılanlar. Sosyal medyalarda Instagram hikâye gibi. Video içerikleri Youtube'da"* cevabını vermiş, *Ö9, "Medyada olan şeyler hocam. Örneğin maçın skoru medya içeriği hocam. Örneğin hocam haberlerde olan bir olayın Google da yayınlanması medya içeriğidir."* cevabını vermiştir. *Ö11, "Medya, içeriği, medyanın içinde olan fotoğraflar, videolar içerik bunlardır. İçinde neler olduğunu anlatmak istediği"* cevabını vermiştir. *Ö19, "Medya içeriği hocam. İçindeki konu falan. Nasıl desem ki hocam mesela. Televizyonun içindeki konu gibi bir şey."* cevabını vererek medya içeriğini tam olarak tanımlayamamış olsa da doğru bir yaklaşımla medya içeriğinin ne olduğunu anlatmıştır. Ö14, *"Videolar falan."* cevabını vermiş, Ö2, *"Yani medya ne izlediklerimiz"* şekline medyayı tanımlamıştır.

Şekil 8. *En Çok Takip Edilen Medya Alanlarına Dair Ön Görüşme Verileri*

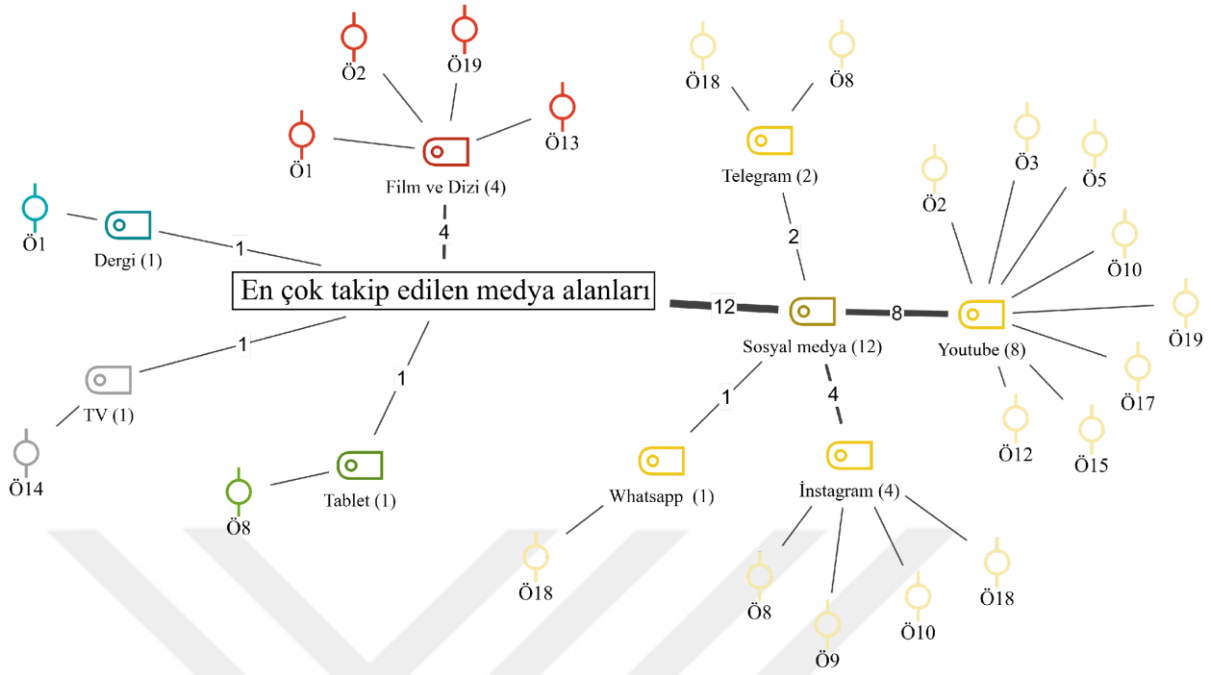

Ön görüşmede öğrencilere sorulan "En çok takip ettiğin içerikler nedir" sorusuna 12 öğrenci "Sosyal medya" temasına ait cevaplar vermişlerdir. Bu cevap frekansı en yüksek cevaptır. 8 öğrenci "Youtube", 4 öğrenci "İnstagram", 2 öğrenci "Telegram" cevabını verirken 1 öğrenci "Whatsapp" cevabını vermiştir. 4 öğrenci "Film/Dizi" cevabını verirken, birer öğrenci "TV", "Dergi" ve "Tablet" cevabını vermiştir. *Ö19* kendisine yöneltilen *"En çok takip ettiğiniz medya içerikleri nelerdir?"* sorusuna, *"Videoları. Böyle challenge tarzı videolar veya film olur böyle videolar"* şeklinde cevap verirken, *Ö18, "Hocam, çok yok. 'Bim' mesela hocam. O tarzlar telefon geliyor anneme söylüyorum ucuz oluyorsa, indirim oluyorsa alacak bana. ... Başka Telegram var. Hocam Telegramdan Suat hoca bir şeyler atıyor. Onlara bakıyorum dersle ilgili. Ondan sonra Whatsapp. Arkadaşlarımla yazışıyorum."* cevabını vermiştir. Öğrenci burada içerikten çok kullandığı sosyal medya platformlarını açıklamıştır. Ancak ders dinlemek için takip ettiği birkaç sayfa hakkında da bilgi vermiştir. *Ö2 ise "Ben şeyi izliyorum çoğu zaman film ve dizi"* diyerek takip ettiği medya içeriklerini açıklamıştır.

Şekil 9. *En Çok Takip Edilen Medya Alanlarına Dair Son Görüşme Verileri*

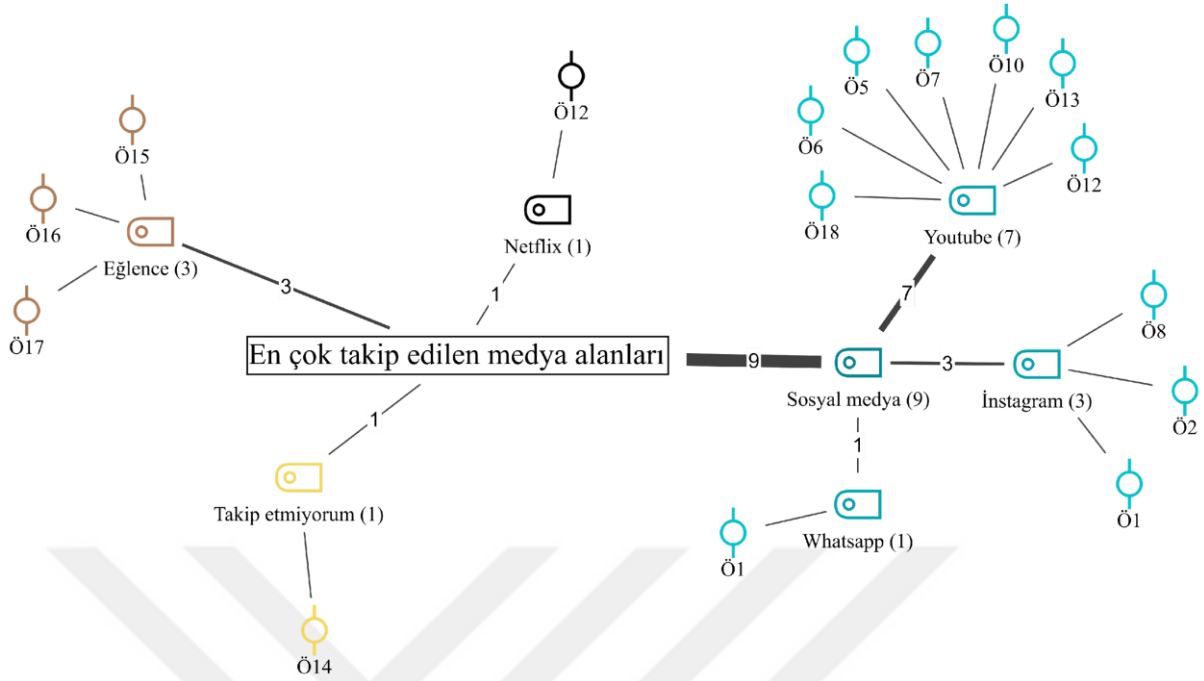

Son görüşmede 9 öğrenci *"Sosyal medya"* temasına ait yanıtlar vermiştir. Bu temada 7 öğrenci *"Youtube"* cevabını verirken 3 öğrenci *"İnstagram*", 1 öğrenci ise "*Whatsapp*" cevabını vermiştir. 3 öğrenci en çok takip ettiği içeriklerin *"Eğlence"* içerikleri olduğunu söylerken, birer öğrenci ise *"Netflix*" ve *"Takip etmiyorum"* cevabını vermiştir. Uygulama sonrası öğrencilerin takip ettiği içeriklerde büyük bir farklılık görülmemektedir. Ön görüşmede frekansı en yüksek olan sosyal medya teması son görüşmede de frekansı en yüksek olan temadır. Ön görüşmeden farklı olarak yalnızca bir öğrenci *"Takip etmiyorum"* cevabını vererek herhangi bir medya içeriğini takip etmediğini belirtmiştir. Ö13 kendsine yöneltilen *"En çok takip ettiğin içerikler nedir?"* sorusuna *"Youtube'ta içerikler falan oluyor mesela. Korku, komedi işte öyle şeyler"* cevabını verirken, Ö12, *"çoğunlukla Youtube'dan videolar, Youtube videolarından ya da Netflix yine diziler, aynı filmler"* cevabını vermiş ve takip ettiği medya içeriklerini açıklamıştır. Ö14, *"Yok hocam, takip etmiyorum."* cevabını vermiştir.

Şekil 10. *Medyayı Takip Etme Sebeplerine Dair Ön Görüşme Verileri*

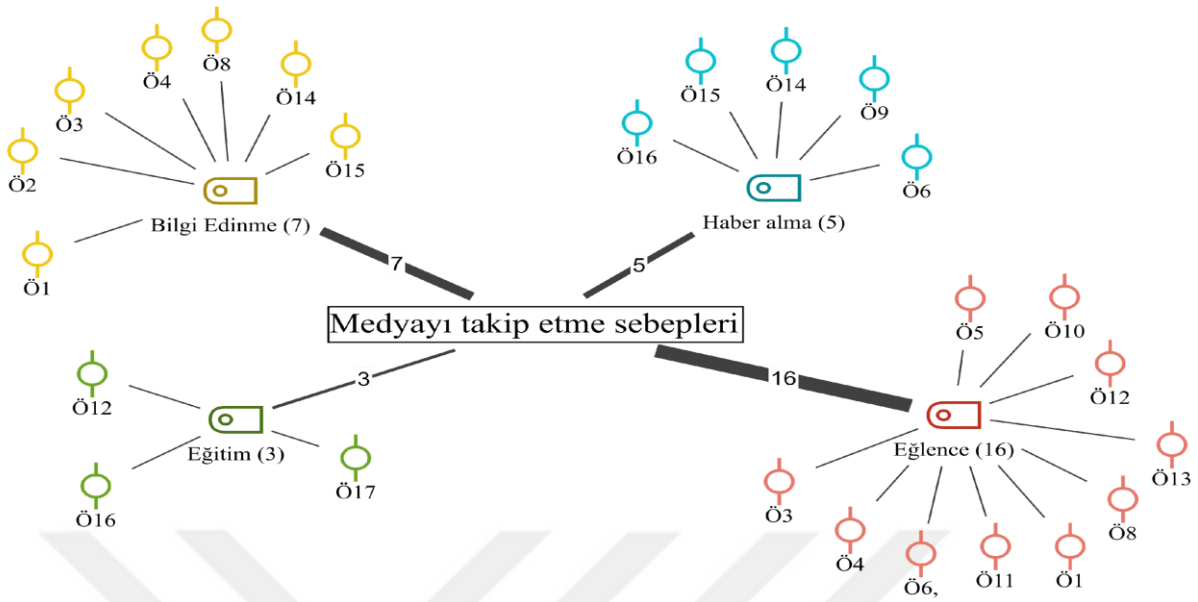

Ön görüşmede öğrencilere medya içeriklerini takip etme amaçlarının ne olduğu sorulmuş 16 öğrenci *"Eğlence"* cevabını vermiştir. Bunu 7 öğrenci ile *"Bilgi edinme*" cevabı takip etmiştir. 5 öğrenci *"Haber alma"* cevabını verirken, 3 öğrenci *"Eğitim*" cevabını vermiştir. Frekansı en yüksek cevap *"Eğlence"* cevabı olmuştur. *Ö11* kendisine yöneltilen *"Medya içeriklerini hangi amaçla takip ediyorsun?"* sorusuna *"Sporları öğrenmek amacıyla hem de eğlenmek amacıyla. Spor yaparken çok eğleniyorum. Oyunları da eğlence amacıyla bazen bilmediğim şeyler oluyor oyunlarda onlara bakmak için sosyal medyaya bakıyorum. Evde çok canım sıkılıyor. Ders çalışıyorum, dışarı çıkıyorum, arkadaşlarımla oynuyorum. Her gün her gün bu döngüye giriyor ve canım sıkılıyor. Zaten sadece hafta sonu medyaya bakabiliyorum. Bir de sadece hafta içi spor yapıyorum gidiyorum bu o yüzden canım sıkılıyor. Sadece hafta sonu bakıyorum o yüzden"* cevabını verirken *Ö13, "Yani kendimi daha iyi hissediyorum o nedenle. Çünkü evde yapabileceğim başka bir şey olmuyor. Ödevlerimi falan yapınca bitiyor. Başka bir şey yapamıyorum. Ailem zaten telefona ilgi duyuyor zaten en çok o yüzden ben de film izliyorum"* cevabını vermiştir. Aynı soruya *Ö16, "Eğitim amacıyla ve haber. Mesela bilim uzayla ilgili, mesela roket gönderiyorlar onunla ilgili. Öyle ara sıra da haberleri öğrenmek için dünyada ne olduğunu öğrenmek için"* cevabını vermiş takip etme sebebini açıklamıştır.

Şekil 11. *Medyayı Takip Etme Sebeplerine Dair Son Görüşme Verileri*

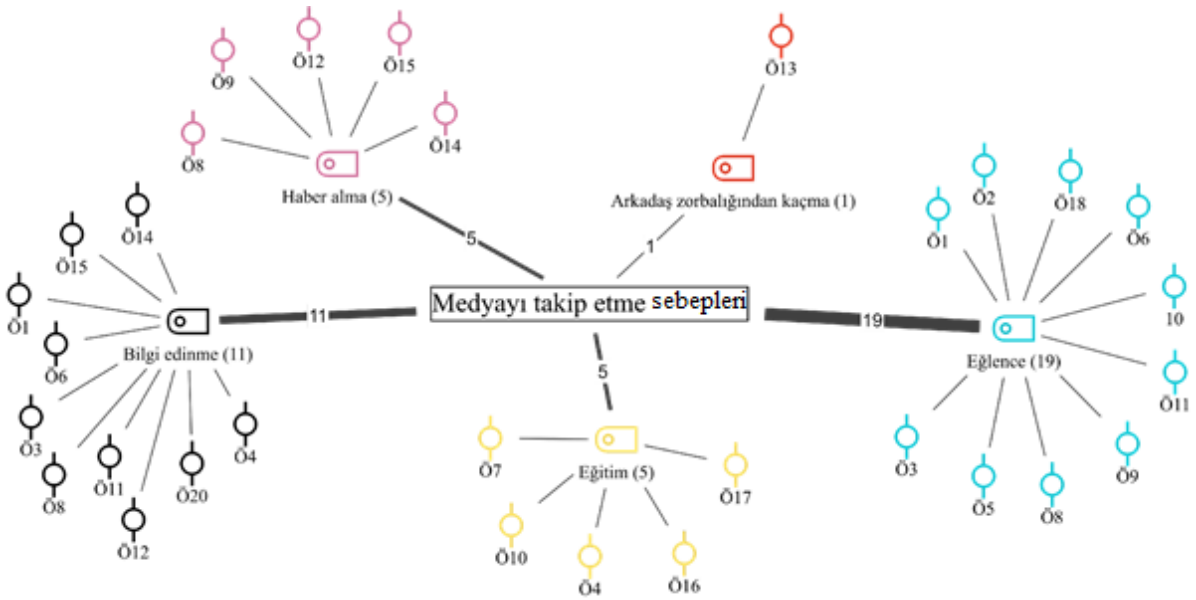

Ön görüşmede medya içeriklerini takip etme amaçlarının ne olduğu sorulan 19 öğrenci *"Eğlence"* yanıtını vermiştir. Son görüşmede de frekansı en yüksek olan cevap *"Eğlence"* cevabı olmuştur. 11 öğrenci *"Bilgi edinme"* yanıtını vermiştir. Ön görüşmede alınan cevaplara baktığımız zaman *"Bilgi edinme"* ve *"Eğitim*" yanıtında bir artış olduğunu görmekteyiz. Bu durum bize öğrencilerin ders uygulaması sonrası medyanın bilgi edinme ve eğitim amacıyla kullanılacağı konusunda gelişmiş olduklarını düşündürmektedir. Beşer öğrenci *"Haber alma"* ve *"Eğitim*" yanıtını verirken, 1 öğrenci *"Arkadaş zorbalığından kaçmak için*" yanıtını vermiştir. *Ö8* kendisine yöneltilen *"Medya içeriklerini hangi amaçla takip ediyorsun?"* sorusuna *"Eğlence, bilgi edinme, haber. Arkadaşlarımla konuşuyorum. Karşıma çıkan videoları izliyorum."* cevabını verirken, *Ö7, "Eğitim. Derslerimi kaynaştırmak için güçlendirmek için"* cevabını vermiştir. *Ö13, "Üzgün olduğum zaman onları izliyorum. Çünkü mesela okulda olan işte zorbalıkla falan oluyor ya arkadaş zorbalığı onlardan yaşıyorum o yüzden"* cevabını vermiştir. *Ö11* ise *"Mesela hocam benim bir tane çok sevdiğim spor kanalı var voleybolla benim branşımla alakalı. Hocam ondan çok fazla şey öğrendim. Yapamadığım şeyleri kendim denedim denedim yaptım. Spor kanallarını takip ediyorum. Sporda daha başarılı olmak için daha yüksek yerlere, yüksek mertebelere ulaşmak için. Ondan sonra oynadığım oyunların kanallarını takip ediyorum. Bazen yemek kanallarını takip ediyorum. Annem yeni doğum yaptı. Anneme yardım etmek için babamla beraber yapıyorum yemekleri"* cevabını vererek kullanım amacını açıklamıştır.

Şekil 12. *Medya İçerikleri Oluşturulurken İzlenen Yola Dair Ön Görüşme Verileri*

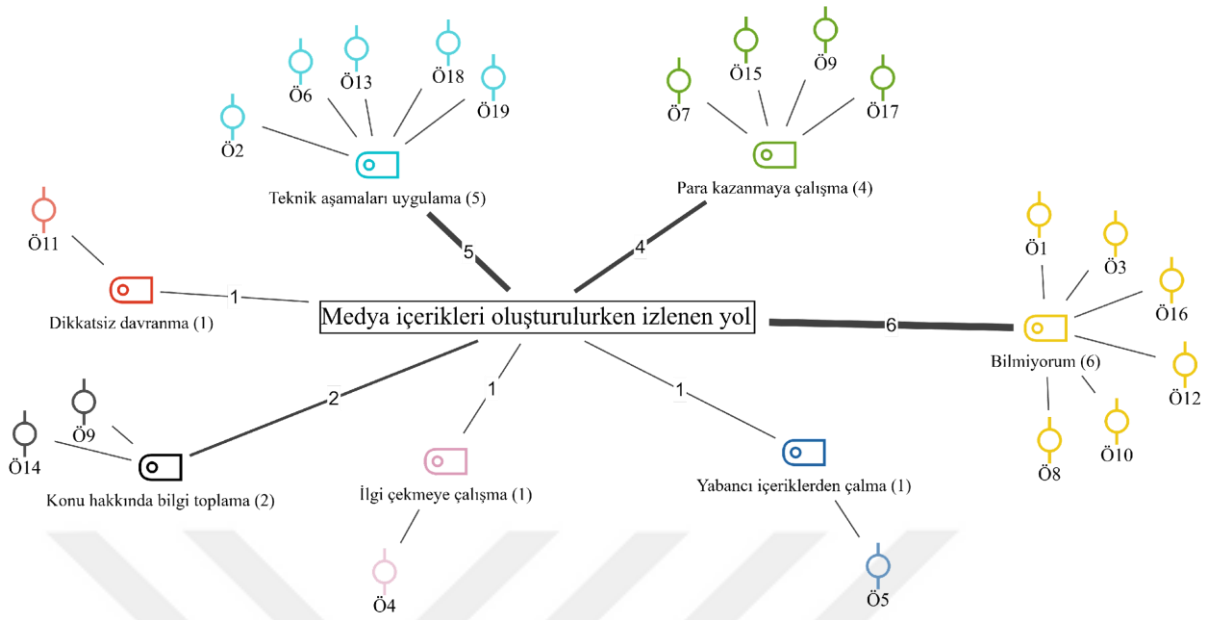

Ön görüşmede *"Medya içerikleri oluşturulurken nasıl bir yol izlendiğini düşünüyorsunuz?"* sorusuna 6 öğrenci *"Bilmiyorum"* yanıtını vermiştir. Bu yanıt frekansı en yüksek olan yanıttır. Bunu 5 öğrenci ile *"Teknik aşamaları uygulama"* yanıtı takip etmektedir. 4 öğrenci *"Para kazanmaya çalışma"* cevabını vermiştir. *Ö19* kendisine yöneltilen *"Medya içerikleri oluşturulurken nasıl bir yol izlendiğini düşünüyorsunuz?"* sorusuna *"Filme göre. Diyelim mesela aksiyon filmi çekecekler. Buna göre yol çiziyorlar mesela. Aksiyonda çiçek verilmez di mi? Yani, öyle"* cevabını vermiştir. Öğrenci burada teknik aşamalara dikkat edilerek içerik ve görselin uyumlu olmasının sağlanması gerektiğini söylemiştir. *Ö11, "Bence olması gereken ilk önce herkese uygun mu diye bakmak. Ondan sonra bilgili mi diye, saçma sapan içerikler var mı? Milleti rahatsız edecek davranışlar yapıyor mu diye bakması lazım. Ama bunları bence yapmıyor"* cevabını vermiş yapılması gerekenlerin ne olduğunu bildiğini ancak içerik hazırlayan insanların bunları yapmadığını söylemiştir. *Ö4, "Mesela oluştururken bence insanlara daha çok yönelik yapıyorlardır ki insanların ilgisini çeksin"* cevabını vermiştir. *Ö5, "Yurt dışından çalıyorlar tüm içerikleri ya da başka bir haberden çalıp biraz değiştirip yayınlıyorlar"* cevabını vermiştir. Öğrenci burada yayınlanan içeriklerin çalıntı olduğundan bahsetmiştir. *Ö16 ise "Düşünmedim"* cevabını vermiştir.

Şekil 13. *Medya İçerikleri Oluşturulurken İzlenen Yola Dair Son Görüşme Verileri*

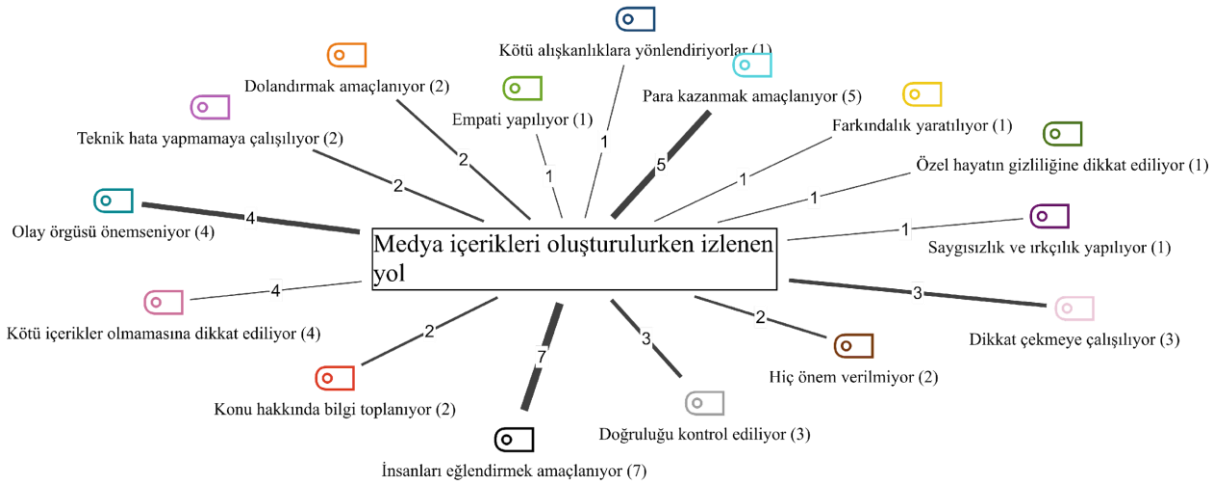

Son görüşmede alınan cevaplara bakılınca öğrenciler ön görüşmeye kıyasla daha detaylı cevaplar vermişlerdir. Medya içeriği oluşturulurken izlenen yol hakkında daha fazla fikre sahip oldukları anlaşılmaktadır. Verilen cevapların bir kısmı iyi bir yol izlediklerinden bahsederken, kimi cevapların ise kötü bir yol izlediğinden bahsettiği görülmüştür. Son görüşmede öğrencilerin en sık verdiği yanıt *"İnsanları eğlendirmek amaçlanıyor"* yanıtı olmuştur. Bunu *"Para kazanmak amaçlanıyor"* yanıtı takip etmiştir. 4 öğrenci *"Olay örgüsü önemseniyor"* ve *"Kötü içerikler olmamasına dikkat ediliyor"* cevabını vermiştir. 3'er öğrenci ise *"Doğruluğu kontrol ediliyor"* ve *"Dikkat çekmeye çalışılıyor"* cevabını vermiştir. Ö19 kendisine yöneltilen *"Medya içerikleri oluşturulurken nasıl bir yol izlendiğini düşünüyorsunuz?"* sorusuna "*Daha çok içerik üretmek veya para kazanmak için bir yol üretebiliyorlar. Veya gerçekten eğlendirmek amaçlı yapıyorlar. Bazıları kandırmak amaçlı. Bazıları ise dolandırıcılık amaçlı yapabiliyorlar"* cevabını verirken Ö3, *"İlk önce bunun konusunu seçerler, anasını seçerler. Bu konuda bilgi edinirler, araştırırlar yanlış bilgi vermemek amacıyla böyle bunların hepsini toplayıp sırayla bir kronolojik sıra gibi koyar."* cevabını vermiştir. *Ö9, "Hocam onlar tamamen para kazanma odaklı. Ama bazıları hocam hepsini söyleyemem. Hocam insanları zehirleyerek para kazanıyor çoğu"* cevabını vererek medya içeriklerinin ne kadar tehlikeli olabileceğini anlatmıştır. *Ö11* ise *"Yani bana göre hiç önem vermiyorlar. Yani öyle bir dönemde yaşıyoruz ki Allah'la yani Allah'la şaka yapılan bir dönemde gülüyorlar. Ondan sonra nasıl desem ki saygısızlık. İslam dini kötüye gidiyor. Yani bence şu anki dönem çok kötü ve iyi bir yol izlemiyorlar. Cinsiyetçilik yapıyorlar. Erkeklerin kadınlardan bu kadar kadınlar, erkeklerden bu kadar daha fazla bir şey. Daha sonra ilahi açıdan insanların dinleriyle alakalı. Mesela insanların dinlerine karışmamalı, istediği şeyi yapabilir, istediği bir yere gidebilir. Mesela Hristiyanlığa kötü ayrımcılık yapıyorlar, ırkçılık yapıyorlar"* cevabını vermiştir. Öğrenci burada medya içerikleri oluşturulurken önem verilmediğinden ve bunun yol açabileceği kötülüklerden bahsetmiştir. *Ö10, "Bence kafalarına göre yollar hani böyle sayısı daha düşük*

olan kişiler hani herkesin böyle hoşuna gidecek şeyler yapıyorlar. İlk önce o dönemdeki popüler olan şeylerden başlıyorlardır ki daha üst yerlerde başlasınlar" cevabını vermiştir. Son görüşmede verilen cevaplardan birisi de *"Özel hayatın gizliliğine dikkat ediliyor"* cevabı olmuştur. Ön görüşmede öğrencilerin verdikleri cevaplar ile kıyaslanınca son görüşmede alınan bu cevap özgürlük ve sorumluluk değerleri hakkında farkındalık oluştuğunun kanıtı olabilir.

Şekil 14. *Medya İçeriği Hazırlarken Öğrencinin İzleyeceği Yola Dair Ön Görüşme Verileri*

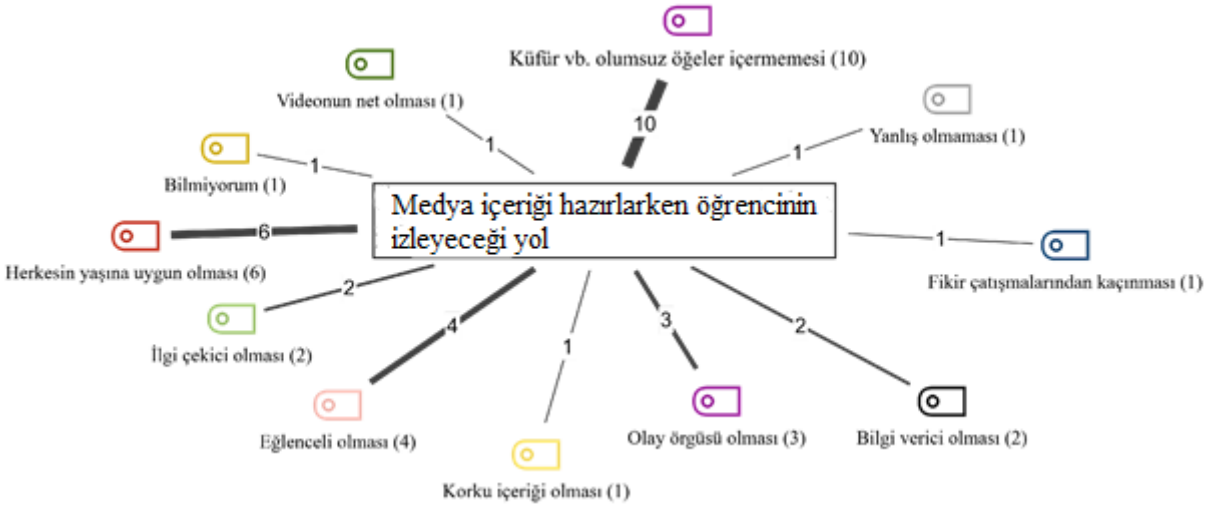

Ön görüşmede sorulan *"Bir medya içeriği hazırlıyor olsaydınız nasıl bir yol izlerdiniz?"* sorusuna öğrencilerin büyük çoğunluğunun *"Küfür vb. olumsuz öğeler içermemesi"* yanıtını verdiği görülmektedir. Bu yanıtı *"Herkesin yaşına uygun olması*" cevabı takip etmektedir. 4 öğrenci *"Eğlenceli olması"* kategorisinde ait cevaplar vermiştir. 3 öğrenci *"Olay örgüsü olması"* cevabını vermiştir. Öğrencilerin büyük bir kısmı daha önce medya içeriği oluşturmadığını ancak oluştursaydı eğer bunlara dikkat edeceğini söylemiştir. Ö4 kendisine yöneltilen *"Bir medya içeriği hazırlıyor olsaydınız nasıl bir yol izlerdiniz?"* sorusuna *"Birincisi insanları kötü etkileyecek içerikler yapmazdım. Sonra insanları eğlendirecek, güldürecek içerikler yapardım. Bunlara çok dikkat ederdim"* cevabını verirken Ö5, *"Çocukların olumsuz etkilenmemesine dikkat ederek bir içerik yapardım"* cevabını vermiştir. Ö9, *"Videonun net olmasına, elimi kaydırmamaya, herkesin yaşına uygun olmasına, saçma sapan şeyler olmamasına ettim"* cevabını vermiştir. Öğrenci burada daha önce bir medya içeriği hazırladığını söylemiş ve hazırlarken bunlara dikkat ettiğini anlatmıştır. Ö8 ise *"İnsanların eğlenebileceği bir şey, bilgi alabileceği bir şey"* cevabını vermiş dikkat edeceği hususları açıklamıştır.

Şekil 15. *Medya İçeriği Hazırlarken Öğrencinin İzleyeceği Yola Dair Son Görüşme Verileri*

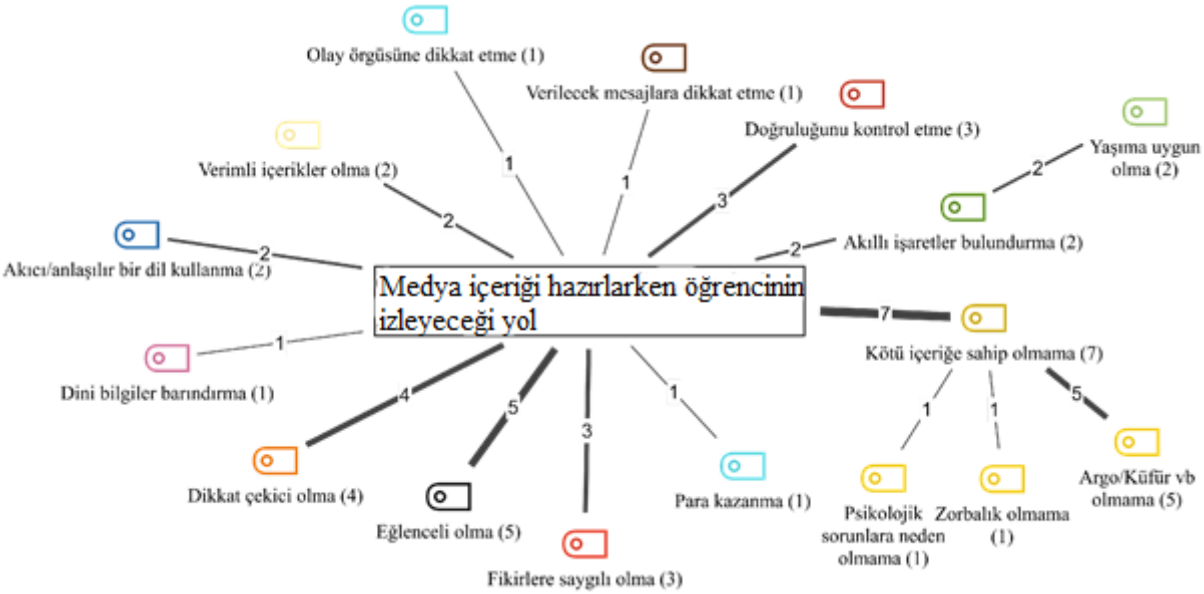

Son görüşmede öğrenciler ön görüşmeye oranla daha çok hazırlayacakları içeriklerin *"Doğruluğunu kontrol etme"* kategorisinde cevaplar vermiştir. Ön görüşmede bulunmayan *"Akıllı işaretler bulundurma"* cevabı öğrencilerin uygulama sonrasında yaşlarına uygun içerikleri nasıl seçecekleri konusunda gelişim gösterdiklerini düşündürmektedir. *"Akıcı/anlaşılır bir dil kullanma"* cevabı ön görüşmeden farklı olarak son görüşmede bulunmaktadır. "*Verilecek mesajlara dikkat etme"* yanıtı da ders uygulamasının etkili olduğunu gösteren bir ifadedir. Son görüşmede verilen *"Fikirlere saygılı olma"* cevabı öğrencilerin ders uygulaması sonrası özgürlük değerlerinde anlamlı bir farklılık olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ö3 kendisine yöneltilen *"Bir medya içeriği hazırlıyor olsaydınız nasıl bir yol izlerdiniz?"* sorusuna *"Ben doğru olduğunu kesinlikle araştırırdım. Doğru mu değil mi? Sonra bunun hakkında bilgi verirdim. Şöyle olmuş, burada olmuş, bu yılında olmuş. Bunlar hakkında bilgi verirdim"* cevabını vermiştir. Öğrenci burada medya içeriklerinin doğruluğunun büyük önem taşıdığını kavramış ve bunlara dikkat edeceğini anlatmıştır. *Ö12, "Yaşıma. Şu akıllı işaretler var ya onlara dikkat ederim. Bir de verilmek istenen mesajlara"* cevabını vermiştir. Öğrencinin ders uygulaması sürecinde akıllı işaretlerin önemini kavradığı anlaşılmaktadır. *Ö19, "İnsanların dikkatini çekmesine, yalan yanlış şeyler olmamasına ve insanları kötüleyecek veya psikolojik sorunlara yol açabilecek şeyleri. Ve eğlendirmek amacıyla"* cevabını vermiştir. *Ö16* ise *"İnsanları kötü yola saptırmamaya dikkat ederim. Daha çok dini bilgiler olmasına dikkat ederim"* cevabını vererek kendisi için önemli olan bu konulara dikkat edeceğini açıklamıştır. *Ö13, "Mesela şimdi insanlar çok fazla korkutmamaya. Mesela Youtube' da şu an 18 yaş altına 7-8 yaşlarında kişiler giriyor. İşte bu yüzden onları göz önüne alarak böyle şeyler yapabilirim. Çok küçük yaşta girdikleri için Youtube' a onları korkutmamak ya da psikolojilerini bozmamak*

için yaparım" cevabını vermiş bir medya içeriği hazırlarken nelere dikkat edeceğini açıklamıştır.

Şekil 16. *Medya İçeriği Oluştururken Dikkat Edilen Hususların Nedenlerine Dair Ön Görüşme Verileri*

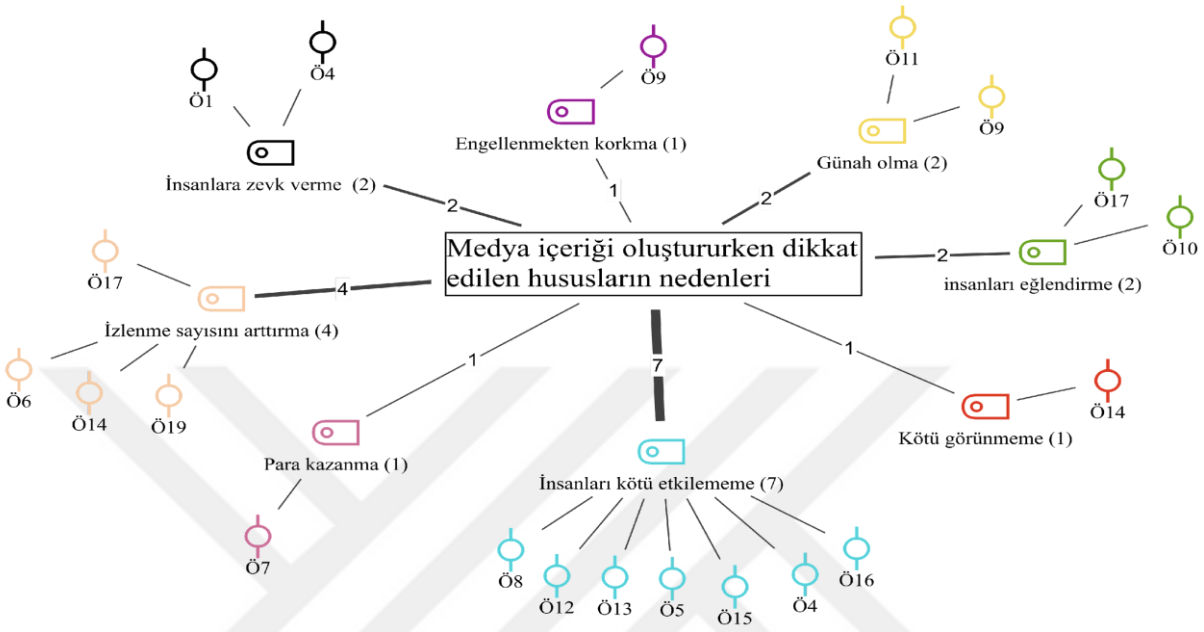

Ön görüşmede sorulan *"Medya içeriği oluştururken dikkat edilecek hususların nedeni nedir?"* sorusuna öğrencilerin büyük bölümü *"İnsanları kötü etkilememe"* kategorisinde bulunan cevaplar vermişlerdir. Bu kategori frekansı en yüksek olan cevaptır. Bir içerik hazırlayacak olsalar bu içerikte dikkat edecekleri hususların sebepleri olarak *"Engellenmekten korkma", "Günah olma"* ve *"İzlenme sayısını arttırma"* kategorileri ön görüşmede öğrencilerin verdikleri yanıtlar arasındadır. Ö5 kendisine yöneltilen *"Medya içeriği oluştururken dikkat edilecek hususların nedeni nedir?"* sorusuna *"Çünkü bizde karşılaşıyoruz böyle şeylerle. Hani böyle haberlerle, küfürlü videolarla filan. Mesela çoğu çocuk küfrü videolardan öğreniyor. Çocuk yolda küfür ediyor çocuğa soruyorum neden küfür ediyorsun diyor ki bi tane videodaki abi küfür ediyordu o yüzden"* cevabını verirken Ö14, *"Hem ben kötü duruma düşerim hem de kimse izlemez"* cevabını vermiştir. Öğrenci burada eğer bir medya içeriği hazırlarken dikkatli davranmazsa izleyici kazanamayacağını ve kendisinin kötü görüneceğini söylemiştir. Ö9, "*Çünkü hem günah hocam hem de Youtube'dan spam yerim öbür raporları yerim hiç uğraşmayayım"* cevabını verirken Ö11, *"Çünkü kimsenin kul hakkına girmesini istemiyorum. Kimsenin hakkına da girmek istemiyorum. Mesela ben kötü bir yayın yapsam çocuğun annesi babası yanlış anlayacak sen nasıl bunları izliyorsun diye o yüzden bunlara çok dikkat etmek istiyorum"* yanıtını vermiştir. Öğrenci burada kendisini dikkat etmesi konusunda teşvik eden konuyu açıklamıştır.

Şekil 17. *Medya İçeriği Oluştururken Dikkat Edilen Hususların Nedenlerine Dair Son Görüşme Verileri*

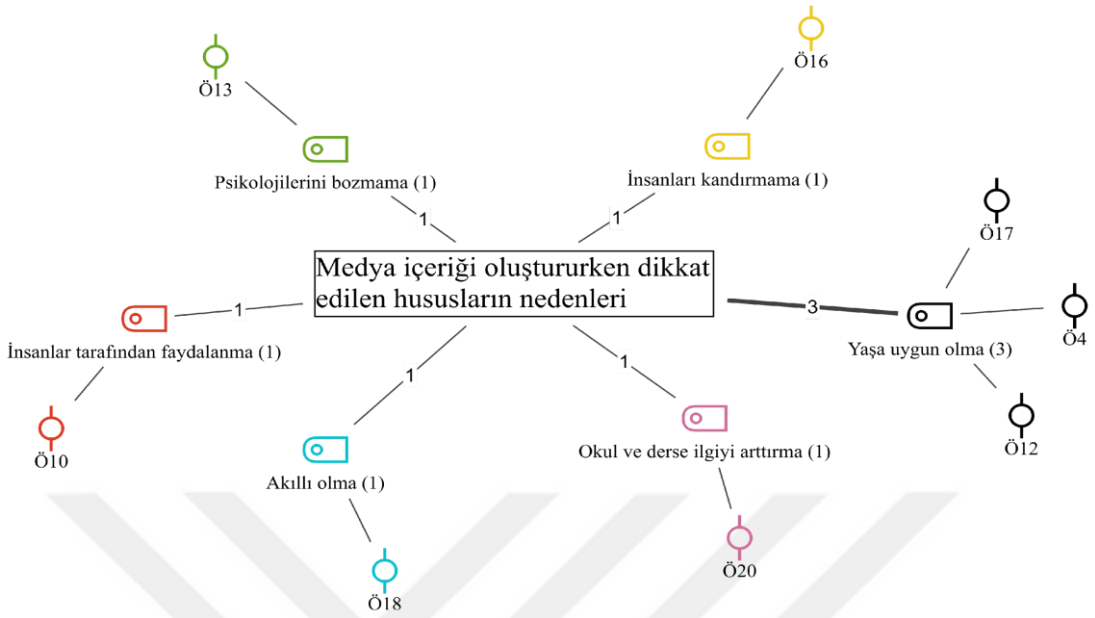

Ön görüşmede toplanan veriler ile kıyaslanınca öğrencilerin hazırlayacakları içeriklerde dikkatli olmalarının sebeplerinin değiştiği görülmüştür. Ön görüşmede daha bencil cevaplar verirken son görüşme de çoğunlukla insanların yararına olacak şekilde cevaplar vermişlerdir. Yalnızca bir öğrenci dikkat etme sebebi olarak *"Akıllı olma"* cevabını vermiş ver kendisinin akıllı olduğu için içerik hazırlarken dikkat edeceğini söylemiştir. Frekansı en yüksek cevap *"Yaşa uygun olma"* cevabıdır. Ö4 kendisine yöneltilen *"Medya içeriği oluştururken dikkat edilecek hususların nedeni nedir?"* sorusuna *"Yani şu anlamda benim kitlem en çok hangi yaştalar hani böyle onlara uygun mesela küçükler olunca diyelim bu benim yaşlarımda olunca benim yaşıma göre hazırlarım içeriği"* cevabını vermiştir. Öğrenci burada yaşın önemli bir unsur olduğunu ve izleyicinin yaşına uygun içerik yapmanın gerekli olduğunu anlatmıştır. *Ö16, "İnsanları kötü yola saptırmamaya dikkat ederim. Daha çok dini bilgiler olmasına dikkat ederim. Daha çok böyle nasıl söylesem. Yani insanlar hemen küçük bir bilgiye bile kanıyor. Medya zaten bunun üzerine kurulmuş. Çoğu kişi zaten kanarak başka yollara sapıyor. Ben mesela birkaç defa bu yayın üstünden giderim. Yani bir haberi paylaşırsam, bir daha paylaşırım böyle böyle insanları bu yola yöneltirim"* cevabını vererek dikkat edeceği hususlara neden dikkat edeceğini açıklamıştır. *Ö13* ise *"Psikolojilerini bozmamaları ile alakalı. Yani mesela şey bozabilir. İntiharla alakalı şeyler"* cevabını vermiştir. Öğrenci burada bu içeriklere neden dikkat edeceğini ve insanları neyden korumak istediğini açıklamıştır.

Şekil 18. *Medya Aracılığı ile Verilen Mesajlara İlişkin Ön Görüşme Verileri*

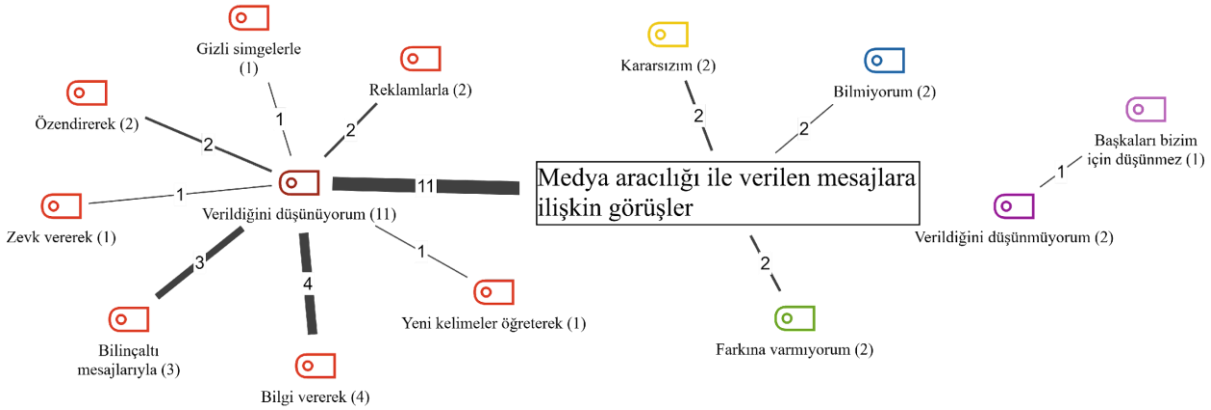

Öğrencilerin büyük çoğunluğu *"Verildiğini düşünüyorum"* kategorisinde cevaplar vermiştir. Bu kategori frekansı en yüksek olan kategoridir. 2 öğrenci *"Verildiğini düşünmüyorum"* kategorisinde cevaplar vermiştir. 2 öğrenci *"Kararsızım"*, 2 öğrenci *"Bilmiyorum"*, 2 öğrenci ise *"Farkına varmıyorum"* kategorisinde cevaplar vermiştir. Mesaj *"Verildiğini düşünmüyorum"* cevabını veren öğrencilerden biri *"Başkaları bizim içi düşünmez"* cevabını vererek bu nedenle mesaj verildiğini düşünmediğini ifade etmiştir. Mesaj *"Verildiğini düşünüyorum"* cevabını veren öğrencilerden 4'ü *"Bilgi vererek"* mesaj verildiğini söylemiş, 3'ü ise *"Bilinçaltı mesajlarıyla"* mesaj verildiğini söylemiştir. *"Reklamlarla"* bu mesajların verildiğini düşünen öğrenciler de bulunmaktadır. 2 öğrenci *"Özendirerek"* bu mesajların verildiğini belirtmiştir. Ö4 kendisine yöneltilen *"Medya aracılığı ile bir mesaj verildiğini düşünüyor musun? Nasıl?"* sorusuna *"Mesela zihinsel yoldan, ruhsal olarak mesela bir mesaj verebiliyorlardı. Bir içeriği izliyorsun o içerik iyi gibi görünüyor ama içinde bazı barındırdığı bir şeyler insanı etkileyebiliyor. İyi olsun kötü olsun. Öyle mesajlar verebiliyor"* cevabını vermiştir. Ö19, *"Hocam bir tane var ama. Yabancı bir şeydi internetten duymuştum. Açtım gerçekten de öyleydi. "Kate Yup" gibi belki de duymuşsunuzdur böyle. Kaçırıldı herhâlde sürekli yardım istiyordu falan. Dikkatimi çekti videoya girdim gerçekten de öyle"* cevabını vererek mesajların nasıl verildiğini düşündüğünü açıklamıştır. Ö2 ve Ö14 ise *"Bilmiyorum"* cevabını vermiştir. Ö3, *"Hiç vermedi veya vermişlerdir ama ben buna hiç dikkat etmemişimdir"* cevabını vererek bu konuda kararsız olduğunu anlatmıştır.

Şekil 19. *Medya Aracılığı ile Verilen Mesajlara İlişkin Son Görüşme Verileri*

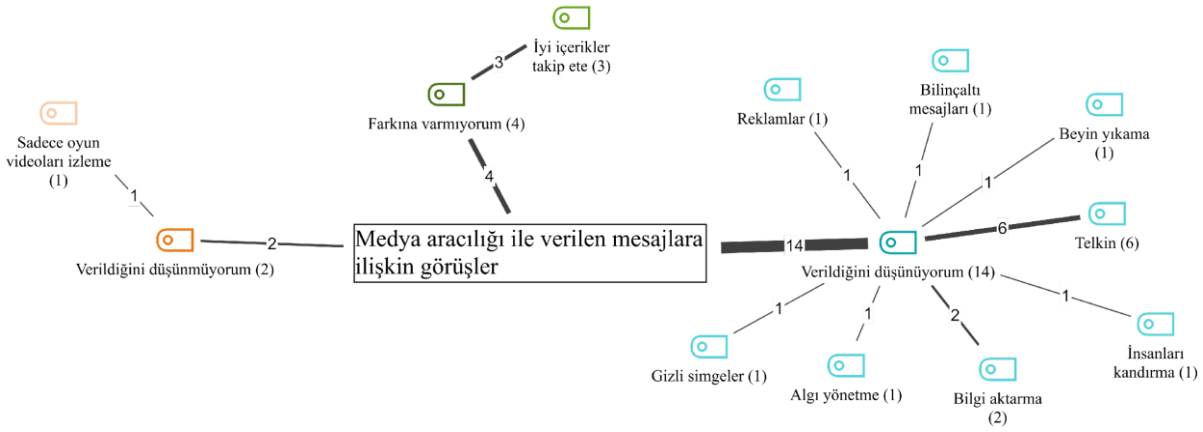

Son görüşmede mesaj *"Verildiğini düşünüyorum"* cevabını veren öğrenci sayısı ön görüşmeye oranla artmıştır. Mesaj verildiğini düşünüyorum cevabını veren öğrenciler en yüksek oranla bu mesajların *"Telkin"* yoluyla verildiğini düşündüklerini belirtmiştir. Ön görüşmeden farklı olarak *"İnsanları kandırma"* ve *"Algı yönetme"* ile bu mesajların verildiğini düşünen öğrenciler eklenmiştir. Mesaj verilip verilmediğinin *"Farkına varmıyorum"* cevabını veren öğrenciler ise bunun sebebi olarak *"İyi içerikleri takip etme"* olarak göstermişlerdir. Herhangi bir mesaj *"Verildiğini düşünmüyorum"* cevabını veren öğrencilerden biri "Sadece oyun videolarını izleme" cevabını vererek bu videolarda mesajların olmadığını belirtmiştir. *Ö1* kendisine yöneltilen *"Medya aracılığı ile bir mesaj verildiğini düşünüyor musun? Nasıl?"* sorusuna *"Ben kötü şey yapmadığım için, takip etmediğim için hep önüme iyiler çıkıyor. O yüzden iyi bir şey veriyor."* cevabını vermiştir. *Ö3, "Hayır. Belki veriyorlardı da ben fark etmemiş olabilirim"* cevabını vermiştir. *Ö12, "Evet. Benim izlediklerimde siyaset. Başka birilerine şey yaparlar ya da işte tarihi anlatan işte şeyler oluyor öyle mesajlar"* cevabını vererek karşılaştığı mesajların nasıl verildiğini düşündüğünü açıklamıştır. *Ö16, "Evet. Yani değişiyor bazıları kötü mesaj verir, bazıları iyi mesajlar. Mesela bir tane haber görüyoruz çikolata reklamı yapıyorlar. Markete giriyoruz o çikolatanın tadını bilmeden direk o çikolataya yöneliyoruz. Çünkü biz onu daha önce gördük haber yayınlarında falan"* cevabını vermiştir. Öğrenci burada verilen mesajlara bir örnek vererek açıklamıştır. Ö7, *"İşte beynimizi yıkıyorlar boş şeylerle. Mesela diyorlar ya çemberin içinden sonra çıkmama challenge gibi işte bunlar bizim neremizde yardımcı olacak izlesek de izlemesek de yarın öbür gün unutacağız. Aşırı zaman kaybı. Sonra beynimizi yıkıyorlar sadece bu kadar"* cevabını vermiştir. Ö5 ise *"İşte bir yerden beynine bir şey sokuyorlar. Ya iyileri de var ama çoğunlukla kötü oluyor"* cevabını vermiştir. Öğrencilerin medya içeriklerinden alacakları mesajların takip ettikleri içeriğe göre değişeceğini uygulama sonrasında anladıklarını görmekteyiz.

Şekil 20. *Müdahale Edilme Durumunda Gösterilen Tavır ve Nedenine Dair Ön Görüşme Verileri*

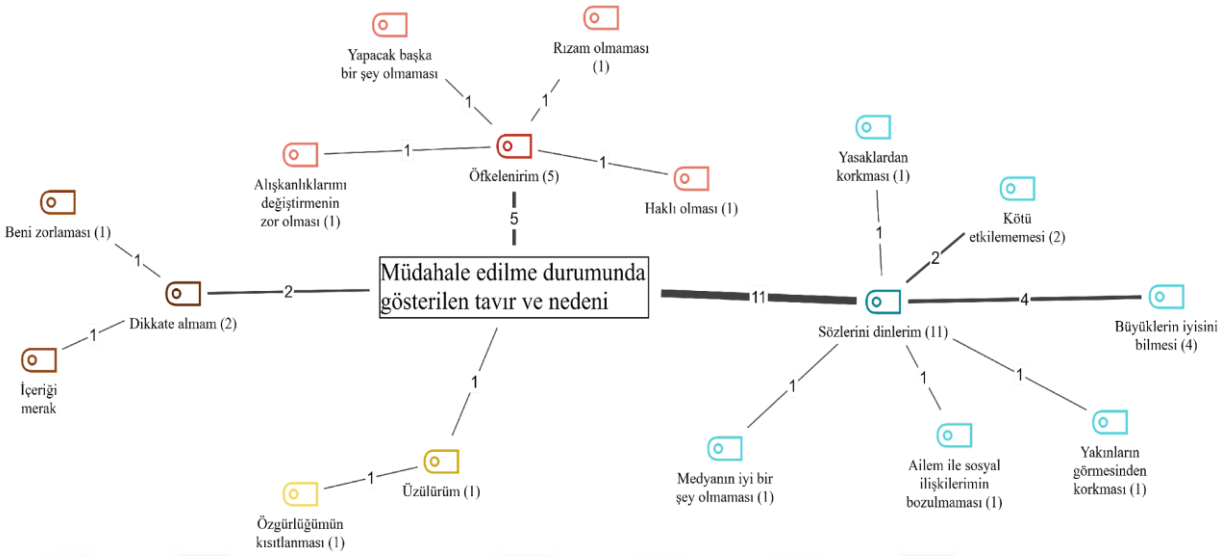

Ön görüşmede öğrencilere yöneltilen *"Takip ettiğiniz medya içeriklerinde size müdahale edilmesi durumunda nasıl bir tavır takınırsınız? Niçin?"* sorusuna öğrencilerin çok büyük bir bölümü *"Sözlerini dinlerim"* cevabını vermiştir. Bu cevap frekansı en yüksek cevap olmuştur. Bu cevabı veren 4 öğrenci *"Büyüklerin iyisini bilmesi"* kategorisinde bulunan cevaplar vermiş, büyüklerinin onlar için en iyisini bileceğini düşündüğü için bu cevabı verdiğini söylemiştir. 1 öğrenci ise "*Yasaklardan korkması"* ve *"Yakınların görmesinden korkması"* kategorisinde bulunan cevapları vermişlerdir. Öğrencilerden biri *"Ailem ile sosyal ilişkilerimin bozulmaması*" için sözlerini dinleyeceğini söylerken bir diğeri *"Kötü etkilememesi"* için sözlerini dinlediğini söylemiştir. 5 öğrenci kendisine müdahale edilirse *"Öfkelenirim"* ifadesini kullanmıştır. Bunun gerekçesi olarak 1 öğrenci *"Rızam olmaması"* cevabını gösterirken 1 öğrenci *"Haklı olması*" kategorisinde cevap vererek öfkeleneceğini belirtmiştir. 2 öğrenci *"Dikkate almam"* cevabını vermiş ve bunun sebebi olarak *"İçeriği merak etmesi"* ve *"Beni zorlaması"* cevabını göstermiştir. Ö4 kendisine yöneltilen *"Takip ettiğiniz medya içeriklerinde size müdahale edilmesi durumunda nasıl bir tavır takınırsınız? Niçin?"* sorusuna *"Kendimi özgür hissedemiyorum. Hani tamamen özgür olmak istemiyorum ama böyle çok kısıtlandığımı düşünüyorum. Mesela bir şey izliyorum ve hiç etkilenmiyorum ondan ama ailem illa etkilenebileceğimi düşündüğü için izin vermiyorlar. Ama ben etkilenmeyeceğim için üzülüyorum"* cevabını vermiştir. Öğrenci burada müdahale edilmesi durumundan ne kadar rahatsız olduğunu ve kendi kararını verebileceğini anlatmıştır. *Ö12, "Her zaman dikkate almıyorum ama bazen tekrar izlemeye devam ediyorum. Merak ettiğim için izlemeye devam ediyorum"* cevabını verirken *Ö19, "Yani baskı uyguladığı zaman sevmeyeceğim bir filmse neden kabul edeyim? Ama çok ileri giderse yani. Bana vurursa bende ona vururum mesela. Küserse bende küserim. Trip atarsa bende atarım öyle"* cevabını vermiş eğer çok ileri giderse

kendisini savunacağından bahsetmiştir. *Ö7, "Hocam çünkü onlar büyük yani illa bir şey biliyorlar ki bizim için şeyler yapıyorlar mesela katkıda bulunuyorlar ki yapmayalım o mantıkla"* cevabını vermiştir. Öğrenci burada neden büyüklerinin sözünü dinlediğini açıklamıştır.

Şekil 21. *Müdahale Edilme Durumunda Gösterilen Tavır ve Nedenine Dair Son Görüşme Verileri*

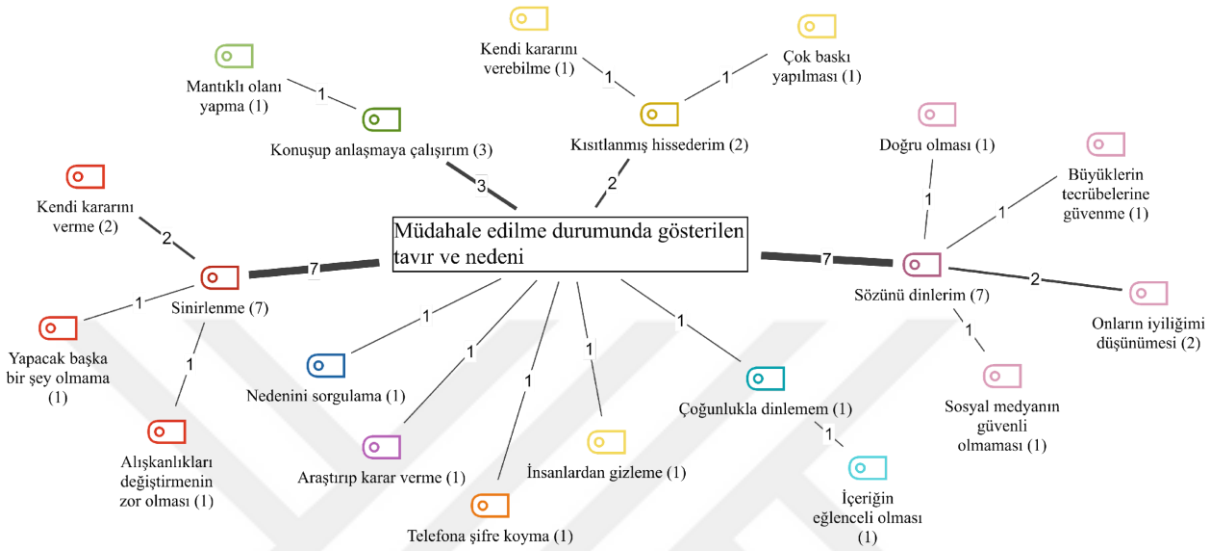

Uygulama sonrasında yapılan son görüşmede 7 öğrenci *"Sinirlenirim"* cevabını, 7 öğrenci *"Sözünü dinlerim"* cevabını vermiştir. "*Sözünü dinlerim*" cevabını veren öğrencilerden biri ön görüşmeden farklı olarak "*Sosyal medyanın güvenli olmaması"* cevabını neden olarak göstermiştir. "*Sinirlenirim*" cevabını veren öğrencilerden biri ise *"Alışkanlıkları değiştirmenin zor olması"* nedeniyle sinirleneceğini söylemiştir. Ön görüşmeden farklı olarak 3 öğrenci *"Konuşup anlaşmaya çalışırım"* cevabını vermiştir. Bunun nedeni olarak ise 1 öğrenci *"Mantıklı olanı yapma*" ifadesini kullanmıştır. 2 öğrenci "*Kısıtlanmış hissederim*" cevabını vererek, "*Kendi kararını verebilme"* cevabını bunun sebebi olarak göstermiştir. Birer öğrenci ise "*Telefona şifre koyma*" ve *"İnsanlardan gizleme*" cevabını vermiştir. *Ö3* kendisine yöneltilen *"Takip ettiğiniz medya içeriklerinde size müdahale edilmesi durumunda nasıl bir tavır takınırsınız? Niçin?"* sorusuna *"Bunun kötü bir şey olmadığını açıklarım onlara. Eğer ailemden biri yine karşı çıkıyorsa izlemem artık"* cevabını vermiştir. *Ö10, "Tabi kızıyorum ama bir taraftan da haklı buluyorum. Çünkü ders çalışmamız gerekiyor. Ama derslerimi bitirdikten sonra kızmaları birazcık garip oluyor. Mesela geçen gün ders yaptım. Üç buçuk saate yakın bir ders yaptım. Ondan sonra arkadaşlarım çağırdı aşağı gitmeme izin vermediler hava soğuk diye. Youtube izliyordum o sıra dediler, yeter dediler ama ben de bir şey diyemiyorum. Hani büyüklerim saygılı olmam lazım. Bilmiyorum birazcık garipler"* cevabını vererek ailesinin ona müdahale etmesi durumunda nasıl bir tavır sergilediğini anlatmıştır. *Ö4, "İlk bir başta kısıtlandığımı hissediyorum. Sanki ben bu hayatımda hiçbir şey edemeyecekmişim de hani ben*

böyle aşırı küçükmüşüm de hani her şeyimde hani bir tamam hani ailelerimize de ihtiyacımız var ama bu dünyadaki ettiğimiz her şeyde ailelerimize bence bir gerek yok. Şu anlamda mesela diyelim ben izleyeceğimiz içerikleri hani hissediyorum, hani izliyorum. Onun bana olumsuz bir etkisi olursa ben onları izlemiyorum. Ama ailem illa söylüyor ki artık buralar hani girme diyorlar mesela, izleme diyorlar ama ben ne izleyeceğimi biliyorum. Ama annemler sanki benden çok küçükmüşüm de hiçbir şeyi bilmiyorum gibi bir şey yapıyorlar. Öyle yani" cevabını vermiştir. Öğrenci burada ailesinin müdahalesinden ne kadar rahatsız olduğunu ve kendi kararını verebileceğini anlatmıştır. *Ö6* ise *"Onların sözünü dinliyorum. Çünkü onların hayattaki tecrübeleri bu bize de onları söylüyorlar"* cevabını vermiştir. *Ö5, "Doğru söylediği için ben de kapatıyorum bir şey demiyorum"* cevabını vererek ona müdahalede bulunan insanların doğruluğuna güvendiğini anlatmıştır.

Şekil 22. *Seçici Davranma Durumlarına Dair Ön Görüşme Verileri*

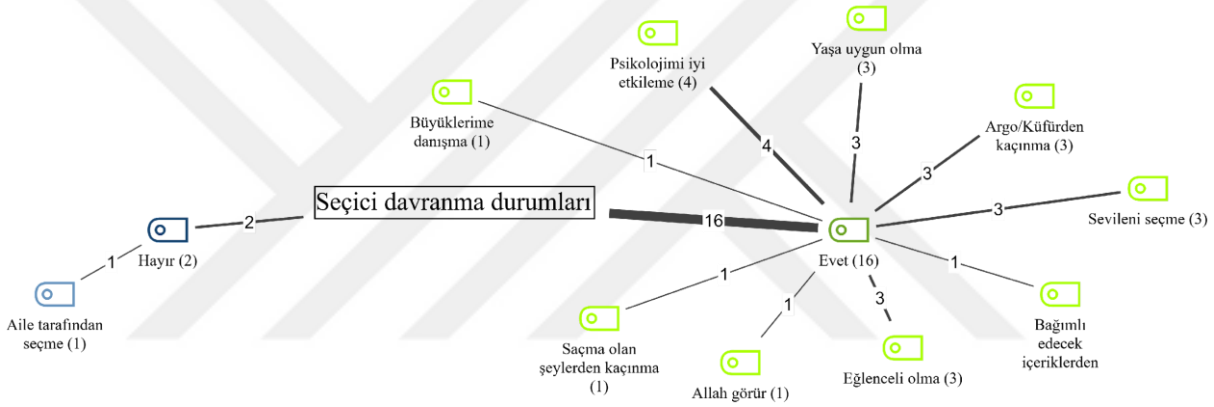

Ön görüşmede 16 öğrenci bu soruya "*Evet"* cevabını verirken 2 öğrenci *"Hayır"* cevabını vermiştir. "*Evet*" cevabını veren öğrencilerin 4'ü "*Psikolojimi iyi etkileme*" cevabını vererek buna dikkat edeceğini söylemiştir. 3 öğrenci ise "*Yaşa uygun olma*", "*Argo/küfürden kaçınma*", "*Sevileni seçme"* ve "*Eğlenceli olma*" cevabını vermiştir. Öğrenciler seçim yaparken bunlara dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. *Ö13* kendisine yöneltilen *"Çeşitli medya içeriklerini takip ederken kişisel olarak seçici davranır mısınız? Nasıl?"* sorusuna *"Evet. Çünkü daha iyi geliyor bana içeriğine hem bakıyorum. Hem izlemek için hem de kendime dikkat etmek için. Psikolojimi bozmaması için"* cevabını vermiştir. *Ö18, "Mesela ilgimi çeken şeyi okuyorum ama ilgimi çekmeyen şeyi alakam olmayan şeyi hiç okumuyorum. Hem eğleniyorum hem zevk alıyorum öyle hocam"* cevabını vererek seçim yaparken eğlenebileceği ve sevebileceği bir içerik olup olmamasına dikkat ettiğini anlatmıştır. *Ö12, "Hayır. Zaten annem babam hep kontrol ediyor. O yüzden onlar olmadığı zaman da zaten onların dediklerine uyuyor ediyorum"* cevabını vermiştir.

Şekil 23. *Seçici Davranma Durumlarına Dair Son Görüşme Verileri*

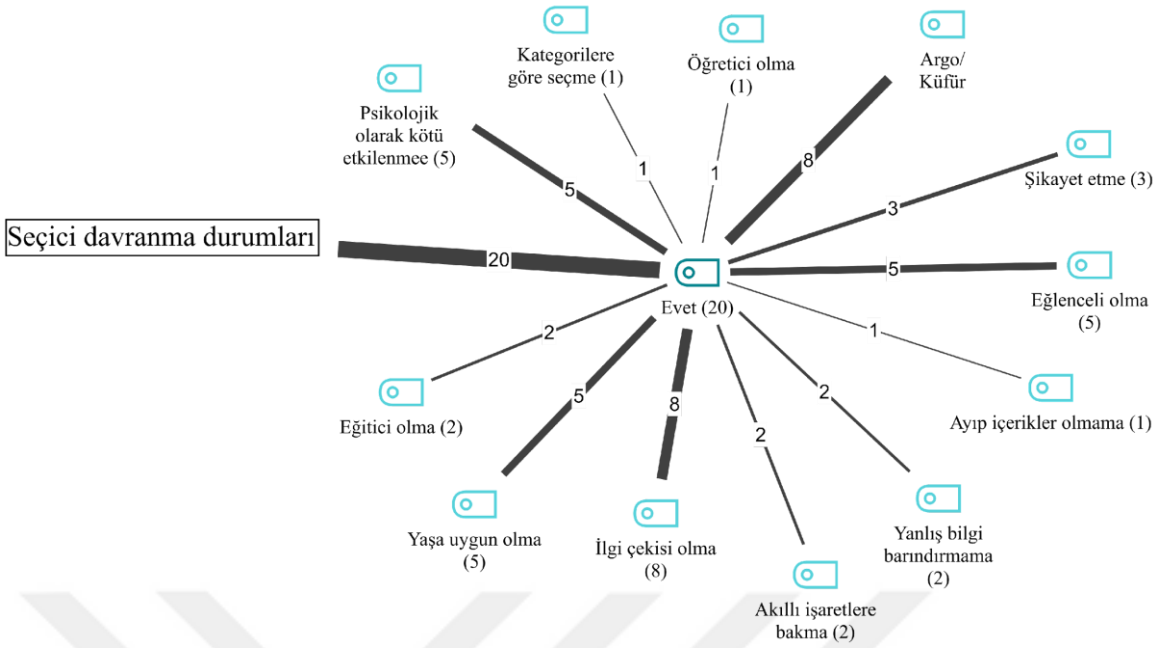

Uygulama sonrasında yapılan son görüşmede öğrencilerin tamamı seçici davranma durumlarına *"Evet"* yanıtını vermiştir. Seçici davrandıklarını belirten öğrencilerin 8'i *"Argo/küfür olmama"* cevabını vermiş, 8'i "*İlgi çekici olma"* cevabını verdiğini dikkat ederken buna baktığını söylemiştir. Ön görüşmeye kıyasla *"Yaşa uygun olma", "Psikolojik olarak kötü etkilememe"* ve *"Argo/küfür olmama*" cevabını veren öğrenci sayısında bir artış gerçekleşmiştir. Ön görüşmeden farklı olarak 2 öğrenci "*Akıllı işaretlere bakma*" cevabını vermiştir. Yine aynı şekilde ön görüşmeden farklı olarak 2 öğrenci "*Yanlış bilgi barındırmama*" cevabını vererek buna dikkat ettiğini belirtmiştir. Uygulama sonrasında öğrencilerin seçici davranma durumlarının sayısında bir artış gözlenmiştir. *Ö5* kendisine yöneltilen *"Çeşitli medya içeriklerini takip ederken kişisel olarak seçici davranır mısınız? Nasıl?"* sorusuna *"Evet. Yani çoğu zaman küfür atanları kullanmıyorum. Çoğu zaman motorcular izliyorum. Yani sadece böyle bir şeyle ilgili, bir konuyla ilgili sadece futbol izlediğim zaman aklıma futbol sokuyorlar futbolda bana kötü bir şey veremez. Ama saçma sapan Twitch yayıncıları filan çok küfürlü kullanıyor, çok şey yapıyorlar yani"* cevabını vermiştir. *Ö9, "Evet hocam. Öyle her şeye bakmıyorum hocam hatta zararlı bir şey olunca spamlıyorum hocam. Yaşıma uygun olmasına ve boşa vakit geçirmeyecek şeyler olmasına dikkat ediyorum. Hocam çünkü zaman gittiğinde geri gelmiyor. Hem de hocam yaşıma uygun olmazsa eğer psikolojimi bozabilir"* cevabını vermiştir. Öğrenci burada nasıl seçici davrandığını ve hoş karşılamadığı bir içerik ile karşılaştığı zaman nasıl bir tepki verdiğini anlatmıştır. *Ö4, "Evet. Mesela şimdi ben çok korkan bir insanım. O yüzden böyle korku içerikli bir şeyleri mesela izlemiyorum. Sonra mesela içinde intihara sürükleyici ya da insanın moralini bozacak bir şeyler olunca izlemiyorum. İçine böyle küfür ya da ayıp bir şey olursa izlemiyorum. Eğer dikkat etmesem psikolojik olarak etkilenirim.*

Zaten eskiden bilmediğim için, öyle bir şeyler izlediğim için şu anda çok büyük korkularım var. O yüzden hani dikkat ediyorum. Bilinçaltında da onlar büyüyor" cevabını vermiş ve kendi yaşadığı bir anıdan örnek vererek neden seçici davrandığını anlatmıştır. *Ö19, "Yani mesela küfürlü veya argo konuşanları takip etmiyorum. Sadece eğlendirmek amaçlı olanları takip ediyorum. Mesela hani bir video açtığımda sıkıcı geliyorsa değiştiriyorum o kanala giriyorum. Eğer sürekli öyle şeyler varsa takip etmiyorum çünkü sıkıcı. Hani ilgimi çekmiyor"* cevabını verirken *Ö10, "Evet. Mesela hepsi bana göre uygun olmayabilir. Kimisi yaşıma göre daha üst olabilir veya hoşuma gitmeyebilir ona göre"* cevabını vermiştir.

Şekil 24. *Olumlu veya Olumsuz Etkileme Durumları ve Nedenlerine Dair Ön Görüşme Verileri*

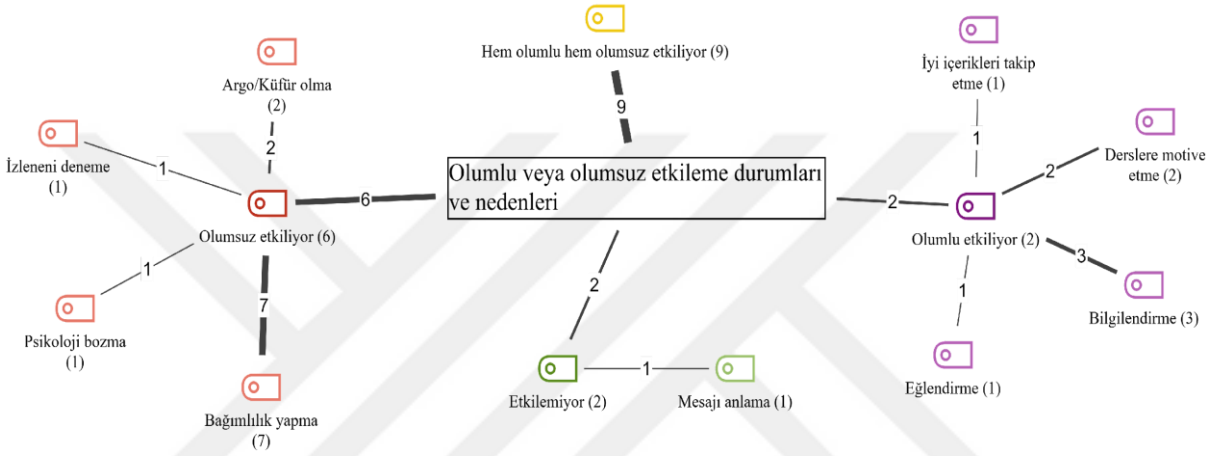

Öğrencilerin büyük bir bölümü "*Hem olumlu hem olumsuz etkiliyor"* cevabını vermiştir. Bunu "*Olumsuz etkiliyor*" cevabı takip etmiştir. 2 öğrenci "*Olumlu etkiliyor*" cevabını vermiştir. 2 öğrenci de "*Etkilemiyor*" cevabını vermiş ve bunun sebebi olarak *"Mesajı anlam"* cevabını vermiş, ne yapılmak istediğini anladığını söylemiştir. "*Olumsuz etkiliyor*" cevabının sebebi olarak öğrencileri çoğunlukla "*Bağımlılık yapma*" cevabını verirken "*Olumlu etkiliyor*" cevabının sebebi olarak çoğunluk "*Bilgilendirme*" yanıtını vermiştir. *Ö8* kendisine yöneltilen "*Medya içeriklerinin sizi olumlu veya olumsuz yönde etkilediğini düşünür müsünüz? Nasıl?"* sorusuna *"Kötü. İyi içeriklerin kötü olduğunu düşünmüyorum. Mesela mavi balina diye bir oyun var. Anneni öldürürsen bu kadar para alırsın gibi şeyler diyorlar"* cevabını vermiştir. *Ö11, "Yani benim bu spora duygum biraz da kötü yönde sosyal medyadan çok fazla şey öğrenmek istiyorum ve çok fazla baktığım oluyor bu beni olumsuz etkiliyor ama olumlu etkenleri de çok fazla var. Hocam şöyle derdi her şeyin telafisi var ama zamanın yok o yüzden. Olumlu etkileri de çok fazla şey öğreniyorum dikkat ediyorum. Mesela bir şeyi izlerken çok fazla dikkat ediyorum. Orada ne oluyor, bunu ne yapıyor, şunu ne yapıyor"* cevabını vermiş medyanın onun üzerinde bıraktığı etkilerden bahsetmiştir. *Ö13* ise *"Evet, olumsuz etkiliyorlar. Çünkü bazen baya çok izliyorum aşıyor beni. Mesela ben film izlediğimde bir filmi izliyorum işte orada sapıklık falan bir şeyler oluyor o yüzden"* cevabını vermiştir.

Şekil 25. *Olumlu veya Olumsuz Etkileme Durumları ve Nedenlerine Dair Son Görüşme Verileri*

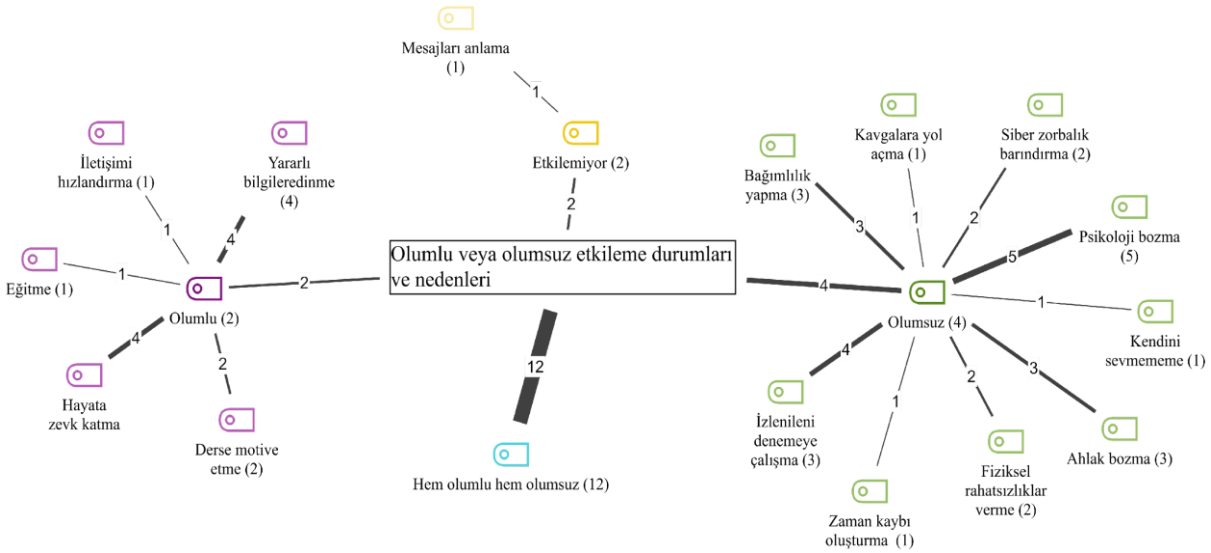

Uygulama sonrasında "*Hem olumlu hem olumsuz*" etkilediğini düşünen öğrencilerin sayısında bariz bir artış gerçekleşmiştir. 4 öğrenci "*Olumsuz"* etkilediğini ifade ederken 2 öğrenci "*Olumlu*" etkilediğini söylemiştir. 2 öğrenci ise "*Etkilenmiyor*" cevabını vermiştir. Medya içeriklerinin olumlu ve olumsuz etkileme sebepleri ön görüşmeye kıyasla çeşitlenmiştir. Ön görüşmeden farklı olarak "*Olumsuz*" etkileme sebepleri arasına "*Siber zorbalık barındırma"*, "*Ahlakımı bozma", "Fiziksel rahatsızlıklar verme", "Kavgalara yol açma"* ve "*Kendini sevmeme*" cevapları eklenmiştir. "*Olumlu*" etkiler temasına ön görüşmeden farklı olarak "*İletişimi hızlandırma*" yanıtı eklenmiştir. *Ö18* kendisine yöneltilen "*Medya içeriklerinin sizi olumlu veya olumsuz yönde etkilediğini düşünür müsünüz? Nasıl?"* sorusuna *"Olumlu, hayatıma zevk katıyor"* cevabını vermiştir. *Ö3, "Bir kez bir oyunu araştırmadan girmiştim oyuna. O oyunda ilk başlarda hiçbir şey yoktu. Normal bir şekilde ilerliyordum fakat dünyada üst üste bir şekilde jumpscarelar çıkmaya başlayınca bende böyle bir anda korkmaya başladım. Hatta bir kez Youtube'dan takip ettiğim bir kanalda geziniyordum. Bir link vardı sabitlediği yorumda ona girdim. Bir anda bir tane benim çocukluktan beri korktuğum canavarın fotoğrafı çıktı. O yüzden karanlıkta tek başıma asla duramam. Öyle kalınlıkta durduğumda sanki bir şey beni izliyormuş gibi kendimi tek zannetmem. Artık dikkat etmeye başladım"* cevabını vermiştir. Öğrenci burada kendisini olumsuz etkilediğini anlatan yaşadığı bir örneği anlatmıştır. *Ö5, "Olumsuz. Olumlu da etkiliyor ama diyelim yüzde 90'ı olumsuzsa, yüzde 10'u olumludur. Çünkü. Mesela ben küfürleri oradan öğreniyorum. Atmamaya çalışıyorum yine de ama"* cevabını verirken *Ö12, "Olumlu yönde. Mesela ben bir haber izledim. Mesela bir deney izledim, onu ertesi gün fen bilimleri dersinde hocama aktarıyorum. Olumsuz da işte ne bileyim, haberlerde bazen haber demeyeyim de internette saçma sapan bir şey gördüğümde onu bazen denemeye çalışıyorum. Bir de birkaç tane oyun vardı Mavi Balina*

gibi. Onlar da olumsuz etkiliyor" cevabını vererek hem olumlu hem de olumsuz etkileme durumlarına örnekler vererek anlatmıştır. *Ö17* ise *"Olumsuz yönde etkiliyor hocam kendini mesela özendiriyorlar hocam çocuklara onu çok görüyorum. Kendini mesela havalı olacağım zannediyorlar bazen. Mesela çok havalı bir film karakteri var, kendini ona benzetmeye çalışıyor. Olumlu yönde de etkiliyor, iletişimi hızlandırıyor. Mesela atıyorum bir savaş oldu eski yöntemlerle mesela ateş yakarak haber falan veriyorlardı. Şimdi direkt savaş olduğu ortada. Dağlara falan çıkmayan orada düşman askerleri falan vardı. Haber verebiliyorlar"* cevabını vermiştir.

Şekil 26. *Medya Aracılığı İle Bilgiye Ulaşırken İzlenen Yol Hakkında Ön Görüşme Verileri*

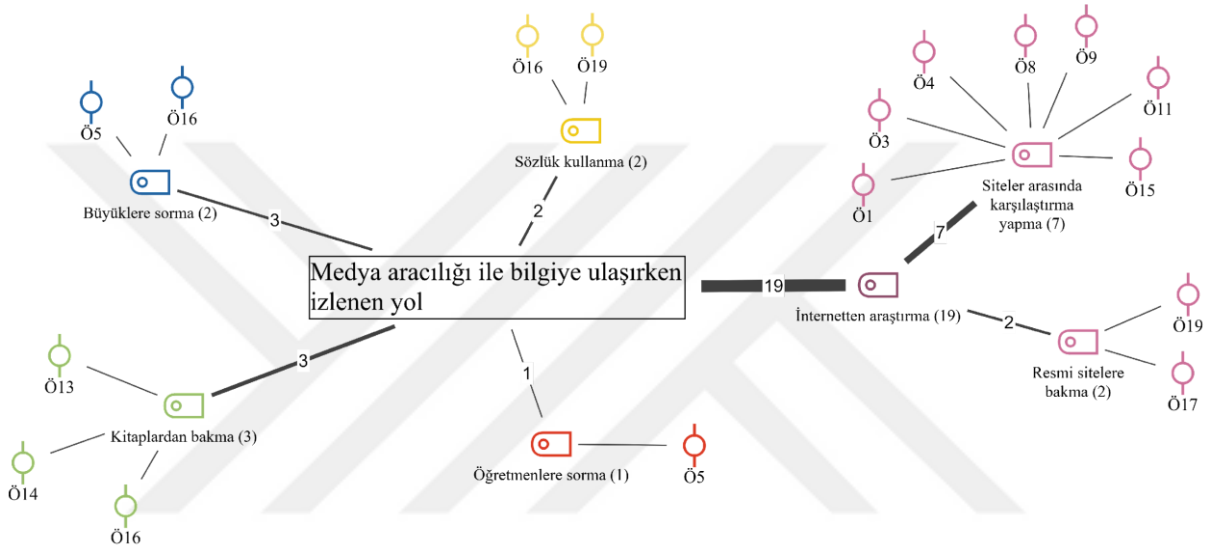

Öğrencilerin çok büyük bir bölümü "*İnternetten araştırma*" cevabını vermiştir. Bu cevap frekansı en yüksek cevaptır. İçerisinde bulunduğumuz çağ düşünüldüğünde bu durum oldukça normal karşılanmalıdır. İnternetten araştırdığını belirten öğrencilerin 7'si doğru bilgiye "*Siteler arasında karşılaştırma yaparak*" ulaştığını, 2'si ise "*Resmi sitelere bakarak*" doğruluğunu kontrol ettiğini belirtmiştir. 3 öğrenci "*Kitaplardan bakarak*", 3 öğrenci de "*Büyüklerine sorarak*" bilgiye ulaştığını belirtmiş. 2 öğrenci "*Sözlük kullandığını*" söylemiş. 1 öğrenci ise "*Öğretmenlerine sorduğunu*" söylemiştir. Öğrencilerin medya aracılığı ile bilgiye ulaşırken izleyecekleri yol sorulmasına rağmen onların büyüklerime danışırım ve öğretmenlerime sorarım yanıtları konu hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarını gösterir niteliktedir. *Ö16* kendisine yöneltilen "*Medya vasıtasıyla bilgiye ulaşırken nasıl bir yol izlersiniz?"* sorusuna *"Ya ailemden birine sorarım yetişkin birine eğer onlar bilmiyorsa güvenli bir siteden o araştırmayı yaparım. Ya da daha çok kitaplarda kitap okumayı ben severim kitap okumada böyle bazı şeyler var kelimeler var söylediğiniz gibi o kelimelerle öğrenebiliyorum sözlükten"* cevabını vermiştir. *Ö5, "Çoğu zaman hocalara soruyorum hocalar pek bir cevap vermediği zaman Google Chromea yazıyorum ya da büyüklerimize sosyal dersi için mesela*

büyüklerimizden nenem, dedemden yararlanmaya çalışıyorum" cevabını vermiştir. Öğrenci burada medya aracılığı ile bilgiye ulaşılma yolu sorulmasına rağmen medya dışında yardım aldığı yolları anlatmıştır.

Şekil 27. *Medya Aracılığı İle Bilgiye Ulaşırken İzlenen Yol Hakkında Son Görüşme Verileri*

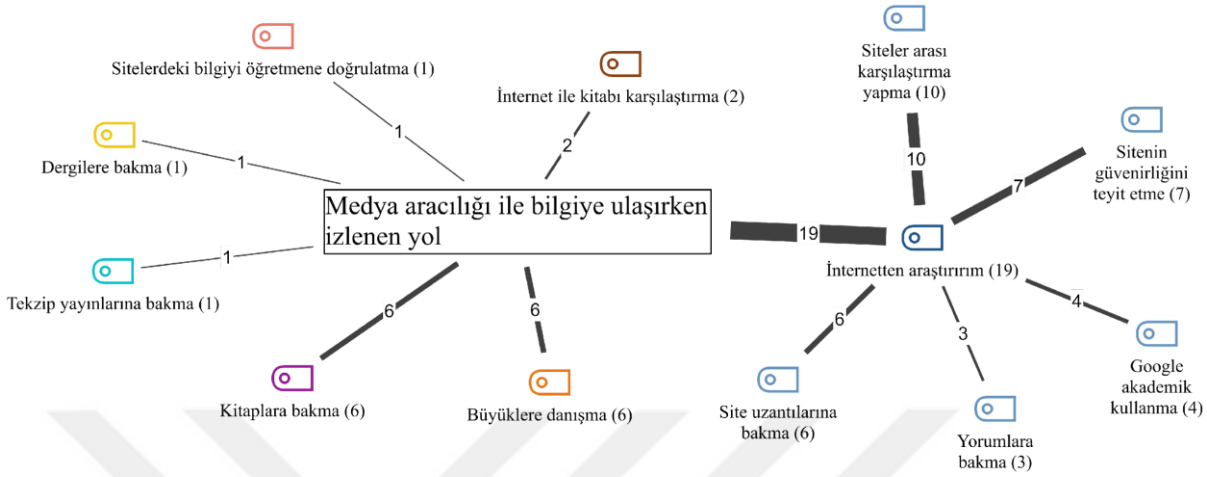

Uygulama sonrasında "*İnternetten araştırırım*" cevabını veren öğrencilerin sayısında bir farklılık gözlenmemiştir. Ancak doğru bilgiye ulaşma yollarının çeşitlendiği anlaşılmıştır. Ön görüşmeden farklı olarak "*Sitelerdeki bilgiyi öğretmene doğrulatma", "İnternet ile kitabı karşılaştırma"* ve "*Tekzip yayınlarına bakma"* cevapları verilmiş bunlara dikkat edildiği görülmüştür. "*İnternetten araştırma*" yaptığını belirten öğrenciler ön görüşmeden farklı olarak "*Sitelerin güvenirliğini teyit etme*" cevabını vermiştir. Ön görüşmeden farklı olarak 4 öğrenci "*Google akademik kullanma*" cevabını vermiştir. Bu farklılıklar öğrencilerin ön görüşmeye kıyasla doğru bilgiye ulaşma bu bilgileri teyit etme yolları hakkında daha fazla bilgi sahibi olduklarını düşündürmektedir. *Ö2* kendisine yöneltilen "*Medya vasıtasıyla bilgiye ulaşırken nasıl bir yol izlersiniz?"* sorusuna *"Google'a yazarım siteye girerim bakarım. Yanlış olabilir. O yüzden çoğu zaman birine bakıyorum, diğerine bakıyor hangisi iyiyse. Bir tane siteden bakmıştık. Bilgisayardan açmıştınız derste. Ama ismi şu an aklıma gelmiyor. Girerim oradan bakarım"* cevabını vermiştir. *Ö3, "Doğruluğunu belirlemek için onla mesela Wikipedi' ya girerim sonra başka bir yere girerim eğer bir bilgi orada yoksa benim kafama takılır bu bilgi neden burada yok diye. Eğer bir bilgi orada olup burada olmazsa bile bir kafam karışıyor. Hani bu bilgi neden burada verilmemiş. Gerçi tüm sitelere girmem, güvenli olduğunu düşündüğüm sitelere girerim. Genellikle ben bilgisayarla girdiğimde güvenli değil yazısını gördüğümde hemen çıkıyorum veya akademik motordan da araştırıyorum, orası hep güvenli oluyor, makaleler oluyor onunla ilgili. Orada daha çok doğruya ulaşabildiğim için oradan bakıyorum"* cevabını vermiştir. Öğrenci burada doğru bilgiye ulaşmak için izlediği yolu ve eriştiği bilgiyi doğrulamak için kullandığı yöntemleri anlatmıştır. *Ö20, "İlk önce istediğim bir bilgiyi yazarım.*

Ondan sonra ilk başta karşıma zaten o bilginin şeyleri çıkıyor. İşte onlardan birini açarım. Eğer orada bilgi alabileceğim bir şey varsa onu bir şey yaparım. Ondan sonra diğer siteye de bakarım. Oradan da varsa ikisini birleştirip başka şeyler yaparım. Yani mesela geçen sosyal ödev vermişti hocamız. Oradan kelimelere ayriyeten kitaptan baktım. Sosyal medya araçlarını kullandım. Telefondan baktım öyle. Sonra işte bazı farklı sitelere baktım, farklı kelimeler buldum. O sitenin güvenli olduğuna emin olurum. Genelde bilindik sitelerden araştırma yaparım. "gov." ya da "edu." olunca sonunda ona bakarım" cevabını vermiş ve bilgiye ulaşırken doğruluğunu kontrol etmek için kullandığı yöntemi örnek vererek anlatmıştır.

Sorumluluk ve Özgürlük Temelli Medya Okuryazarlığı Ders Sürecinde Toplanan Gözlemlere Dair Bulgular

1.Hafta Gözlem Bulguları

Öğrenciler ders sonunda öğrendiklerine dayalı karikatür çizeceklerine dair bilgilendirildi. Öğrencilerin bir kısmı bu haber sonrası heyecanlanmış nasıl çizeceklerini, karikatür çizmeyi bilmediklerini belirtmişlerdir. Bunun üzerine ders süreci boyunca karikatürlerin kullanılacağı ve karikatür çizimi ile ilgili bir anlatının gerçekleştirileceği öğrencilere söylenmiştir. Öğrencilere 3 hafta boyunca işlenecek konulardan kısaca bahsedilmiştir. Öğrenciler konuları duyunca daha önce bu konuyu işledikleri için konudan sıkılmış olduklarını belirtmişlerdir.

Derse öğrencilerin ön bilgilerini ölçmek amacıyla soru-cevap kullanılarak başlanmıştır. Onlara medyayı hangi amaçlarla kullandıkları ve nerelerden bilgi edindikleri gibi sorular sorulur. Daha sonra öğrencilere bir soru sorularak bunun cevabını sınıfa getirilen kitap, dergi, ansiklopedi ve akıllı tahtayı kullanarak bulmaları istenir. Öğrencilere bunun için 5 dakikalık bir süre verilir. "İklimin çevre üzerindeki etkileri nedir?" sorusu sorulur. Öğrencilerin büyük çoğunluğu cevabı bulmak için akıllı tahtaya yönelmiştir. İnternetten araştırma yapan öğrenciler en hızlı yanıtı bulup okumaya başlarlar. Öğrencilerin bir kısmı kendi ellerindeki ders kitaplarından bakar. Diğer öğrenciler masada duran kitapları karıştırıp konuya en uygun kitabı aramaya çalışırken bazı öğrenciler soruyla hiç alakası olamamasına rağmen sınıfa getirilen icatlar kitabına bakar. Öğrencilerden biri cevabı bulmak için okulun kütüphanesine gitmek ister.

Etkinlik sonunda öğrencilere cevabı bulurken izledikleri yol anlattırılır. Ö6 internetten bulduğu çevre konulu slaytı söyler. Öğrencilere kitaptan bilgiye erişenlerin nasıl bir yol izlediği sorulur. *Ö16, "en başta ilk sayfalardaki içerik kısmına baktım oradan ulaştım"* cevabını verir. Öğrencilerle bilgi aramanın doğru yolları konuşularak etkinlik bitirilir. Öğrencilerin araştırma yapmanın en kolay ve basit yolunu aradıkları gözlemlenmiştir.

Daha sonra öğrencilere kulaktan kulağa oyununun oynanacağı söylenir. Öğrenciler bunu duyunca çok sevinir ve süreç öğrencilere anlatılır. İlk öğrencinin kulağına "*Sosyal medyada gördüğüm bilgi çok ilginçti*" cümlesi söylenir. Ve tüm sınıfta sırayla bu cümle dolaşır. Oyun sonunda son öğrenciye duyduğu cümle sorulur. Son öğrenci "*şişe şişe şişe"* cevabını verince sınıf çok şaşırır ve güler. Sınıfa ne olduğu sorulur. Öğrenciler hep bir ağızdan *"değişti*" diye bağırır. Öğrencilere süreç şu şekilde anlatılır. Söylenen cümlenin bilgi olduğunu düşünelim bu cümle her ulaştığı kişide parçalandı, bölündü, değişti. Hepiniz faklı bir tarafını duydunuz ve onu söylediniz. İşte medyada duyduğunuz şeylerin de doğruluğunu araştırmazsak karşımıza burada olduğu gibi bölünmüş, parçalanmış, yanlış bilgiler çıkabilir.

Oyun sonunda Ö3, *"internetteki bilgilerin bu kulaktan kulağa ile ne alakası var ki"* diye sorar bunun üzerine öğrencilere internette dolaşan yalan haberler gösterilir. Bir haber sitesinin paylaştığı Galatasaray ile ilgili haber öğrencilere gösterilir. Ö12 haberi görünce "evet bu doğru" tepkisini verdi. Haberin doğruluğunu teyit etmek için maç skorları tek tek kontrol edildi. Bu haberin yalan haber olduğunu ancak buna rağmen birçok insanın ve çok takipçili hesapların buna inanıp paylaştığını ve yayılarak daha çok insanın inanmasına sebep olduğunu fark edince öğrenciler şaşırdılar. Daha sonra internette çok fazla dolaşan çilekleri suyun içene koyunca kocaman böceklerin çıktığı bir video izletilip doğru olup olmadığı soruldu. *Ö9 "hocam bunu sirkeli suya koyuyorlar ve çıkıyor*" yanıtını verdi. Video dikkatli bir şekilde incelenip teyit.org sitesi üzerinden doğruluğu kontrol edilince ufak tefek kir ve kurtçukların çıkabileceği ancak videoda görülen büyük böceklerin çıkmasının imkânsız olduğu görüldü. Bunun üzerine bir Ö5 *"hocam ben internette daha da büyüğünü içinden köpek falan çıktığını gösteren videolar gördüm*" demiştir. Sınıf güler ve bunun abartılmış olduğunu söyler. İlgi çekerek izlenme sağlamak amacıyla uydurulmuş olduğu anlatılır. Bu kadar çok yanlış haber varken biz bunların doğruluğuna nasıl ulaşacağız sorusu sorulur. Ö7, "*deneyerek*" diye bağırır. Karşımıza çıkan her içeriğin denemeye uygun olmadığı aynı şartları aynı ortamı oluşturamayabileceğimiz, maliyet ve zaman açısından sorunlar çıkabileceği anlatılır. Ardından öğrencilere site uzantılarını bilip bilmedikleri sorularak güvenli ve doğru bilgi için hangi uzantıları kullanmaları gerektiği anlatılır.

2.Hafta Gözlem Bulguları

Öğrencilere önceki hafta işlenen dersle ilgili sorular sorularak derse başlanır. Öğrencilere doğru bilgiye ulaşma yolları anlatılır. Daha sonra öğrencilere internet üzerinden araştırma yaparken kullanabilecekleri kütüphaneler ve diğer siteler gösterilir nasıl kullanılacağı sınıfta denenerek öğretilir. Yanlış bir bilgi ile karşılaşınca neler yapmaları gerektiği anlatılır. *Ö16*, "*Cimer'e şikâyet ediyorum ben*" diyerek sosyal medyada karşılaştığı dolandırıcılık olayını

anlatır. Medyanın göründüğü kadar masum olmadığı eğer dikkatli olmazsak başımıza gelebilecek şeylerden bahsedilir. Öğrenciye buna örnek olabilecek yaşanmışlıkları sorulur. Haberlerin doğruluğundan kimin sorumlu olduğu tartışılır. Ö12 *"biz merak ediyoruz tabi ki bizim sorumluluğumuzda"* yanıtını verirken Ö7, "*hocam bence yayınlayanların düzeltmeleri gerekiyor*" yanıtını verir. *Ö3,* "*evet çünkü onlar yazıyor*" diyerek sorumluluğun onlarda olduğunu anlatır. Öğrencilere yanlış haber yaptıklarının farkında değilseler ne olacağı sorulur. *Ö16, "hocam az önce gösterdiğiniz yerden onları şikâyet ederiz. Onlar da eğer yanlışsa tekzip yazısı yazarlar*" cevabını verir. Bu sorumluluğun çift taraflı bir sorumluluk olduğu öğrencilere anlatılır. Medya araçlarını kullanmanın onların özgürlüğü olduğu söylenir. "İstediğiniz her medya aracını kullanabilir misiniz?" sorusu sorulur. Sınıftan "*evet*" sesi yükselirken Ö8, "anneme sorarım" cevabını verir. Bunun üzerine öğrencilere ailelerinin neden onlara müdahale ettiğini düşündükleri sorulur. *Ö10, "bize uygun bir içerik olmayabilir. Bizim görmememizi isteyebilir"* cevabını verirken *Ö7, "bağımlı olmayalım diye*" cevabını verir. İstediğimiz her medya aracını kullanmanın bizim özgürlüğümüz olduğu ancak bunları doğru kullanmazsak elbette bize zarar verebilecekleri bu nedenle doğru kullanmayı öğrenmemiz ve medyanın zararlarından korunmamız gerektiği eğer doğru kullanmak konusunda sorunlar yaşıyorsak bu konuda bilinçli insanlardan yardım almamızın iyi bir şey olduğu öğrencilere anlatılır.

Ardından medya araçları ve sosyal medyadaki birincil özgürlükleri hakkında öğrenciler bilgilendirilir ve bu konuda tartışılır. Ö11, "*ne zaman elime telefon alsam babam gelip bizim zamanımızda telefon yoktu diyor. Bıktım ya bundan"* şeklinde sitemini dile getirir. *Ö4, "kısıtlanmış hissediyorum*" der. Ardından Ö5"*benim annem bana inanmıyor hocam ödevim yok diyorum ama inanmıyor beni zorla telefondan kaldırıp ödev yaptırıyor"* diyerek bu özgürlüğünün elinden alınma sebebini anlatır. Medya araçlarının yaygınlaşıp farklılaşması özgürlüğümüzü nasıl etkiler sorusuna olumlu etkiler diyen kişi sayısı çok olsa da Ö19 "*kafamızın karışmasına sebep olur daha fazla vakit geçiririz bağımlı olabiliriz*" demiştir.

Öğrencilere bir drama etkinliği gerçekleştirileceği söylenir. Öğrencilerden 5 grup oluşturulur ve her gruba farklı bir konu verilir. O konu hakkında bize bir doğaçlama tiyatro sahneleyecekleri tüm ayrıntılarıyla birlikte anlatılır. Size verilen konunun aklınızda oluşturduğu hikâyeyi bize sergileyeceksiniz denir. Bir gruba bu gazete manşeti, bir gruba tarihi dizi, bir gruba cips reklamı, diğer gruba gündüz kuşağında bulunan bir program ve son gruba ise yine gündüz kuşağında yer alan yemek programı konusu verilir.

Gazete haberi hakkında senaryo üretmekte çok tartıştılar kararsız kaldılar. Çünkü grup üyelerinin hepsi gazete haberinden farklı bir şey anladı.

Tarihi dizi deyince akıllarına ilk dövüş sahnesi geldi yalnızca onu canlandırdılar.

Sakallı bebeğin ailesine yaşattığı şaşkınlıktan bahsettiler.

Yemek programında kaosa odaklandılar.

Reklam düşünülmüş ve ürünün fazla olmasına dikkat çekilmişti.

Bu üniteyi daha önce işledikleri için etkinlik yapılmayan ders anlarını dinlerken sıkıldıklarını hissettim. Ancak neredeyse tüm öğrenciler etkinliklere hevesle katıldı başta çekinen öğrenciler bile alışıp kendini etkinliğe kaptırdı. Örneğin drama etkinliğini sürekli tekrarlamak istediler teneffüslerde bile Yeni bir fikir bulduklarını söyleyerek yanıma geldiler.

3.Hafta Gözlem Bulguları

Öğrencilere önceki hafta işlenen dersle ilgili sorular sorularak derse başlanır. Bu derste öğrencilerle sosyal medyada karşılaşabilecekleri durumlar konuşulur. Bir öğrenci insanların sosyal medya hesabını çalmanın kötü bir şey olmadığını iddia eder. Bunun bir yetenek olduğunu söyler. Siber suç olduğunu ve polisi ilgilendirdiğini öğrenince özellikle Ö5 çok şaşırır.

Bir öğrenci beni insanların kendilerini küfür ve kaba dil kullanarak ifade ettiklerini eğer diğer insanlar bundan hoşlanmıyor ve rahatsız oluyorsa okumadan geçebileceklerini düşündüğünü dile getirir.

Bu derste öğrencilerle medyanın faydaları ve zararları konulu beyin fırtınası gerçekleştirilir. Öğrencilerin verdiği cevaplar öğrenciler tarafından tahtaya yazılır ve etkinlik sonunda değerlendirmesi yapılır. Bu etkinlik sırasında öğrenciler aşırı hayranlık, bağımlılık ve aptallık olarak tanımlayarak sınıf arkadaşlarının K-pop ile ilgili sayfasından bahsettiler. Öğrencilerin bu konularda birbirine karşı aşırı acımasız davrandıkları açık bir şekilde anlaşılmakta. Öğrencilere hiçbir hobinin aşırıya kaçıp hayatımızı kontrol altına almaya başlamadıkça, bizi kötü etkilemedikçe kötü olmadığı anlatıldı. Futbol ya da güreş gibi konuları anlayışla karşılasalar da K-pop dinleyen ve kendileri futbol paylaşımı yaparken, dinlediği insanları paylaşan arkadaşlarına anlayış göstermekte çok zorlandılar.

Daha sonra öğrencilere hazır karikatürler gösterilerek yorumlamaları istenmiştir. Bu etkinlik için birkaç öğrenci onlara gösterilen örnek karikatüre " *bu ne, çok saçma"* gibi yorumlarda bulunmuş olsa da sınıfın çoğunluğu gülerek karikatürde gördüklerini anlatmıştır. Bu etkinliğin devamında derste öğrencilerle birlikte tahtaya sosyal medya konulu karikatürler çizilir. Çizilen karikatürler için öğrencilerden fikir alınmış ve onların yönlendirmeleri dikkate alınarak çizimler yapılmıştır. Öğrenciler tahtaya çizilen karikatürlere gülüp ne anlatmak istediğini anlatmışlardır. Öğrencilerle birlikte çizilen karikatürler:

Şekil 28. *Karikatür1*

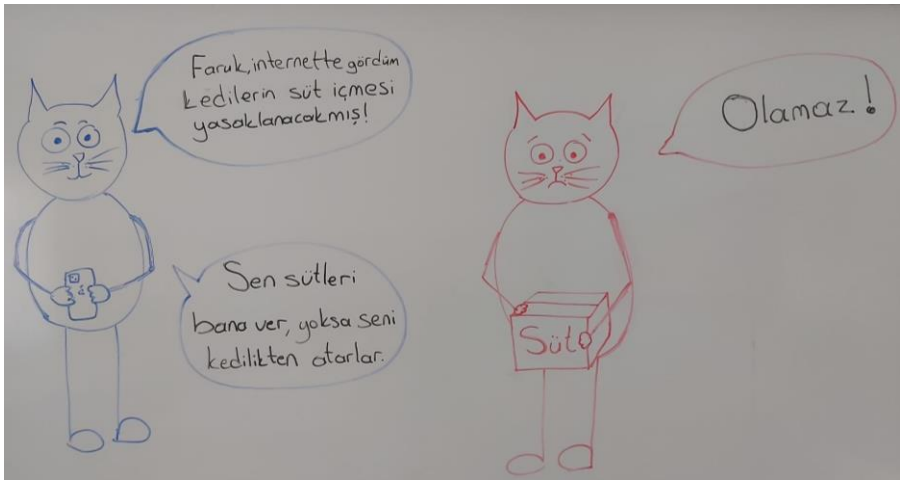

Şekil 29. *Karikatür2*

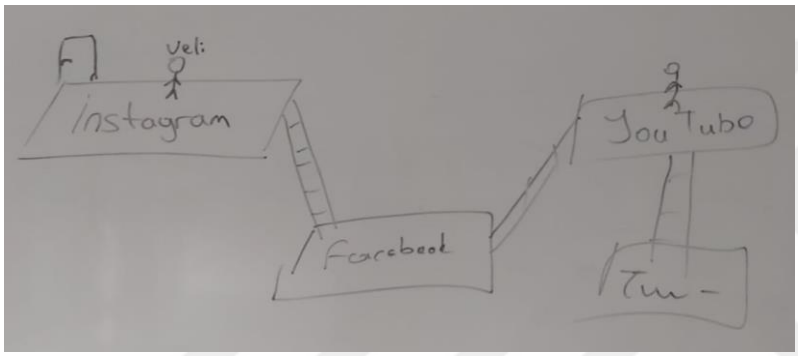

Şekil 30. *Karikatür3*

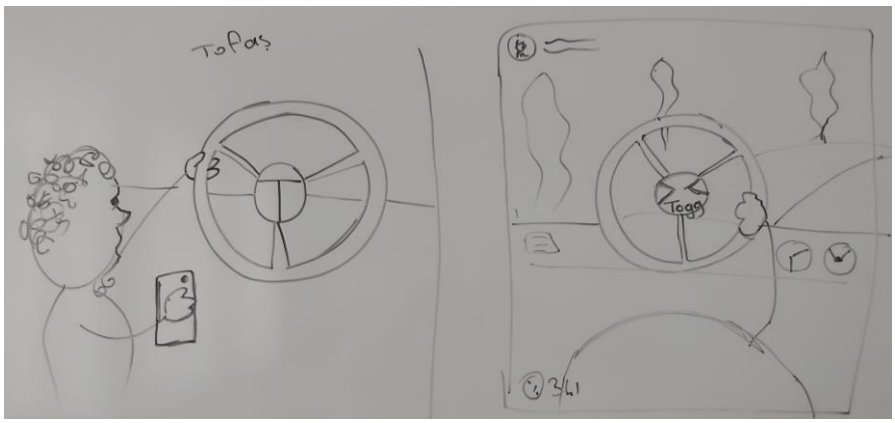

Bu etkinlik sonrasında öğrencilerden kendi karikatürlerini çizmeleri istenmiştir. Öğrencilerden kendi karikatürlerini çizmeleri istenildiğinde birkaç öğrencinin aklına hiçbir fikir gelmezken bir öğrenci konudan çok bağımsız olan bir karikatür çizmiştir. Karikatür çizen öğrenciler başta çizimlerinden çekinseler de onlara önemli olanın fikir olduğu söyleyince biraz olsun cesaretlenmişlerdir. Her öğrenci kendi çizimini yaptıktan sonra tahtaya çıkıp yaptığı çizimi ve bu çizimi yapma amacını anlatmıştır.

Karikatür çizim etkinliği başında aklına bir şey gelmeyen ve çiziminden çekinip katılmayan birkaç öğrenci, diğer arkadaşları kendi karikatürlerini anlatınca çok gülerek kendileri de çizmek istemişlerdir.

Dersin sonunda öğrencilerle birlikte bir sosyal medya hesabı açılmıştır ve bu hesapta öğrencilerin derste yaptığı etkinlikler paylaşılmıştır. Hesap gizliliğine önem verilmiş yalnızca sınıftaki öğrencilerin kendi hesapları ya da kendine ait bir sosyal medya hesabı yoksa ailesine ait olan hesap kabul edilmiştir. Öğrenciler sınıflarına ait bir sosyal medya hesabının olmasına çok sevinmiş ve heyecanlanmışlardır. Paylaşılan etkinlik videolarının altına yorumlar yapmışlar ve ders dışında da bu konudan bahsetmişlerdir. Bu hesaptan medya hakkında çizilmiş öğretici ve eğlendirici karikatürler paylaşılarak öğretim bir süre daha devam ettirilmiştir. Bu paylaşımlar öğrencilerin ilgisini çekmiş ve karikatürlere cevap olarak gülen ve alkışlayan emojiler göndermişlerdir.

Medya Okuryazarlığına İlişkin Öğrencilerin Hazırladığı Karikatürlere Dair Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde, "Birey ve Toplum" öğrenme alanı kapsamında öğrencilerle işlenen sorumluluk ve özgürlük temelli medya okuryazarlığı ders uygulamasında öğrenciler tarafından "Medyada karşılaştığınız içerikler nedir?" sorusuna cevap niteliğinde çizilen karikatürler ve bu karikatürlere çizerlerinin yaptığı yorumlar yer almaktadır.

Tablo 10. *Karikatür Analizi / Medyada Karşılaşılan İçeriklere Öğrencilerin Bakışı*

Kategori/Analiz	f	Öğrenci
Yalan/Aldatıcı/Yönlendirici bilgi/haber	8	Ö5, Ö8, Ö9, Ö10, Ö12, Ö13, Ö16, Ö17
Eğlence amaçlı kullanım/ Sosyal medyada görülen ve akılda kalan içerikler	7	Ö6, Ö7, Ö13, Ö17, Ö17, Ö18, Ö11
Faklı yaşamlara özenme/Kendini farklı gösterme	3	Ö7, Ö5, Ö17
Farklı bakış açıklarını sunma	3	Ö12, Ö12, Ö13
Sosyal medya bağımlılığı	3	Ö1, Ö3, Ö11
Sosyal medyanın güzellik algısı	3	Ö5, Ö17, Ö19
Dolandırıcılık	2	Ö9, Ö15
Şiddet içeriği sunma	2	Ö9, Ö12
Sosyal medyayı bilgi kaynağı olarak kullanma	1	Ö2

Ebeveynlerin aşırı medya kullanımı	1	Ö20
Sosyal medyada dışlanma hissinin olmaması	1	Ö4

Öğrencilerin çoğunlukla medyada karşılaştıkları olumsuzlukları çizimlerine yansıttıkları görülmektedir. Veri analizi sonucunca görülmektedir ki "Yalan/Aldatıcı/Yönlendirici bilgi/haber" konulu karikatür 8 öğrenci ile hakkında en çok çizilen konu olmuştur. Onu 7 öğrencinin çizdiği "Akıllarında kalan içerikler" temasında çizim yapan öğrenciler takip etmektedir. Daha sonra 4 öğrencinin çizdiği "Faklı yaşamlara özenme/Kendini farklı gösterme" konusu takip etmiştir. 2'şer öğrenci "Farklı bakış açıklarını sunma" ve "Sosyal medya bağımlılığı" konusunda çizim yapmıştır. "Sosyal medyayı bilgi kaynağı olarak kullanma", "Ebeveynlerin aşırı medya kullanımı", "Dolandırıcılık" ve "Dışlanma" konusu ile ilgili yalnızca birer karikatür çizilmiştir. Bu temalara ilişkin öğrenci çizimleri aşağıda yer almaktadır. Bazı öğrenciler birden fazla çizim yaptığı için yukarıdaki tabloda bir öğrenci farklı kategorilerin içerisinde veya bir kategori içerisinde aynı öğrenci birkaç kez görülebilmektedir.

Şekil 31. *Ö20'in Çizdiği Karikatür*

Ö20 kendisine sorulan "*Medyada karşılaştığınız içerikler nedir?"* sorusuna dair yukarıda bulunan karikatürü çizmiştir ve karikatürünü şu sözlerle açıklamıştır, "*Hocam annem evde genelde telefona bakıyor. Ben benimle ilgilenmesini istediğimde de arkadaşlarınla oyna gibi şeyler söylüyor. Onu çizdim"*. Öğrenci çizdiği bu karikatürde ebeveynlerinin aşırı medya kullanımından rahatsız olduğunu belirtmiştir. Ailesinden yeteri kadar ilgi görememesinin sebebi olarak medyayı, interneti gördüğünü anlatmak istemiş ve medyanın zararlarına değinmiştir.

Şekil 32. *Ö9'un Çizdiği Karikatür*

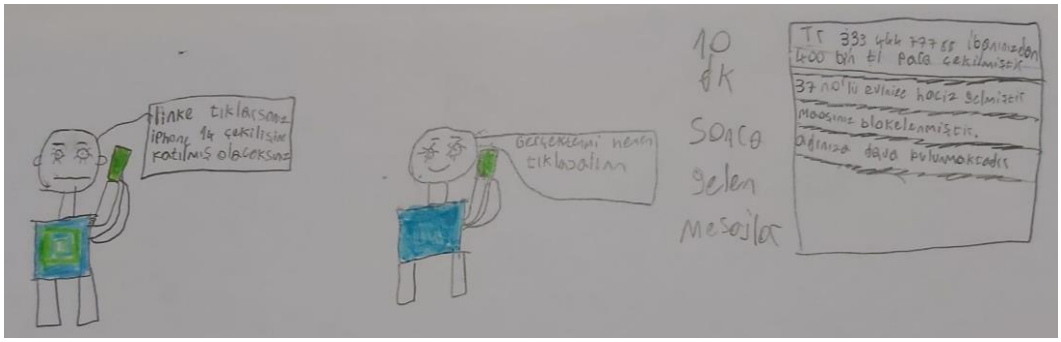

Şekil 33. *Ö15'in Çizdiği Karikatür*

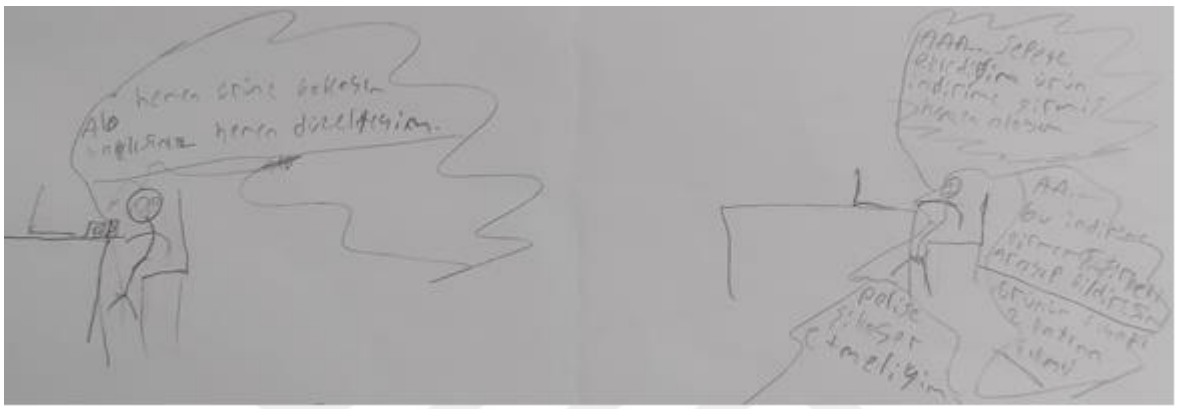

Ö9 ve Ö15 kendilerine sorulan "*Medyada karşılaştığınız içerikler nedir?"* sorusuna dair yukarıda bulunan karikatürleri çizmişlerdir. Karikatürlerini ders içerisinde şu cümlelerse anlatmışlardır. *Ö9,* "*Hocam bir kere babama bir mesaj gelmişti babam da ona tıklamıştı. Tıklayınca kartından para çekmişlerdi. Ben de onu çizdim. Buradaki adamın telefonuna bir mesaj geliyor çekilişe katılacağını sanıp tıklıyor. Mutlu mutlu. Ama sonra bu yandaki mesajlar geliyor telefonuna"*. Öğrenci dolandırıcılık konulu bu karikatürü çizmiştir. Daha önce başına gelen bir hadiseden esinlenerek bu karikatürü çizmiştir. Medyanın bizlere maddi zararlar verebileceğini anlatmıştır. Ö15, *"Bu adam internetten alışveriş yaparken alacağı şeyin indirime girdiğini görüyor. Tıklayıp bakınca aslında iki katı fiyatına çıkıp sonra tekrar indirdiklerini anlıyor. Arayıp düzeltin diyor ama daha çok arttırıyorlar o da polisi arıyor. Derste böyle bir video izlemiştik oradan aklıma geldi hocam"*. Öğrenci çizdiği bu karikatürde medya aracılığı ile yapılan dolandırıcılıktan bahsetmiş. Böyle bir olay ile karşılaşınca bunu düzeltmek için bir girişimde bulunup şirketi aradığını ancak düzeltilmediğini görmüştür ve üzerine düşen sorumluluğu yerine getirerek bu şirketi polise şikâyet ettiğini anlatan bir karikatür çizmiştir. Bu da medyadaki sorumluluklarının bilincinde olduğunu gösterir nitelikte bir çizim olduğunu düşündürmektedir.

Şekil 35. *Ö13'nin Çizdiği Karikatür*

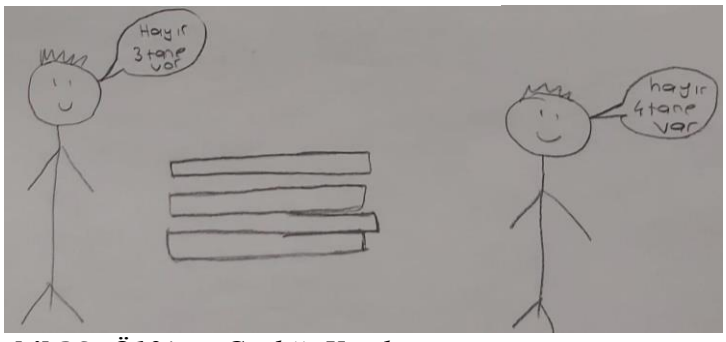

Şekil 34. *Ö12'nin Çizdiği Karikatür*

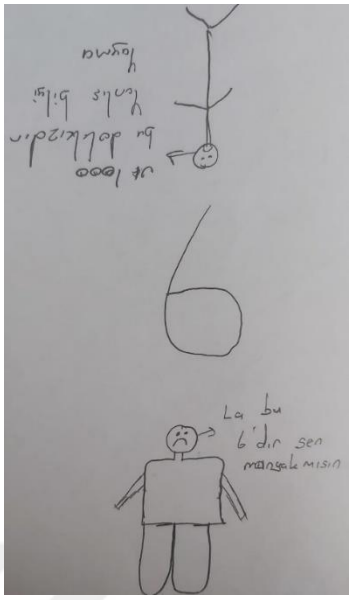

Şekil 36. *Ö12'nin Çizdiği Karikatür*

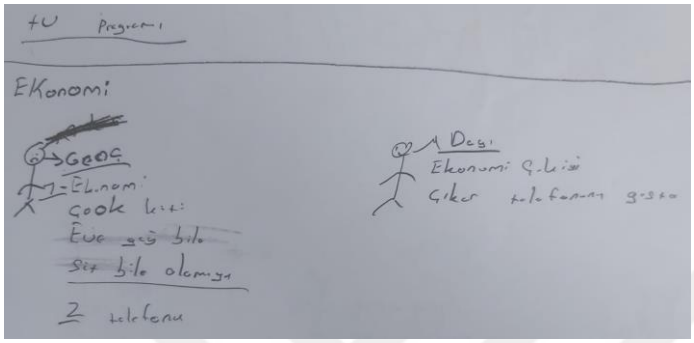

Ö13 ve Ö12 kendilerine sorulan *"Medyada karşılaştığınız içerikler nedir?"* sorusuna dair yukarıda bulunan karikatürleri çizmişlerdir. Karikatürlerini ders içerisinde şu cümlelerse açıklamışlardır. *Ö13,* "*Burada farklılığı anlatmaya çalıştım biri 3 tane çubuk görürken biri ise 4 tane çubuk görüyor yani başkalarını yargılamadan onların tarafından da bakmalıyız"* Öğrenci farklı bakış açılarını sunma konusunda karikatür çizmiştir. İnsanların fikirlerini yargılamadan önce empati yapmamız gerektiği, bir de onların tarafından bakmamız gerektiğini belirtmiştir. *Ö12, "Ortaya bir sayı yazmış biri iki adam da gidip o sayının yanında durmuş ama şişman olan adamın durduğu yerden bakınca o sayı 6 gibi görünüyor, zayıf adamın olduğu yerden ise 9 gibi görünüyor. İkisi de birbirine inanmıyor ve bu yüzden kavga ediyorlar"*. Ö12 farklı bakış açıları sunma kategorisinde bulunan iki çizim yapmıştır. Bir diğer çiziminde ise TV Programına katılan iki insanın ekonomi hakkındaki birbirinden tamamen farklı olan yorumlarının üzerinde durmuştur. Bu çizimde farklı fikirlerin özgürce dile getirildiği bir çizim yapılmış olması dikkat çekmektedir.

Şekil 37. *Ö16'in Çizdiği Karikatür*

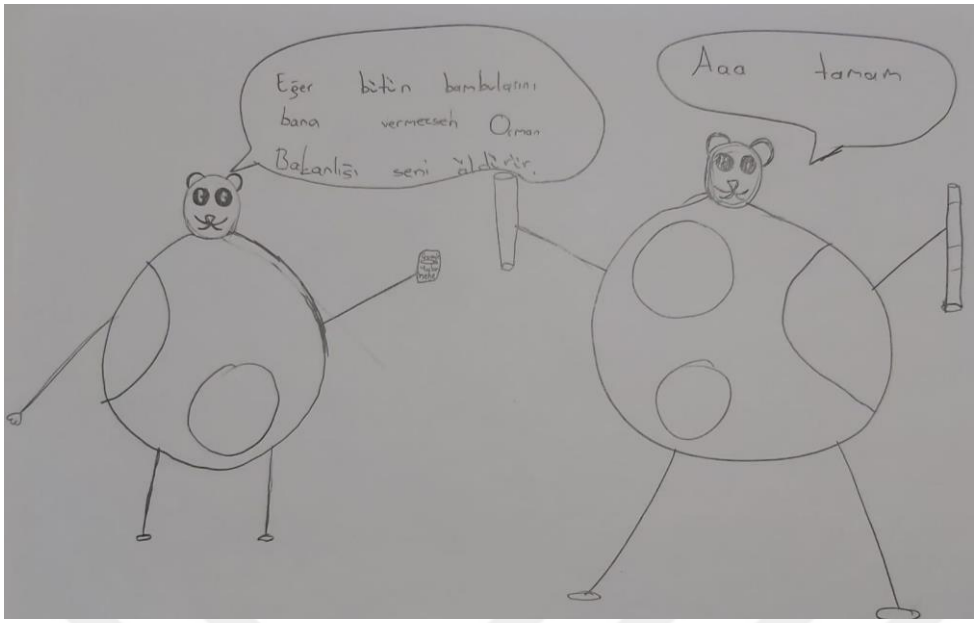

Şekil 38. *Ö7 ve Ö13'ün Çizdiği Karikatür*

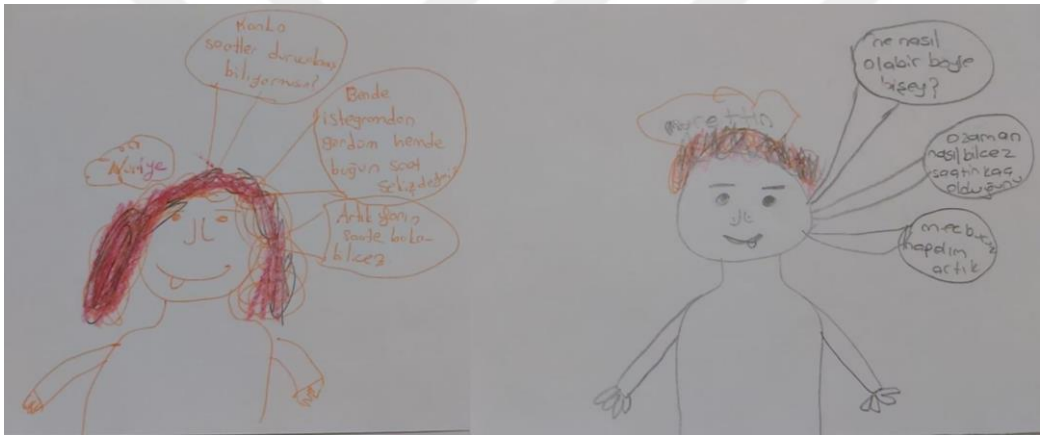

Şekil 39. *Ö8'nin Çizdiği Karikatür*

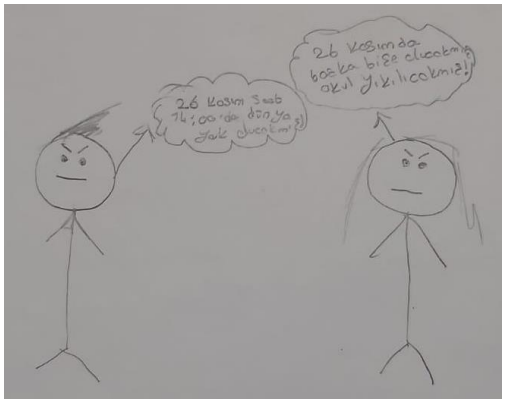

Ö5, Ö8, Ö9, Ö10, Ö12, Ö13, Ö16 ve Ö17 kendilerine sorulan "*Medyada karşılaştığınız içerikler nedir*?" sorusuna yalan/aldatıcı/yönlendirici bilgi/haber kategorisinde bulunan çizimler yapmışlardır. Yukarıda Ö8, Ö16, Ö7 ve Ö13'ün çizdiği karikatürler bulunmaktadır. *Ö16,* "*Bu panda diğer pandanın bambularını almak için ona yalan söylüyor. O panda da buna hemen inanıyor. 'Aa tamam' diyerek elindeki bambuları veriyor"* diyerek çizdiği karikatürü

sınıfta açıklamıştır. Öğrenci yalan/aldatıcı/yönlendirici bilgi/haber başlığında karikatür çizmiş sorgulamadan söylenenlere inanırsak elimizdeki malları kaybedeceğimizin üzerinde durmuştur. *Ö8,* "*Burada anlatmak istediğim internetten yalan haberi duyduğunu başkasına söylemesi başkası da internetten görüp başkasına söylemesi. Ve bunun böyle yayılması"* şeklinde çizdiği karikatürü sınıf arkadaşlarına açıklamıştır. Öğrenci sosyal medyada karşımıza çıkan içeriklerin bu denli hızlı bir şekilde yayıldığını fark ederek her içeriğin doğru olmadığını görmüş ve bu konuda bir çizim yapmıştır. Medyada yalan haberlerin varlığının farkında olması bu konuda bilgi sahibi olduğunu göstermektedir. *Ö7 ve Ö13* birlikte bir karikatür çizmiş ve sınıfta bu karikatürü karşılıklı okuyarak canlandırmışlardır daha sonra bu karikatür için *"Burada yalan haberleri anlattık. Nurettin Nuriye'nin verdiği yalan haberlere hiç sorgulamadan inanıyor"* diyerek çizdikleri karikatürde anlatmak istedikleri konuyu sınıf arkadaşlarına aktarmışlardır. Öğrencilerin büyük çoğunluğu çizimlerinde bu konuya değinmiştir. Bu çizimlerin olduğu kategori frekansı en yüksek olan kategoridir.

Şekil 40. *Ö4'in Çizdiği Karikatür*

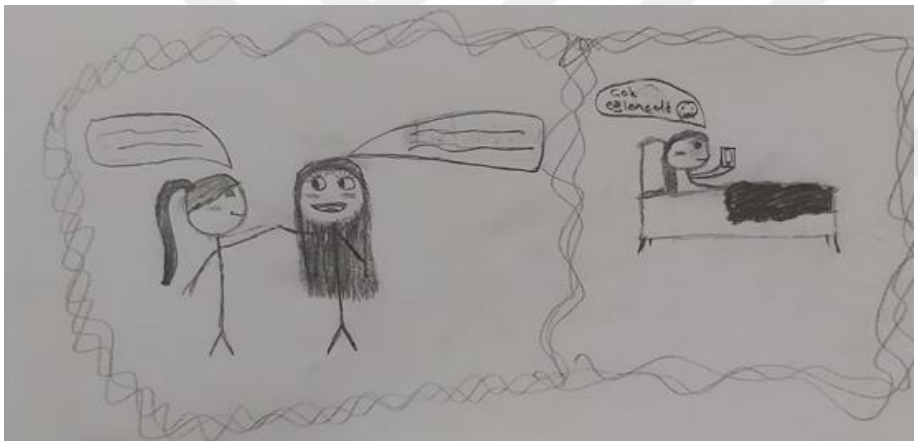

Ö4 kendisine sorulan "*Medyada karşılaştığınız içerikler nedir?"* sorusuna dair yukarıda bulunan karikatürü çizmiştir ve karikatürünü şu sözlerle açıklamıştır, "*Bir kişi dışlanırsa eve kapanmayı eğlenceli bulur"*. Öğrenci burada sosyal medyada dışlanma hissinin olmaması konulu bir karikatür çizmiştir. Sınıf içerisinde dışlandığı gözlemlenen bu öğrencinin karikatürüne de bu konuyu dâhil etmiş olduğu görülmektedir. Dışlanıp yalnız kaldığı için eğlenceyi ve mutluluğu telefonunda bulduğu çizmiş olduğu karikatüründe görülmektedir.

Şekil 41. *Ö17'in Çizdiği Karikatür*

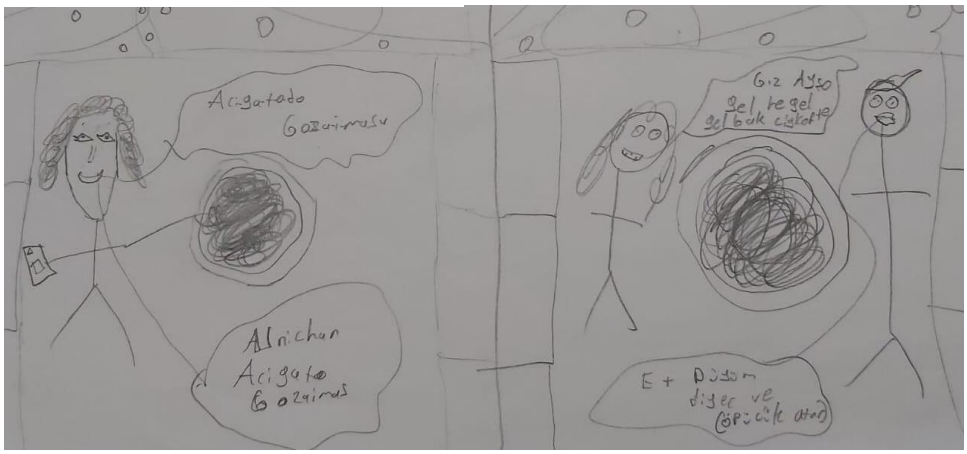

Şekil 42. *Ö7'in Çizdiği Karikatür*

Ö5, Ö7 ve Ö17 kendilerine sorulan "*Medyada karşılaştığınız içerikler nedir?"* sorusuna farklı yaşamlara özenme/kendini farklı gösterme kategorisinde bulunan yanıtlar vermişlerdir. Yukarıda Ö7 ve Ö17'nin çizdiği karikatürler bulunmaktadır. *Ö17, "Burada elinde telefonu var çiğköfte yoğururken video atıyor ve arkada türkü söylüyorlar. Diğer tarafta gerçeklere geçiyoruz kazanda çocuğuyla çiğköfte yoğuruyor ve diyor ki 'gız ayşo gel hele bak bak çiğköfte' sonra çocuğu gelip 'et dürüm' diyor ve öpücük atıyor. Yani bir tarafta hayaller bir tarafta gerçekler var. Paylaştığı gibi bir ortam yok aslında"* şeklinde çizmiş olduğu karikatürü sınıf arkadaşlarına anlatmıştır. Öğrenci bu çizimiyle farklı yaşamlara özenme/kendini farklı gösterme konusuna değinmiştir. Öğrencinin gerçekler ile gösterilenler arasındaki farkı bu şekilde görmüş olması karşılaştığı içeriklerin aslında gerçeği yansıtmayabileceği hakkında bilgi sahibi olduğunu düşündürmektedir. Ö7 ise bu karikatürü ders dışında çizmiştir. Çizmiş olduğu

karikatürü öğrenciler için açılmış olan sosyal medya hesabına atmıştır. Diğer öğrencilerin görmesi amacıyla sosyal medya hesabında bu karikatür paylaşılmıştır.

Şekil 43. *Ö19'nin Çizdiği Karikatür*

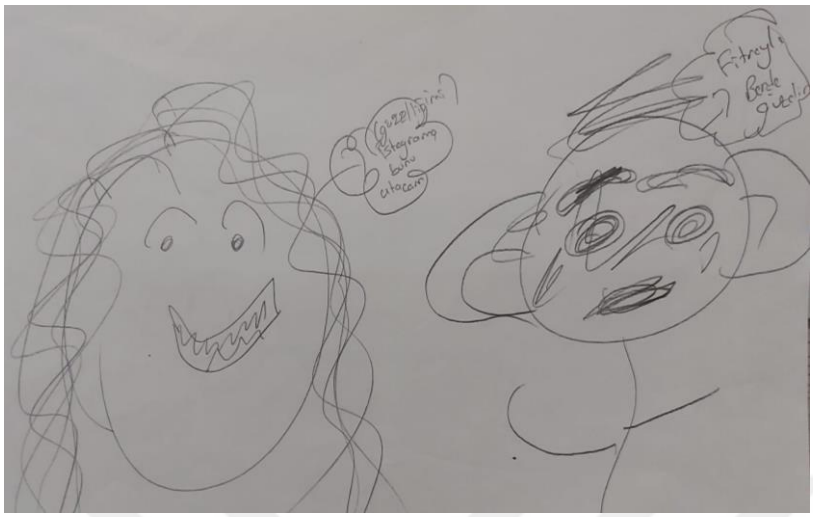

Şekil 44. *Ö5'in Çizdiği Karikatür*

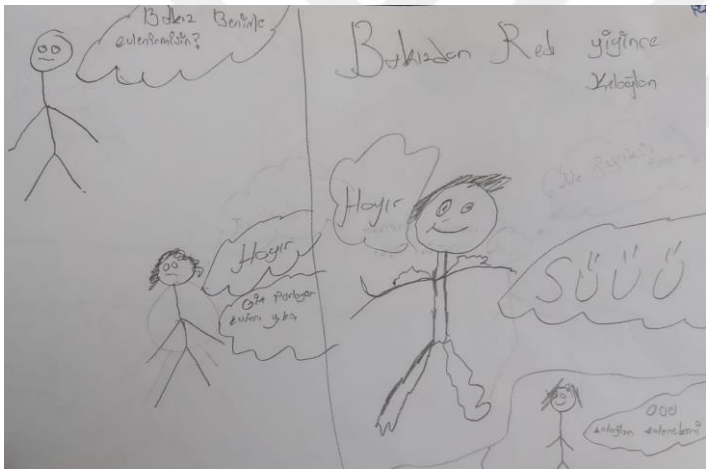

Ö5, Ö17 ve Ö19 kendilerine yöneltilen "*Medyada karşılaştığınız içerikler nedir?"* sorusuna sosyal medyanın güzellik algısı kategorisinde bulunan çizimler yapmışlardır. Yukarıda Ö5 ve Ö19'a ait karikatürler bulunmaktadır. Ö19 karikatürünü şu sözlerle açıklamıştır, "*Bir kız kendi güzelliğiyle (filtresiz) İnstagram'a hikâye atıyor onu kıskanan diğeri kendine güzellik filtresi uygulayıp öyle fotoğraf atıyor. Güzel olduğuna kendini inandırıyor"*. Öğrenci burada sosyal medyada gördüğü filtreli fotoğrafların asıl insanların doğal hallerinden daha güzel olduğunu düşünmekte ve insanların da güzel olmak için bu filtrelere ihtiyaç duyduğunu anlatmaktadır. Ö5 çizmiş olduğu karikatürü *"Keloğlan Balkız'a evlenme teklifi ediyor ama Balkız Keloğlanı çirkin bulup onunla alay ediyor. Keloğlan da düşünüyor gidiyor yakışıklı insanlara bakıyor sonra gidip kas yapıyor ve fotoğraf paylaşıyor Balkız bu fotoğrafı görünce Keloğlan'a evlilik teklifi ediyor"* şeklimde anlatmıştır. Öğrenciler sosyal medyanın

geliştirdiği güzellik algılarına uymaya çalışan eğer uymazlarsa hayatlarında sorunlar yaşayan insanlara karikatürlerinde yer vermişlerdir.

Şekil 45. *Ö2'nın Çizdiği Karikatür*

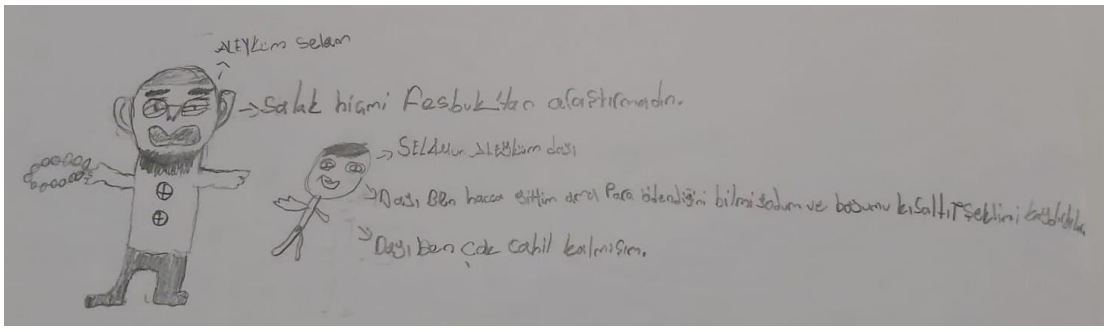

Ö4 kendisine yöneltilen "*Medyada karşılaştığınız içerikler nedir?"* sorusuna dair yukarıda bulunan karikatürü çizmiştir ve karikatürünü şu sözlerle açıklamıştır "*Bir tane dedeye çocuk soru soruyor. Dede de çocuğa yanlış yaptığını söylüyor ve Facebook'tan araştırmasını öneriyor. Çocuk da cahil olduğu için kabul ediyor"*. Öğrenci bu çizimde sosyal medyayı bilgi kaynağı olarak kullanma konusu üzerine durmuştur.

Şekil 47. *Ö3'ün Çizdiği Karikatür*

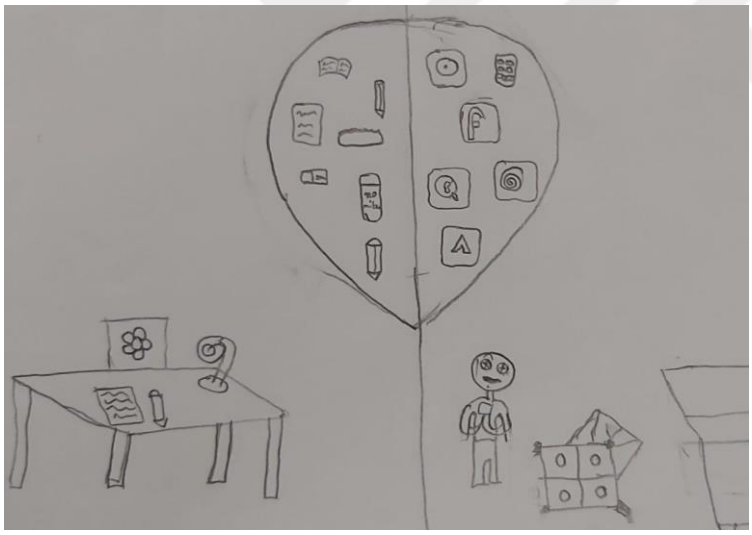

Şekil 46. *Ö1'in Çizdiği Karikatür*

Ö1, Ö3 ve Ö11 kendilerine yöneltilen "*Medyada karşılaştığınız içerikler nedir?"* sorusuna sosyal medya bağımlılığı kategorisinde bulunan çizimler yapmışlardır. Yukarıda Ö1 ve Ö3'e ait karikatürler bulunmaktadır. Ö3 karikatürünü şu sözlerle açıklamıştır, "*Bir tarafta elinde telefon olan çocuk var sadece sosyal medyaya bakıyor. Hipnoz olmuş. Diğer tarafta da yapması gerekenler kitapları, defterleri var ama o kadar bağlanmış ki sadece telefona bakıyor"*. Bu öğrenci sosyal medya bağımlılığı üzerine bir karikatür çizmiştir. Sosyal medyaya kendini kaptıran kişinin aklına başka hiçbir şeyin gelmediği kendini yalnızca sosyal medya ile

meşgul ettiği anlatılmıştır. Bu bağımlılık sorumluluklarını yerine getirmesine dahi izin vermemektedir. Ö1 ise çizmiş olduğu karikatürü *"Bir çocuğun sosyal medyaya bağımlı olması ve arkadaşları dışarıya çıkmasını istese de çıkmaması"* çeklinde sınıf arkadaşlarına açıklamıştır.

Şekil 48. *Ö12'nin Çizdiği Karikatür*

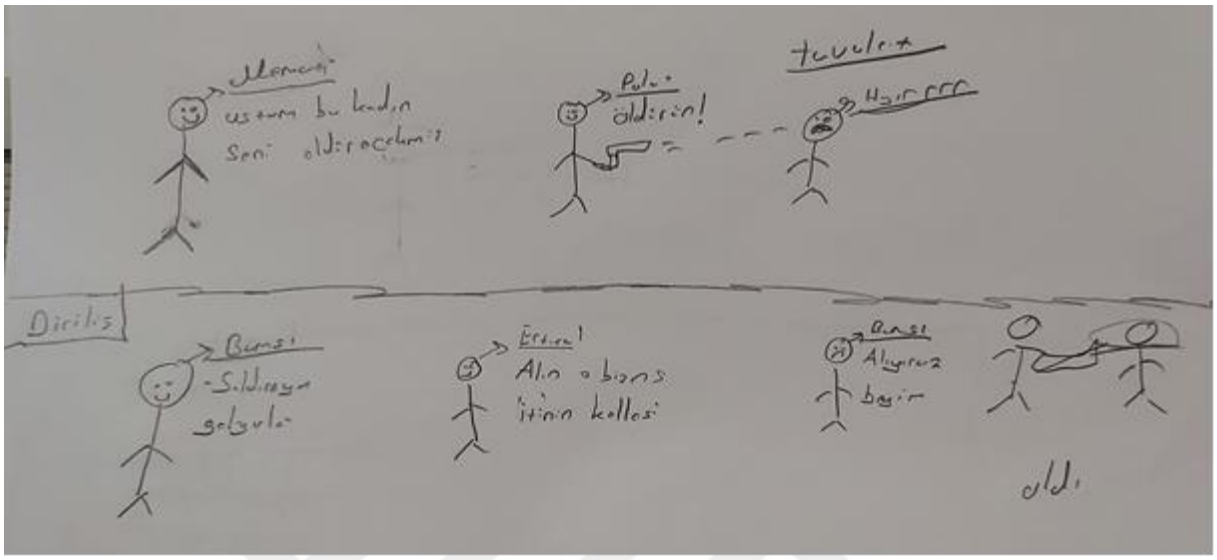

Şekil 49. *Ö9'un Çizdiği Karikatür*

Ö9 ve Ö12 kendilerine yöneltilen "*Medyada karşılaştığınız içerikler nedir?"* sorusuna sosyal medya bağımlılığı kategorisinde bulunan çizimler yapmışlardır. *Ö12, "Hocam ben kurtlar vadisi ve diriliş dizilerinden birer sahne çizdim. Seviyorum çünkü bu dizileri. Burada Memati, Polat'a kadının onu öldüreceğini haber veriyor Polat da kadından önce davranıp o öldürüyor. Aşağıda da Diriliş Ertuğrul dizisi var Bizanslıları yakalayıp öldürüyorlar"* şeklinde çizmiş olduğu karikatürü anlatmıştır. Ö9 çizmiş olduğu karikatür için *"Medya denilince direkt bu aklıma geliyor. Televizyonu açınca hep birilerinin birilerini vurduğu kırdığını görüyorum"* demiştir. Öğrenciler burada şiddet içeriği sunma başlığı altında bulunan çizimler yapmışlardır.

Şekil 50. *Ö18'in Çizdiği Karikatür*

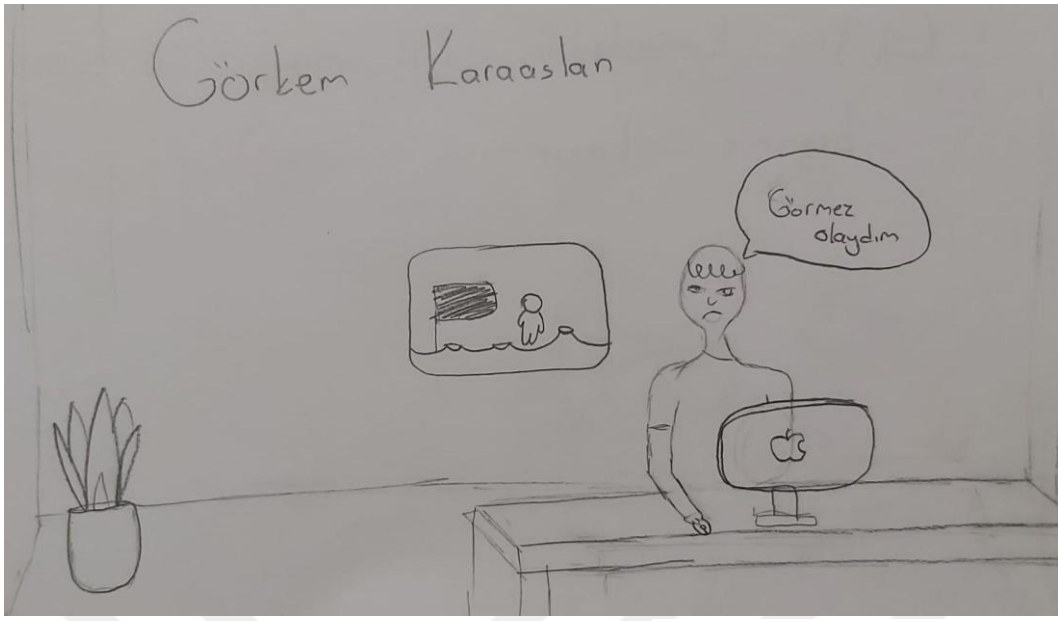

Şekil 52. *Ö13'ün Çizdiği Karikatür*

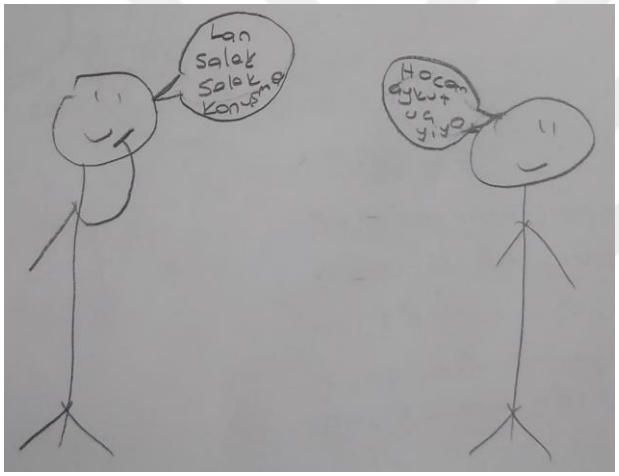

Şekil 51. *Ö7'nin Çizdiği Karikatür*

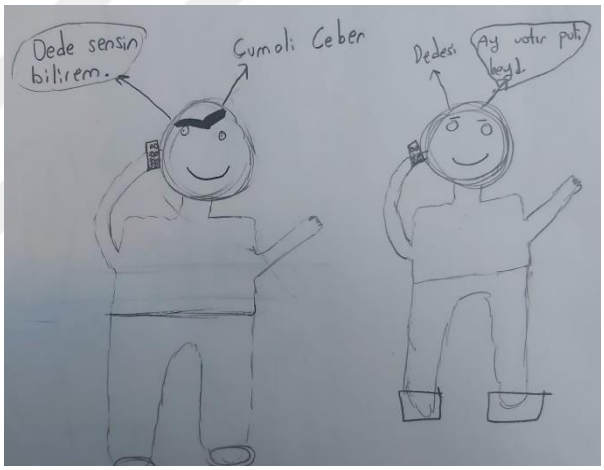

Ö6, Ö7, Ö13, Ö17, Ö18 ve Ö11 kendilerine yöneltilen "*Medyada karşılaştığınız içerikler nedir?"* sorusuna eğlence amaçlı kullanım/ sosyal medyada görülen ve akılda kalan içerikler kategorisinde bulunan çizimler yapmışlardır. Yukarıda Ö7, Ö13 ve Ö18'e ait karikatürler bulunmaktadır. Ö18 karikatürünü şu sözlerle açıklamıştır, **"***Görkem Karaaslan'ın aşırı mizahı ile beynime kazınmasını çizdim"*. Öğrenci sosyal medyada sürekli karşısına çıkan, takip ettiği bu nedenle aklına kazınan ve izlerken çok eğlendiği içeriği çizmiştir. Ö7, *"Bir tane kız uç yiyen çocuğu şikâyet ediyor uç yiyen çocuk da komik bir tepki veriyor"* şeklinde çizmiş olduğu karikatürü anlatırken Ö13, *"Cumali Ceber'in dedesi birkaç kez telefonla arıyor. Dedesi farklı farklı şeyler diyerek arıyor. Cumali de 'dede sensin bilirem' diyor"* şeklinde çizdiği karikatürü sınıfa açıklamıştır. Öğrencilerin büyük bir kısmının sosyal medyada gördükleri ve eğlenceli buldukları içerikleri çizdiği görülmüştür.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Sonuç ve Tartışma

Bu bölümde araştırmanın nicel ve nitel yöntemlerle elde edilen bulguları neticesinde ulaşılan sonuçlara ve tartışmasına yer verilmiştir.

Araştırmanın birinci alt problemine ilişkin elde edilen sonuçlar şu yöndedir: Yapılan çalışma kapsamında sorumluluk ve özgürlük temelli medya okuryazarlığı anketinden elde edilen ön test ve son test puanlarının istatistiksel açıdan anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu doğrultuda çalışma kapsamında Sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin çizdiği karikatür etkinliklerinin kullanımının öğrencilerin sorumluluk ve özgürlük temelli medya okuryazarlığı becerileri üzerinde anlamlı bir fark oluşturduğu anlaşılmıştır. Balçın ve Çavuş (2020) ortaokul öğrencileri ile yaptıkları dijital içerikli proje ödevlerinin çevre ve medya okuryazarlığına olan etkisini araştırdıkları çalışma sonucunda dijital teknolojiler kullanılarak hazırlanan çevre sorunları konulu proje ödevlerinin öğrencilerin çevre ve medya okuryazarlığı düzeylerinde anlamlı bir farklılık yarattığı, öğrencilerin medya mesajlarını anlama ve bilgiyi doğru medya kaynaklarında arama konusunda olumlu yönde değiştiği görülmüştür. Bu sonuç araştırmadan elde edilen sonuçlar ile paralellik göstermektedir. Güney'in (2018) medya okuryazarlığı düzey belirleme ölçeği ve sosyal medya tutum ölçeği kullanarak sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal medya kullanımlarının medya okuryazarlık düzeylerini farklı değişkenler açısından incelendiği çalışmada öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri yüksek seviyede sosyal medyaya karşı tutumları ise kısmen olumlu olarak belirlenmiştir. Sosyal bilgiler dersi kapsamında medya okuryazarlığı becerisine ilişkin çalışmalar olmasına karşın karikatür kullanılarak değer temelli medya okuryazarlığı öğretimine ilişkin yapılan bir çalışmaya rastlanamamıştır. Buna karşın karikatürün sosyal bilgiler dersinde ve farklı ders ve konuların öğretiminde kullanıldığı çalışmalar mevcuttur. Karakuş ve arkadaşlarının (2012) 7.sınıf öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmada çevre sorunları konularının öğretiminde karikatür kullanımının öğrencilerin akademik başarılarına etkisini araştırmışlardır. Çevre sorunlarına yönelik başarı testi kullanılan bu çalışmada karikatür kullanımının çevre sorunlarının öğretimi konusunda öğrencilerin akademik başarılarını arttırdığı sonucunu elde etmişlerdir. Katipoğlu vd. (2017) 6.sınıf öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada eğlence ve mizah içeren karikatürlerin kullanılmasının

öğrencilerin matematik başarısına ve kaygısına etkisi incelenmiştir. Başarı testi ve matematik kaygı ölçeği uygulanan öğrencilerin geleneksel öğretim yöntemlerine kıyasla eğlence ve mizah içeren karikatürler ile yapılan öğretimde öğrencilerin matematik başarıları artarken matematik kaygısının azaldığı görülmüştür. Bu sonuç araştırmanın sonuçları ile paralellik göstermektedir. Kaya ve diğerleri (2016) biyoloji eğitimi konularından olan bitkiler âlemi konusunun karikatür destekli öğretimle verilmesi ile 9.sınıf öğrencilerinin başarıları üzerindeki etkisinin incelendiği çalışmada öğrencilere bir başarı testi uygulanmıştır. Araştırma sonucunda biyoloji dersinde karikatürlerin kullanılmasının geleneksel öğretime kıyasla öğrencilerin başarısını ve dersin kalıcılığını arttırma konusunda etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Kocakavak ve Erökten'in (2020) ortaokul öğrencileri üzerinde karikatürler kullanılarak yapılan fen bilimleri öğretiminin öğrenci başarısına ve tutumuna etkisini araştırdığı çalışma sonucunda öğrencilerin akademik başarılarının arttığı ancak derse karşı olan tutumlarında anlamlı bir farklılık oluşmadığı görülmüştür. Bu sonuç çalışılan alanın farklılığından kaynaklanmış olabilir. Ersoy (2010) karikatür aracılığı ile ilköğretim öğrencilerindeki dayanışma değerini incelemiş ve bunun için içerisinde yazısız karikatür ve üç açık uçlu soru barındıran bir çalışma yaprağı kullanmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin dayanışma değeri algılarında bir farklılık gözlemlenmiştir. Karikatürlerin bir durum belirleme aracı olarak kullanılabileceği anlaşılmıştır. İlköğretim ve ortaöğretim düzeyindeki öğrenciler tarafından çizilen karikatürlerin Sosyal bilgiler dersinde sosyal ve çevresel sorunlar, enerji sorunları ve yenilenebilir enerji kaynakları ve yaratıcı düşünme becerileri alanları üzerindeki etkisini araştıran çalışmalara rastlanmaktadır (Barut & Akbaba, 2017; Ersoy & Türkkan, 2010; Yıldırım, 2016). Bu çalışmalarda öğrenciler tarafından çizilen karikatürlerin karar verme, yaratıcı ve eleştirel düşünme, yorumlama ve çözüm önerileri geliştirme becerilerini arttırdığı şeklinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmalardan elde edilen sonuçlar yapılan çalışma ile paralellik göstermektedir. Yine medya okuryazarlığı becerisinin ve sorumluluk ve özgürlük değerlerinin Sosyal Bilgiler dersinde farklı değişkenler üzerindeki etkilerinin incelendiği çalışmalara rastlanmıştır. Özellikle ortaokul düzeyinde yapılmış birçok çalışma mevcuttur. Ancak hem sorumluluk ve özgürlük temelli medya okuryazarlığı üzerine çalışılmış hem de öğrenciler tarafından çizdirilen karikatürler kullanılmış ve Sosyal Bilgiler dersinde uygulanmış olması sebebiyle bu araştırma literatürdeki araştırmalardan ayrılmaktadır. Karikatür etkinliklerinin kullanıldığı bu çalışmada öğrencilerin ön test puanlarına kıyasla son test puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Alanyazında karikatürlerle yapılan eğitimin öğrencileri başarısına etkisinin incelendiği birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar incelendiğinde benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür. Örneğin Ayyıldız (2010) coğrafya öğretiminde karikatür kullanmanın lise iki öğrencilerinin başarılarına etkisini araştırdığı çalışmada geleneksel yöntemlere kıyasla karikatürler ile yapılan öğretimin

öğrencilerin başarısını arttırdığı sonucuna ulaşmıştır. Benzer olarak Tanrıkulu (2022), Aktaş ve Koç (2022), Yurttadur (2019), Katipoğlu vd. (2017), Kaya vd. (2016), Çakır ve Aydoğdu (2016), Üztemur ve Uygun (2015), Karakuş vd. (2012), Aksoy vd. (2010), Özay-Köse (2008) ve birçok araştırmacı yapmış oldukları çalışmalarda birçok alanda karikatürlerin öğrenci başarısını olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Özşahin'in (2009) yapmış olduğu çalışmada karikatürlerin öğreticilik yönünden oldukça kullanışlı bir materyal olduğu sonucu bu çalışmanın sonuçlarını destekler niteliktedir. Öğrencilerin günlük TV izleme sürelerinin ön-son test sonuçları arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Yani öğrencilerin günlük TV izleme süreleri özgürlük temelli medya okuryazarlığı becerisini kazanma durumları üzerinde etkili olmamıştır. Öğrencilerin günlük internet kullanma sürelerinin ön-son test sonuçları arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Yani öğrencilerin günlük internet kullanım süreleri özgürlük ve sorumluluk temelli medya okuryazarlığı becerisini kazanma durumları üzerinde etkili olmamıştır. Bu sonuç Çakmak'ın (2019) öğretmenler üzerinde yaptığı medya okuryazarlığı becerileri düzeylerinin TV izleme sürelerine göre anlamlı bir fark olmadığı sonucu ile benzerlik göstermektedir. Ancak bu sonuç öğretmenlerin internet kullanma süreleri ve medya okuryazarlık düzeyleri arasında çıkan anlamlı farklılık ile çelişmektedir. Bu durumun araştırma grubunun farklılığından kaynaklandığı söylenebilir. Semiz (2013) ise ortaokul öğrencileri ile yapmış olduğu çalışma sonucunda öğrencilerin TV izleme sürelerinin, medya okuryazarlığı yeterlilik düzeylerinde anlamlı bir farklılığa sebep olmadığını görmüştür. Bu sonuç da araştırmadan elde edilen sonuçlar ile paralellik göstermektedir.

Araştırmanın ikinci alt problemine ilişkin elde edilen sonuçlar şu yöndedir: Sorumluluk ve özgürlük temelli medya okuryazarlığı ile ilgili öğrencilerle yapılan ön ve son görüşmeler doğrultusunda karikatür etkinlikleriyle işlenen dersin öğrencilerin sorumluluk ve özgürlük temelli medya okuryazarlığı becerisine yönelik bilgilerinde bir artışa neden olduğu anlaşılmıştır. Görüşme yapılan öğrencilerin son görüşmede verdikleri yanıtlar ders uygulamasının başarılı olduğunu gösterir yönde olmuştur. Ön görüşmede öğrencilerden alınan yanıtlar son görüşmede alınan yanıtlar ile kıyaslanınca öğrencilerin medya okuryazarlığından bahsederken özgürlük ve sorumluluk değerlerine de dolaylı olarak değinmeye başladıkları görülmüştür. Öğrencilerin medyayı anlamlandırma durumları ve medya içeriğinin ne olduğu konusunda ön görüşme verilerine kıyasla son görüşmede "*basın yayın organlarının tümü"* kategorisinde ön görüşmede 7 olan frekans son görüşmede 16'ya çıkmıştır. Bu durum doğru bilgiye daha yüksek oranda yöneldiklerini göstermektedir. Medya içeriğinin ne olduğu konusunda ön görüşmede 14 adet *"fikrim yok"* cevabı verilmişken son görüşmede bu cevap verilmemiş yalnızca 2 adet *"hatırlamıyorum"* cevabı verilmiştir. Ön görüşmede 4 öğrenci *"medyada yayınlananlar"* cevabını verirken son görüşmede 13 öğrenci "*medyadaki*

içerikler\paylaşımlar" cevabını vermiştir. Görmez' in (2014) yapmış olduğu araştırmada medya okuryazarlığı dersi alan öğrencilerin iletişim kavramı, iletişimin amaçları ve akıllı işaretlerin anlamları hakkında medya okuryazarlığı dersi almayan öğrencilere oranla daha fazla bilgiye sahip olduğu görülmüştür. Bu sonuç araştırmadan elde edilen sonuçlar ile paralellik göstermektedir. En çok takip edilen medya alanlarında ön-son görüşme verileri karşılaştırılması sonucunda önemli bir fark olmadığı görülmüştür. Bu durum nicel veri sonuçlarını destekler niteliktedir. Öğrencilerin medyayı takip etme amaçlarına dair ön-son görüşme verileri karşılaştırıldığında son görüşme verilerinde "*bilgi edinme*" ve "*eğitim*" yanıtının ön görüşme verilerine oranla arttığı görülmüştür. Bu durum, ders uygulamasının öğrencilerin medyayı kullanma amaçları üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Bu sonuç Görmez' in (2014) çalışmasında elde ettiği deney grubunun kontrol grubuna kıyasla iletişim araçlarının ne amaçla kullanılacağı konusunda daha fazla bilgiye sahip oldukları sonucu ile benzerlik göstermektedir. Medya içerikleri oluşturulurken izlenen yola dair ön-son görüşme verilerinin karşılaştırılması sonucunda ön görüşmeye kıyasla son görüşme verilerinde öğrencilerin verdikleri cevapların sorumluluk ve özgürlük değerlerine dayandığı görülmektedir. Ön görüşmede verilmeyen "*özel hayatın gizliliğine dikkat ediliyor"* yanıtı son görüşmede verilmiştir. Ayrıca, medya içeriği oluşturulurken izlenen yol hakkında ön görüşme verilerine kıyasla daha fazla fikre sahip oldukları dikkat çekmektedir. Öğrencilerin medya içeriği hazırlarken izleyeceği yola dair ön-son görüşme verileri kıyaslandığında son görüşme verilerinde ön görüşmeye oranla özgürlük değerinin üzerinde daha fazla durdukları fark edilmiştir. Ön görüşmede verilmeyen *"fikirlere saygılı olma"* yanıtı son görüşmede verilmiştir. Ayrıca, öğrencilerin son görüşmede verdikleri yanıtlar "*bilginin doğruluğunun kontrol edilmesi*" ve "*akıllı işaretleri bulundurması*" üzerinde durularak ön görüşmeden farklılaştığı görülmektedir. Türkoğlu (2017) ortaokul öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmada medya okuryazarlığı dersi alan öğrencilerin akıllı işaret uygulaması konusunda dersi alamayan öğrencilere kıyasla daha dikkat ettikleri sonucuna varmıştır. Bu sonuç araştırmadan elde edilen sonuçlar ile benzerlik göstermektedir. Ayrıca ön görüşmede 1 öğrenci *"yanlış olmaması"* kategorisinde cevap verirken son görüşmede 3 öğrenci *"doğruluğunu kontrol etme"* kategorisinde cevap vermiştir. Medya içeriği oluşturulurken dikkat edilen hususların nedenlerine dair ön-son görüşme verileri karşılaştırıldığında öğrencilerin son görüşmede ilk görüşmeye kıyasla toplum bilincine sahip oldukları gözlemlenmiştir. Ön görüşmede *"izlenme sayısını arttırma", "para kazanma", "engellenmekten korkma"* ve *"kötü görünmeme"* kategorilerinde toplam 7 cevap varken son görüşmede bu kategorilerde bulunan cevaplar verilmemiştir. Medya aracılığı ile verilen mesajlara ilişkin ön-son görüşme verilerinin karşılaştırılması sonucunda öğrencilerin medya içerikleri aracılığıyla kendilerine mesaj verildiğini düşünme oranlarının arttığı

gözlemlenmektedir. Bu durum ders uygulaması sürecinin öğrenciler üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. İlhan ve diğerleri (2014) ortaokul öğrencileri ile yapmış oldukları çalışma sonucunda medya okuryazarlığı dersi alan öğrencilerin medya metinlerinin ideolojik mesajlar içerdiğini ve doğruluğunun kontrol edilmesi gerektiğini belirttikleri sonucuna varmıştır. Bu sonuç araştırmanın sonuçlarını destekler niteliktedir. Müdahale edilme durumlarında gösterilen tavır ve nedenine dair ön-son görüşme verileri karşılaştırıldığında ön görüşme verilerinde daha duygusal cevaplar (üzülme, yasaklardan korkma, yakınların görmesinden korkma ve aile ile sosyal ilişkilerin bozulmaması) verilirken son görüşme verilerinde *"konuşup anlaşmaya çalışma", "nedenini sorgulama", "araştırıp karar verme"* ve *"mantıklı olanı yapma"* ifadeleriyle daha fazla özgürlük, sorumluluk değerine yönelik ve akılcı nedenler sundukları görülmektedir. Seçici davranma durumlarına dair ön-son görüşme verileri kıyaslandığında son görüşmede tüm öğrencilerin seçici davrandığını belirttiği görülmektedir. Ön görüşmede frekansı 16 olan *"evet"* kategorisi son görüşmede 20'ye çıkmıştır. Bu durum ön-son görüşme verileri arasında anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Olumlu ve olumsuz etkileme durumları ve nedenlerine dair veriler karşılaştırıldığında hem olumlu hem olumsuz etkilendiğini düşünen öğrenci sayısında bir artış görülmektedir. Ön görüşmede 9 öğrenci bu kategoride bulunan cevaplar verirken son görüşmede 12 öğrenci bu kategoride bulunan cevaplar vermişlerdir. Verilen nedenler ön görüşmeye göre çeşitlenmiştir. Bu sonuç Yazar'ın (2012) çalışmasında elde ettiği değerlerin topluma kazandırılma sürecinde kitle iletişim araçlarının hem olumlu hem olumsuz tarafları ile önemli bir konuma sahip olduğu sonucu ile birbirlerini desteklemektedirler. Ayrıca Üztemur ve Dinç'in (2020) ortaokul öğrencileri ile yapmış oldukları çalışma sonucunda öğrencilerin sosyal medyayı bilgi kaynağı olarak kullandığı ile ilgili metaforlar ürettiği aynı zamanda sosyal medyanın zararlı olduğu yönünde de metaforların üretildiği görülmüştür. Bu sonuç araştırmadan elde edilen sonuçlar ile paralellik göstermektedir. Medya aracılığıyla bilgiye ulaşırken izlenen yol hakkında ön-son görüşme verileri arasında bir farklılık görülmüştür. Öğrencilerin doğru bilgiye ulaşma yollarının ön görüşmeye göre çeşitlendiği fark edilmiştir. Ön görüşmede verilmeyen *"internet ile kitabı karşılaştırma", "sitelerdeki bilgiyi öğretmene doğrulatma"* ve "*tekzip yayınlarına bakma"* kategorilerinde bulunan cevaplar son görüşmede verilmiştir. Bu doğrultuda elde edilen sonuçlar nicel verilerden elde edilen sonuçları desteklemektedir. Özer-Taylan (2020) belirttiği üzere öğrencilerin ve öğretmenlerin medya okuryazarlığı becerisine sahip olmasıyla eğitim teknolojilerini tanımaları ve etkin bir şekilde kullanmaları ders için büyük öneme sahiptir. Karpati, (2011) yapmış olduğu çalışmada BİT becerileri, yurttaşlık becerileri, öğrenmeyi öğrenme becerileri, yetişkinlerin yaşam boyu öğrenmeye katılımı becerilerinin doğrudan dijital okuryazarlıkla ilgili olduğunu belirtmiştir. Bireylerin hedeflerine ulaşmalarını, bilgi ve

potansiyellerini geliştirmelerini ve kendi topluluklarına ve daha geniş topluma tam olarak katılmalarını sağlayan bir öğrenme sürekliliğini içerdiğini de eklemiştir. Alanyazında değerler ve becerileri birleştiren bir çalışmaya rastlanmamış olsa da bu durum medya okuryazarlığının değerlerle olan ilişkisini gün yüzüne çıkarmıştır. Medya okuryazarlığı becerisine sahip bir bireyin özgürlük ve sorumluluk gibi değerleri de kazanması hem medya okuryazarlığı becerisini geliştirmesini sağlayacak hem de medya okuryazarlığı becerisi sayesinde bu değerleri kazanması kolaylaşacaktır. Karikatürlerin kullanılması sayesinde de bu beceri ve değerlerin öğrenimi kolaylaşacaktır

Araştırmanın üçüncü alt problemine ilişkin elde edilen sonuçlar şu yöndedir: Sınıf içi iletişime genel olarak bakıldığı zaman öğrencilerin ders uygulaması başında daha sessiz ve çekingen oldukları gözlenirken ders sürecinde gerçekleştirilen etkinlik sonrası öğrencilerin derse katılımının arttığı ve daha aktif oldukları görülmektedir. Yurttadur (2019) karikatür yöntemi sayesinde öğrencilerin aktif bir şekilde sürece dâhil edilerek daha anlamlı bir öğrenme gerçekleştireceklerini de belirtmiştir. Bu durum öğrencilerin karikatür etkinlikleri sayesinde etkinlik öncesindeki utangaç ve çekingen hallerinin etkinlik sonrasında yok olarak aktif bir şekilde etkinliğe katılım sağlayarak ders içerisinde etkin hale gelmeleri sonucu ile benzerlik taşımaktadır. Thornberg ve Oğuz'un (2013) yapmış olduğu çalışmada İsveçli ve Türk öğretmenlerin değer eğitiminde sıklıkla sınıf içi tartışmaları ve işbirliği gerektiren etkinlikleri kullandıklarını bu durumun öğrenci katılımını arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuç öğrencilerin kendi karikatürlerini çizdikleri etkinliklerin kullanılması ile öğrencilerin derse olan katılımının artması sonucunda, sorumluluk ve özgürlük temelli medya okuryazarlığına ilişkin farkındalık kazandıkları sonucu ile benzerlik göstermektedir. Öğrenciler kendi karikatürlerini çizdikleri etkinlik öncesinde nasıl yapacakları ve ne çizecekleri konusunda düşünceli ve gergin olsalar da etkinlik sonunda etkileşimde bir artış olduğu görülmüştür. Barut ve Akbaba (2017) ders içinde öğrencilere çizdirilen karikatürlerin kullanmanın öğrencileri daha aktif hale getirdiği ve derse olan ilgiyi, merakı arttırdığını belirtmişlerdir. Bu durum çalışmanın sonuçları ile uyum arz etmektedir. Öğrencilerden birkaçı yalnızca sınıf içinde yapılan etkinliğe katılmakla kalmayıp ders dışında da çizimler yapmışlardır. Öğrencilerin ders sürecinin başında daha sessiz ve çekingen olmasının sebebinin araştırmayı tanımıyor olmaları ve konuyu daha önceden işlemiş olmaları olduğu düşünülmektedir. Öğrencilerin etkinlik sonrasında daha neşeli olmaları ve derse aktif olarak katılmalarının sebebi karikatürlerin eğlendirerek öğretim sağlaması olduğu düşünülmektedir. Bu etkinliğin öğrencilerin derse olan tutumunu olumlu yönde değiştirdiği gözlemlenmiştir. Literatürde karikatürlerin öğrencilerdeki sosyal bilgiler dersine yönelik tutumlarının incelendiği çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar incelendiğinde benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Örneğin Tanrıkulu'nun (2022) yapmış olduğu

çalışmada 4.sınıf sosyal bilgiler dersinde mizah içeren karikatürlerin kullanılmasının öğrencilerin derse karşı olumlu tutum geliştirmelerini sağladığı sonucuna ulaşmıştır. Benzer olarak Yaman (2018), Çakır ve Aydoğdu (2016) yapmış oldukları çalışmalarda karikatürlerin, öğrencilerin derse yönelik tutumlarını olumlu yönde arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Literatürde sosyal bilgiler dışında diğer derslerde de karikatür kullanımının öğrencilerin derse yönelik tutumları araştırılmıştır. Bu araştırmalar incelendiğinde benzer sonuçlara rastlanılmıştır. Örneğin Yurttadur ve Pehlivan (2020) karikatürlerle zenginleştirilmiş fen bilimleri öğretiminin öğrencilerin fen öğrenmeye yönelik motivasyonlarını arttırdığı sonucuna ulaşmıştır. Benzer olarak Yurttadur (2019), Çakıcıoğlu-Oban (2017), Katipoğlu vd. (2017), Kaya vd. (2016), Üztemur ve Uygun (2015) ve birçok araştırmacı yaptıkları çalışmalarda karikatürlerin, öğrencilerin motivasyonlarını arttırdığı sonucuna varmışlardır. Alanyazında bu sonuçlardan farklı sonuçların da yer aldığı çalışmalara rastlanmıştır. Bazı öğrenciler ortaklaşa karikatürler çizmek istemiş ve bu karikatürleri sınıf arkadaşlarına canlandırmışlardır. Bu durum, karikatür etkinliği sayesinde işlenen dersin öğrenciler arasındaki iletişimi arttırdığı ve dersi öğrenci merkezli bir hale getirdiğini göstermektedir. Bu sonuç Yaman'ın (2018) 6.sınıf öğrencileri ile yaptığı çalışmadan elde ettiği sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımının öğrencilerin ders daha aktif bir şekilde katılımını sağladığı sonucu ile tutarlılık göstermektedir. Öğrenciler çizdikleri karikatürleri arkadaşları ile paylaşacaklarını duyunca heyecanlanmış ve bu paylaşımdan mutluluk duymuşlardır. Bu durum Aran ve Demirel'in (2013) yaptığı çalışmada elde ettikleri, sorumluluk değerini kazandırmak için işbirliği gerektiren etkinliklere başvurulduğu sonucu ile benzerlik göstermektedir.

Araştırmanın dördüncü alt problemine ilişkin elde edilen sonuçlar şu yöndedir: Yapılan çizimlerde en çok yalan/aldatıcı ve yönlendirici haber kategorisinde çizim yapıldığı görülmüştür. Bu durum hem süreç içerisinde medya okuryazarlığı becerisine ilişkin anketler hem de çevresel etkilerden kaynaklanıyor olabilir. Nitekim 3 haftalık ders anlatım sürecinde öğrencilere medyadaki söylemlerin sorgulanması, doğruluğunun teyit edilmesi ve bunun bireylerin sorumluluğunda olduğunun vurgusu yapılmıştır. Hem okunan, izlenen haber/bilgide hem de paylaşımlarda bu duruma mutlaka dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu nedenle bu sonucun en yüksek frekansta olduğu düşünülmektedir. Ayrıca öğrenciler çoğunlukla eğlence amaçlı medya özellikle de sosyal medya kullanmaktadırlar ve bu alanı kendi özgürlük alanı olarak görmektedirler. Yapılan çizimlerde eğlence içerikli paylaşımların akılda kalma sebebinin bu durum olduğu düşünülmektedir. Akşit ve Dönmez (2011) ortaokul seviyesindeki öğrencilerin medyayı kullanmaya yönelik tutumlarını araştırdıkları çalışmada öğrencilerin medyayı en çok eğlenmek amacıyla takip ettikleri sonucuna varmışlardır. Bu sonuç araştırmadan elde edilen sonuçlar ile paralellik göstermektedir. Ayrıca farklı yaşamlara

özenme, farklı bakış açılarını görme, sosyal medyayı bağımlılık düzeyinde kullanma, sosyal medyanın güzellik algılarını şekillendirmesi başlıkları da öğrencilerin çizimlerinde dikkat çeken diğer unsurlar olmuştur. Üztemur ve Dinç (2020) ortaokul öğrencilerinin sosyal medya algılarını metaforlar aracılığı ile tespit etmek amacıyla yapmış oldukları çalışma sonucunda bağımlılık temasında birçok öğrencinin yer aldığını görmüşlerdir. Bu sonuç araştırmadan elde edilen sonuçlar ile paralellik göstermektedir. Ek olarak medyadan insanların dolandırılması, sosyal medyanın doğru bilgi kaynağı olarak görülmesi, medyanın şiddet içerikleri barındırması da karikatür çizimlerinden elde edilen çıkarımlar olmuştur. Melanlıoğlu (2015) ortaokul öğrencilerinin Türkçe dersine ilişkin algılarını yaptıkları çizimler yardımıyla incelediği çalışma sonucunda öğrencilerin herhangi bir konudaki duygu ve düşüncelerini öğrencilerin çizimleri yardımıyla daha somut bir şekilde belirlemenin mümkün olduğunu belirtmiştir. Bununla beraber Ersoy ve Türkkan (2010) öğrencilerin kendi karikatürlerini çizerek onların herhangi bir konuya ilişkin düşünceleri ve bu düşüncelerinin nedenlerinin öğrenilebileceğini söylemiştir. Bu durum araştırmadan elde edilen sonuçları desteklemektedir.

Çakıcıoğlu-Oban, (2017) yaptığı çalışmada karikatürlerin öğrencilere çizdirilmesi hakkında; öğrencinin bilgiyi kendisinin keşfetmesi ve bu bilgiyi tekrar kendi yeteneği istikâmetinde somut terimlere dönüştürebilmesi, dersi sıkıcılıktan kurtarıp kalıcı ve etkin öğrenmeyi sağlaması ve bunların yanında öğrencinin özel yeteneklerinin fark edilerek geliştirilmesine imkân sunacağını öngörmüşlerdir. Elde edilen sonuçlar araştırmanın sonuçlarıyla yakınlık göstermiş olup öğrencilerin sorumluluk ve özgürlük temelli medya okuryazarlığı becerilerini arttırdığı tespit edilmiştir.

Sorumluk ve özgürlük temellerine oturtulmuş, sistemli ve düzenli bir şekilde oluşturulmuş, çeşitli etkinlikler ve karikatür çizdirme etkinlikleri ile işlenmiş sosyal bilgiler dersinin öğrencilerde medya okuryazarlığı becerilerinin artması yönünde olumlu etkiler oluşturduğu anlaşılmıştır. Karikatürler yardımıyla işlenen dersin öğrencilerin sorumluluk ve özgürlük temelli medya okuryazarlığı becerilerini arttıracağı anlaşılmıştır. Görmez' in (2015) çalışmasında medya okuryazarlığı becerisinin öğrencilerde davranış haline gelebilmesi için öğrencilerin aktif katılımını gerektiren etkili medya eğitimleri ile sağlanabileceği ifade edilmiştir. Bu etkili medya içeriklerinden birisi de karikatürlerdir. Yıldırım (2016) çalışmasında öğrencilerin somut olan konuları kavramak için yaparak yaşayarak öğrenme yollarının kullanılması gerektiği, karikatürlerin öğrencilere çizdirilerek bunun sağlandığı düşünülmektedir. Yurttadur ve Pehlivan (2020) ise karikatür yönteminin diğer teknikler ile birlikte kullanılarak etkisinin arttırılabileceğini önermiştir. Bu süreç Yaman'ın (2018) çalışmasında belirtildiği gibi öğrencilerin mevcut materyal ile olan etkileşiminin artması ile

öğrenmenin o denli kalıcı olacağı gerçeğinin de altını çizmektedir. Öğrenciler kendi karikatürlerini çizerek bir noktada kendi ders materyallerini kendileri üretmiş bu sayede materyaller ile olan etkileşimlerini arttırmışlardır. Araştırmacı tarafından sürekli dönüt ve düzeltme alarak da yanlışların önüne geçilmiştir.

Araştırmanın beşinci alt problemine ilişkin elde edilen sonuçlar şu yöndedir: Yarı yapılandırılmış görüşme formundan elde dilen sonuçlarla Sorumluluk ve Özgürlük Temelli Medya Okuryazarlığı Anketi'nden elde edilen sonuçlar arasında bir tutarlılığın olması ve bu sonuçların birbirini destekler nitelikte olması araştırma sonuçlarını güvenilir kılmaktadır. Öğrencilerle yapılan ön-son görüşme verilerinden elde edilen, karikatür etkinlikleriyle işlenen dersin öğrencilerin sorumluluk ve özgürlük temelli medya okuryazarlığı becerisine yönelik bilgilerinde pozitif yönlü bir artışa neden olmuştur sonucu araştırmanın nicel sonuçlarını desteklemektedir. Ayrıca öğrencilerin çizdiği karikatürlerden elde edilen sonuçlar ve araştırmacı gözlem notları da bu sonuçlar ile tutarlılık göstermekte ve birbirini desteklemektedir. İlgili alanyazın incelendiğinde Sosyal bilgiler dersi kapsamında Medya okuryazarlığı becerisinin öğretimine ilişkin çalışmalar mevcuttur. Pala ve Başıbüyük' ün (2020) 'Dijital Okuryazarlık Ölçeği' kullanılarak 5.sınıf öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerini ölçtüğü çalışmada araştırmaya katılan öğrencilerin dijital okuryazarlık düzeyi puanlarının çoğunlukla yüksek olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin evlerinde bilgisayar veya tablet olması ve internete bağlanma sıklığı öğrencilerin dijital okuryazarlık düzeyleri üzerinde anlamlı bir farklılığa sebep olduğu görülmüştür. Sonuç olarak öğrencilere çizdirilen karikatürler, öğrencilerin sorumluluk ve özgürlük temelli medya okuryazarlığı becerileri üzerinde olumlu yönde etkilidir. Ayrıca karikatürler sayesinde öğrenciler sürece dâhil edilerek aktif katılımları sağlanabilmektedir.

Öneriler

Sosyal bilgiler dersi öğretiminde öğrencilerin çizdiği karikatürlerin kullanıldığı etkinliklerin sorumluluk ve özgürlük temelli medya okuryazarlığı becerileri üzerindeki etkilerinin araştırıldığı bu çalışmanın sonucunda ders uygulamasının öğrencilerin sorumluluk ve özgürlük temelli medya okuryazarlığına ilişkin farkındalıkları üzerinde anlamlı bir farklılık oluştuğu anlaşılmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın başlangıcından bu yana geliştirme, uygulama, analiz ve değerlendirme sonucunda ulaşılan bulgular doğrultusunda yeni yapılacak araştırmalara şu önerilerde bulunulabilir.

Yapılan çalışma sonucunda karikatürler ile işlenen dersin öğrencilerin derse daha aktif bir şekilde katılmasını, dersi daha eğlenceli bir hale getirdiği ve derse karşı olumlu tutum elde etmelerini sağladığı görülmüştür. Karikatür etkinliklerinin kullanıldığı derslerin çoğunlukla

değerler eğitimi gibi soyut konuları barındıran derslerde oldukça etkili olduğu anlaşılmıştır. Alanyazındaki diğer çalışmalar da karikatür etkinliklerini kullanmanın öğrencilerin soyut konuları somutlaştırmasında faydalı olacağı bu nedenle sosyal bilgiler gibi soyut konuları barındıran derslerin karikatür kullanımına uygun olduğu görülmektedir (Ersoy, 2010; Ersoy & Türkkan, 2010; Mike, 2019; Tanrıkulu, 2023). Öğrencilerin derse aktif katılımını sağlamak, dersi eğlenceli bir hale getirmek ve sınıf içi iletişimi arttırmak amacıyla (Akengin & İbrahimoğlu, 2010; Aksoy vd., 2010; Çakıcıoğlu-Oban, 2017; Karrimi vd., 2022; Koçoğlu, 2017; Mahmoudabad & Nadimi, 2015; Oruç & Teymuroğlu, 2011; Özay-Köse, 2008; Üztemur & Uygun, 2015; Yaman, 2018) karikatür etkinliklerinin kullanılmaktadır. Bu doğrultuda değer ve beceriler gibi soyut kavramların öğretiminde karikatürlerin kullanılması, karikatür etkinliklerinin diğer tekniklerle birlikte kullanılarak öğrenci üzerindeki etkisinin artması, Karikatürlerin ders içerisinde kullanılmasını yaygınlaştırmak amacıyla öğretmenlere karikatürler ile ilgili hizmet içi eğitimler verilmesi, öğretmen adaylarına bir ders olarak öğretilmesi ve ders kitaplarındaki kullanımı arttırılması önerilmektedir.

Karikatürler öğrencilerden veri toplamak amacıyla kullanılabilecek oldukça iyi etkinliklerdir. Yüksel ve Adıgüzel (2012) araştırmasında elde ettiği karikatürlerin nicel veri toplama araçlarına kuvvetli bir seçenek olabileceği sonucu da karikatürlerden veri toplamak amacıyla yararlanılabileceği önerilmektedir. Yapılan çalışmada da bu öneriyi destekler nitelikte sonuçlara ulaşılmıştır.

Karikatürler sosyal medya mecralarında medya okuryazarlığının ve sorumluluk ve özgürlük değerlerinin vermek istediği ana mesajı içerecek şekilde karikatürize edilerek paylaşılabilir. Bu sayede yalnızca sınıf içerisinde öğrenciler değil bu karikatürleri gören insanlar da sorumluluk ve özgürlük temelli medya okuryazarlığı konusunda bilinç sahibi olabileceklerdir. Ayrıca bu yöntem medya okuryazarlığı ve sorumluluk ve özgürlük değerlerini insanları eğlendirerek bu konuların gündeme gelip daha fazla konuşulmasını ve tanınmasını (Koca, Yazıcı & Kulaca, 2019; Özşahin, 2009) sağlamasına yardımcı olacaktır.

Medya okuryazarlığı becerisinin sorumluluk ve özgürlük temelinde öğretilmesi önerilmektedir. Temel bir ihtiyaç olarak görülen medya okuryazarlığı eğitiminin (Uyar & Asrak-Hasdemir, 2023) kazandırılması sırasında bu becerinin öğrencilere sorumluluk ve özgürlük değerleri temelinde verilmesi öğrencilerin medya içerisindeki sınırları görmelerine, karşılarına çıkan bilgiyi sorgulamalarına (Çimen, 2020) ve bu konudaki sorumluluklarının bilincine varmalarına yardım edeceği düşünülmektedir.

Kaynakça

Akengin, H., & İbrahimoğlu, Z. (2010). Sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımının öğrencilerin akademik başarısına ve derse ilişkin görüşlerine etkisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *29*(2), 1–20.

Aksoy, B., Karatekin, K., Kuş, Z., & Sönmez, Ö. F. (2010). Sosyal bilgiler öğretiminde karikatür kullanımının öğrencilerin akademik başarısına etkisi. *E-Journal of New World Sciences Academy*, *5*(May), 1-29.

Akşit, F., & Dönmez, B. (2011). İlköğretim öğrencilerinin medyayı kullanmaya yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Erciyes İletişim Dergisi*, *2*(1), 32-46.

Al-Araimi, S., Ambusaidi, A., Selim, M., & Amri, M. A. (2018). The impact of caricature drawings in the acquisition of scientific concepts and attitudes of 4th grade students for basic education towards science. *Journal of Baltic Science Education, 17*(3), 414.

Altun, A. (2008). Türkiye'de medya okuryazarlığı. *İlköğretmen Eğitimci Dergisi*, *16*, 30-34.

Altun, A. (2009). Eğitim bilim açısından seçmeli medya okuryazarlığı dersi programına eleştirel bir yaklaşım. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *10*(3), 97-109.

Aran, Ö. C., & Demirel, Ö. (2013). Dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *12*(46), 151-168.

Aslamiah, A., Abbas, E. W., & Mutiani, M. (2021). 21st-century skills and social studies education. *The Innovation of Social Studies Journal*, *2*(2), 82-92.

Avşar, Z. (2013). Medya okuryazarlığı. *İletişim ve Diplomasi*, *2*, 5-17.

Aydemir, A., & Kalın, Ö. U. (2018). 8. Sınıf öğrencilerinin bağımsızlık, özgürlük, özgüven ve çağdaşlaşma değerlerine yönelik görüşlerinin ve algısal değişimlerinin incelenmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, *23*(40), 87-100.

Aytaçlı, B. (2012). Durum çalışmasına ayrıntılı bir bakış. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, *3*(1), 1-9.

Ayyıldız, N. (2010). *Coğrafya öğretiminde karikatür materyali kullanımının öğrenci başarısına etkisi* (Tez No. 250843) [Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi-İstanbul].Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Balçın, M. D., & Çavuş, R. (2020). Çevre sorunlarına ilişkin proje ödevlerinin ortaokul öğrencilerinin çevre ve medya okuryazarlık düzeylerine etkisi. *e-Kafkas Journal of Educational Research*, *7*(3), 303-318.

Barr, H. (1997). Defining social studies. *Teachers and Curriculum, 1*, 6-12.

Barut, D., & Akbaba, B. (2017). 6. Sınıf sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımının yaratıcı düşünme becerilerine etkisi. *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi, 1*(1), 51-69.

Beauchemin J.-M. (1972) Educational media and the schooling of education, *Educational Media International*, *9*(1), 10-13, https://doi.org/10.1080/09523987208548650

Bolat, Y. (2016). Sosyal değerleri ve değerler eğitimini anlamak. *Akademik sosyal araştırmalar dergisi, 4*(29), 322-348.

Büyüköztürk, Ş. (2011). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (14. baskı). Pegem Akademi.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (28. Baskı). Pegem Akademi.

Corbetta, P. (2003). *Social research: Theory, methods and techniques.* Sage.

Creswell, J. W. (2017). *Eğitim Araştırmaları Nicel ve Nitel Araştırmanın Planlanması.* (H. Ekşi, Çev. Ed.). *Yürütülmesi ve Değerlendirilmesi*. Edam. (Çalışmanın orijinali 2012`te yayımlanmıştır)

Creswell, J. W. (2019). *Karma yöntem araştırmalarına giriş*. (M. Sözbilir, Çev. Ed.). Pegem Akademi. (Çalışmanın orijinali 2014`te yayımlanmıştır)

Çakır, A., & Aydoğdu, B. (2016). Çevre sorunları konusunun öğretiminde karikatür kullanımının öğrencilerin akademik başarılarına ve çevreye yönelik tutumlarına etkisi. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, *7*(14), 102–116.

Çakmak, E. E. (2019). Öğretmenlerin medya okuryazarlık düzeylerinin incelenmesi. *The Journal of Limitless Education and Research, 4*(3), 300-316.

Çengelci, T., Hancı, B., & Karaduman, H. (2013). Okul ortamında değerler eğitimi konusunda öğretmen ve öğrenci görüşleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, *11*(25), 33-56.

Çengelci, T., & Yaşar, Ş. (2016). Sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimine ilişkin bir durum çalışması. *International Journal of Eurasia Social Sciences, 2012*(9), 1-23.

Çiftçi, M., & Birinci, M. (2018). Karikatürler üzerinden toplumsal değişimi anlamak. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *6*(13), 121-160.

Çimen, Ü. (2020). Yöndeşen medyayı doğru algılama bağlamında medya okuryazarlığı eğitimi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi, 10*(1), 117-137.

Dalacosta, K., Kamariotaki-Paparrigopoulou, M., Palyvos, J. A., & Spyrellis, N. (2009). Multimedia application with animated cartoons for teaching science in elementary education. *Computers & Education, 52*(4), 741-748.

Teddlie, C., & Tashakkori, A. (2015). *Karma yöntem araştırmalarının temelleri* (Y. Dede & S. B. Demir, Çev. Eds.). Anı. (Çalışmanın orijinali 1998`de yayımlanmıştır)

Deveci, H., & Çengelci, A. G. T. (2008). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarından medya okuryazarlığına bir bakış. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5*(2), 25-43.

Devrim, N. (2023). Medya okuryazarlığı, medyaya güven ve demokrasi. *Anlambilim MTÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, *3*(1), 275-283.

Dinç, E., & Üztemur, S. (2016). Ortaokul 8. Sınıf öğrencilerinin demokratik değer algılarının karikatürler aracılığıyla incelenmesi. *Elementary Education Online*, *15*(3), 974–988. https://doi.org/10.17051/io.2016.79948

Doğanay, A. (2008). Çağdaş sosyal bilgiler anlayışı ışığında yeni sosyal bilgiler programının değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *17*(2), 77-96.

Durak, H., & Seferoğlu, S. S. (2016). Türkiye'de sosyal medya okuryazarlığı ve sosyal ağ kullanım örüntülerinin incelenmesi. *Journal of International Social Research*, 9(46), 526-536.

Ehrenberg, A., Juckes, S., White, K. M., & Walsh, S. P. (2008). Personality and self-esteem as predictors of young people's technology use. *Cyberpsychology & behavior*, *11*(6), 739-741.

Erdem, A. R. (2003). Üniversite kültüründe önemli bir unsur: Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi, 1*(4), 55-72. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ded/issue/29196/312580

Ersoy, A. (2010). İlköğretimde değer kazanımlarının incelenmesinde karikatür kullanımı:

Dayanışma değeri örneği. *Omü Eğitim Fakültesi Dergisi*, *29*(2),*7*9-104.

Ersoy, A. F., & Türkkan, B. (2010). İlköğretim öğrencilerinin çizdikleri karikatürlere yansıttıkları sosyal ve çevresel sorunların incelenmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, *35*(156), 96-109.

Göçer, A., & Akgül, O. (2018). Türkçe eğitiminde karikatür kullanımı ve eğitsel değeri. *Journal of Language Education and Research, 4*(2), 86-100.

Göçer, A., & Akgül, O. (2020). Bir eğitsel materyal olarak karikatür ve eğitimde karikatür kullanımına yönelik kesitsel bir değerlendirme. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *48*, 13-28.

Görmez, E. (2014). Ortaokul öğrencilerinin medya okuryazarlığı düzeyleri. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, *2014*(3), 137-157.

Görmez, E. (2015). Etkili medya okuryazarlığı eğitimi ve uygulamalarından örnekler. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4*(1), 93-111.

Görmez, E. (2021). Medya okuryazarlığı ve eğitim. T. Çelikkaya, Ç. Ö. Demirtaş, T. Yıldırım, H. Yakar (Eds.), *Yeni program ve ders içeriklerine göre sosyal bilgiler öğretimi* içinde (1.baskı, ss. 213-243). Pegem Akademi.

Griffin, P., & Care, E. (2015). The ATC21S method. In P. Griffin & E. Care (Eds.), *Assessment and teaching of 21st century skills: Methods and approaches*. Springer.

Gündoğan, A. O. (2013). Eylemde sorumluluk ve özgürlük ilişkisi. http://aliosmangundogan.com/PDF/Bildiri/Ali-Osman-Gundogan-EylemdeSorumluluk-ve-0zgurluk.

Güney, B. (2018). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal medya kullanımlarının medya okuryazarlık düzeyinde farklı değişkenler açısından incelenmesi* (Tez No. 529908) [Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi-Bursa]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Güven, I. (2014). Fen ve teknoloji öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığı ve medya okuryazarlığı düzeylerinin incelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, *9*(2), 787-800.

Herdem, K., Aygün, H. A., & Çinici, A. (2014). Sekizinci sınıf öğrencilerinin teknoloji algılarının çizdikleri karikatürler yoluyla incelenmesi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *3*(2), 232–258.

Hobbs, R., & Frost, R. (1998). Instructional practices in media literacy education and their impact on students' learning. *Atlantic Journal of Communication*, *6*(2), 123-148.

Hobbs, R. (2005). The state of media literacy education. *Journal of Communication*, *55*(4), 865-871.

İlhan, E., Aydoğdu, E., & Görgülü-Aydoğdu, A. (2014). Medya okuryazarlığı dersi ve televizyon algısına etkisi (Ankara örneği). *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (21), 42-58.

İlköğretim Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu, (2006). https://www.medyaokuryazarligi.gov.tr/userfiles/files/program.pdf

Jeet, G., & Pant, S. (2023). Creating joyful experiences for enhancing meaningful learning and integrating 21st century skills. *International Journal of Current Science Research and Review*, *6*(2), 900-903.

Jufri, N. F., Ibrahim, F. W., Masre, S. F., & Abdul, S. H. (2022). Digital caricature drawing enhances students'understanding in learning about chromosome. *AJTLHE.14*(1). 14-24.

Kamerer, D. (2013). Media literacy. *Communication Research Trends*, *32*(1), 1-25.

Kan, Ç. (2010). Sosyal bilgiler dersi ve değerler eğitimi. *Milli Eğitim Dergisi*, *40*(187), 138-145.

Kaplan, K. (2020). *Ortaokul Türkçe derslerinde karikatür okuryazarlığı becerisinin geliştirilmesi: Bir eylem araştırması* (Tez No. 645138) [Doktora Tezi, Uşak Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Karaca-Atik, A., Meeuwisse, M., Gorgievski, M., & Smeets, G. (2023). Uncovering important 21st-century skills for sustainable career development of social sciences graduates: a systematic review. *Educational Research Review*, *39* (2023), 100528. https://doi.org/10.1016/j.edurev.2023.100528

Karaduman, S. (2019). Yeni medya okuryazarlığı: Yeni beceriler/olanaklar/riskler. *Erciyes İletişim Dergisi*, *6*(1), 683-700.

Karaefe, S. (2019). *Sartre'da özgürlük ve sorumluluk ilişkisi* (Tez No. 28734358) [Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi-Bursa]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Karahisar, T. (2014). İnternette çocukları bekleyen riskler ve medya okuryazarlığı. *The Turkish Online Journal of Desig*, 4(4), 82-95.

Karakuş, U., Palaz, T., Kılcan, B., & Çepni, O. (2012). Sosyal bilgiler müfredatında yer alan "çevre sorunları" konularının öğretiminde karikatür kullanımının öğrencilerin akademik başarısına etkisi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *32*(2), 363-376.

Karaman, M. K., & Karataş, A. (2009). Media literacy levels of the candidate teachers. *Elementary Education Online*, *8*(3), 798-808.

Karasu-Avcı, E., & Faiz, M. (2018). 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları "etkin vatandaşlık" öğrenme alanında yer alan becerilerin ve değerlerin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, *2*(1), 1-21.

Karpati, A. (2011). Dıgıtal lıteracy: Content, structure and development of a lıfe skıll. *UNESCO Institute for Information Technologies in Education*, May(2011), 0-12

Karimi, A., Fathi, K. & Jalilian, S. (2022). Tarih eğitiminde karikatür eğitim araçlarının kullanımı. *Sosyal Bilgiler Eğitiminde Araştırma Dergisi*, *4*(3), 163-183.

Katipoğlu, M., Eken, Z., & Körbay, M. (2017). Matematik öğretiminde eğlence ve mizah içeren karikatürlerin kullanılmasının öğrencilerin matematik başarısına ve matematik kaygısına etkisi. *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi*, *3*(1), 32-45.

Kaya, E., Özay, E., & Konu, M. (2016). Karikatür destekli öğretimin öğrenci başarısına etkisi: bitkiler âlemi. *Ekev Akademi Dergisi*, (67), 109-120.

Koca, N., Yazıcı, S., & Kulaca, İ. (2019). 6. sınıf öğrencilerinin doğal kaynakların bilinçsizce tüketimi ve oluşan çevre sorunları hakkında hazırbulunuşluk düzeylerinin karikatürlerle belirlenmesi. *International Primary Education Research Journal*, *3*(1), 10-22.

Kocakavak, D., & Erökten, S. (2021). Karikatürlerle zenginleştirilmiş fen bilimleri öğretiminin öğrenci başarısına ve tutumuna etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 53, 1-20. https://doi.org/10. 9779/pauefd.694569

Koç, H. İ., & Aktaş, M. (2022). Rasyonel sayılar konusunun öğretiminde animasyon ve karikatür kullanılmasının öğrencinin akademik başarısına etkisi. *International Journal of Active Learning*, *7*(2), 143-155.

Koçoğlu, E. (2017). Sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımına ilişkin öğrenci algıları. *Doğu Coğrafya Dergisi*, *22*(37), 199-214.

Köseoğlu, M. (2009). *Sosyal bilgiler dersinde karikatür kullanımının eleştirel düşünmeye etkisi* (Tez No. 249759) [Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi-Tokat]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Kurt, A., & Kürüm, D. (2010). Medya okuryazarlığı ve eleştirel düşünme arasındaki ilişki: Kavramsal bir bakış. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *2*(2), 20-34.

Leland, W. G. (1948). Education for freedom and responsibility. *Bulletin of the American Association of University Professors (1915-1955)*, *34*(2), 272-284.

Leymun, Ş. O., Odabaşı, F., & YurdakuL, İ. K. (2017). Eğitim ortamlarında durum çalışmasının önemi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 367-385.

Lickona, T. (2009). *Educating for character: How our schools can teach respect and responsibility*. Bantam.

Lovat, T., & Toomey, R. (2009). *Values education and quality teaching*. The Netherlands: Springer.

Mahmoudabadi, A., & Nadimi, H. (2015). The educational function of caricature and its effect on the students' educational motivation and satisfaction. *Technology of Education Journal*, *9*(3), 391-453.

Malhotra, N. K. (2006). Questionnaire design. *The Handbook of Marketing Research: Uses, Misuses and Future Advances*, *83*, 176-202.

Mason, C., Berson, M., Diem, R., Hicks, D., Lee, J., & Dralle, T.(2000). Guidelines for using technology to prepare social studies teachers. *Contemporary issues in technology and teacher education, 1*(1), 107-116.

MEB, (2018).Sosyal Bilgiler Öğretim Programı.

MEB, (2023a). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı.

MEB, (2023b). 21.yy becerileri ve değerlere yönelik araştırma raporu.

Melanlıoğlu, D., Tayşi, E. K., & Özdemir, B. (2012). Yabancılara Türkçe öğretiminde karikatür kullanımı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *9*(19), 241-256.

Melanlıoğlu, D. (2015). Ortaokul öğrencilerinin Türkçe dersi algılarına yönelik yaptıkları çizimler. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, *3*(1), 27-38.

Mike, M. (2019). *Sosyal bilgiler derslerinde bir görsel iletişim aracı olarak karikatürlerin anlam çözümlemesini yapma* (Tez No. 592885) [Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi-Aydın]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

MYK (2015). Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi.

Nuissl, E., & Przybylska, E. (2017). Caricatures on analphabetism–a form of cultural education. *Zeitschrift für Weiterbildungsforschung*, *40*, 69-89.

Oban-Çakıcıoğlu, R. (2017). Coğrafya öğretiminde karikatür kullanımının önemi: Türkiye' nin doğal mirası dersi örneği. *The Journal of Academic Social Sciences*, *5*(46), 22–38. https://doi.org/10.16992/asos.12202

Onwuegbuzie, A. J. (2000, November 11-12). *Expanding the framework of internal and external validity in quantitative research* [Paper presentation]. Ponte Vedra, Florida.

Orhan, H. (2018). *Ortaokul öğrencilerinin çevre sorunları algılarının karikatür yoluyla belirlenmesi* (Tez No. 511195) [Yüksek Lisans Tezi, Ömer Halis Demir Üniversitesi-Niğde]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Oruç, Ş., & Teymuroğlu, B. (2011). The effects of using cartoon in teaching social sciences on attitudes of students against to social science course. *Procedia - Social and Behavioral Sciences, 15,* 3211-3215. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.04.273

Oğuz, E. (2012). Öğretmen adaylarının değerler ve değerler eğitimine ilişkin görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 12*(2), 1309-1325.

Önal, H. İ. (2007). Medya okuryazarlığı: Kütüphanelerde yeni çalışma alanı. *Türk Kütüphaneciliği, 21*(3), 335-359.

Özay-Köse, E. (2008). Biyoloji eğitiminde karikatür destekli öğretimin öğrenci başarısına etkisi. *Çağdaş Eğitim Dergisi, 33*(356), 14-21.

Özen, Y. (2015). *Sorumluluk eğitimi.* Ankara: Vize Yayıncılık.

Özer, A. (1994). *İletişimin çizgi dili karikatür.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları

Özer-Taylan, G. (2020). Dijital okuryazarlık : Araçlar, metodolojiler, uygulamalar ve öneriler. Sağıroğlu, H. İ. Bülbül, A. Kılıç & M. Küçükali (Eds.), *Eğitim amaçlı internet kullanımı* içinde (s.375-410). Nobel Akademik Yayıncılık.

Özşahin, E. (2009). Karikatürlerle coğrafya öğretimi. *Marmara coğrafya dergisi, 2009*(20), 101-122.

Öztürk, C., & Kafadar, T. (2020). 2018 sosyal bilgiler öğretim programının değerlendirilmesi. *Trakya Eğitim Dergisi, 10*(1), 112-126.

Pala, Ş. M., & Başıbüyük, A. (2020). Ortaokul beşinci sınıf öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerinin incelenmesi. *Cumhuriyet International Journal of Education, 9*(3), 897-921. https://doi.org/10.30703/cije.672882

Pallant, J. (2020). *Spss kullanma kılavuzu spss ile adım adım veri analizi*. Ant.

Plano-Clark, V. L. & Ivankova, N. V. (2018). *Karma Yöntemler Araştırması Alana Yönelik Bir Kılavuz.* Nonel Yayınları.

Rubel, S. (2007). The attention crash: A new kind of dot-com bust. *Advertising Age, 78.* Retrieved February 7, 2013 from http://adage.com/article/steve-rubel/attentioncrash-a-kind-dot-bust/117325/.

Seçgin, F., Yalvaç, G., & Çetin, T. (2010). İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin karikatürler aracılığıyla çevre sorunlarına ilişkin algıları. *International Conference on New Trends in Education and Their Implications, 11*(13), 391–398.

Semiz, L. (2013). *Ortaokul öğrencilerinin medya okuryazarlığı yeterlikleri ve medya okuryazarlığı dersini yürüten öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlar* (Tez No. 330425) [Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi-Rize]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Sezer, A., & Çoban, O. (2016). Ortaokul öğrencilerinin sorumluluk değeri algıları. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi, 2*(1), 22-39.

Sidekli, S., Er, H., Yavaşer, R., & Aydın, E. (2014). Sosyal bilgiler öğretiminde alternatif bir yöntem: Karikatür. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, Nisan*(2), 151–163.

Sönmez, V.(2005). *Hayat ve sosyal bilgiler öğretimi öğretmen kılavuzu*, Anı.

Stein, L., & Prewett, A. (2009). Media literacy education in the social studies Teacher perceptions and curricular challenges. *Teacher Education Quarterly, 36*(1), 131-148.

Subaşı, M., & Okumuş, K. (2017). Bir araştırma yöntemi olarak durum çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21*(2), 419-426.

Şentürk, M., & Şimşek, U. (2021). Educational comics and educational cartoons as teaching

material in the social studies course. *African Educational Research Journal, 9*(2), 515-525.

Doğanay, A., Ataizi, M., Şimşek, A., Balaban-Salı, J., & Akbulut, Y. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri,* Şimşek, A. (Ed.), Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Şirin, M. R., Oktay, N., & Altun, A. (2013, Aralık). *I. Türkiye çocuk ve medya stratejisi ve uygulama planı 2014-2018* [Bildiri sunumu]. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

Talipoğlu, Ü. (2023). Dijital çağda medya araştırmaları. A. B. Darı (Ed.), *Dijital İletişim Çağında Medya Okuryazarlığı* içinde (ss. 1-22). Paradigma Akademi.

Tanrıkulu, D. D. (2022). *Sosyal bilgiler dersinde karikatür destekli probleme dayalı öğrenme yönteminin problem çözme algıları, derse yönelik tutumlar ve erişi düzeyine etkisi* (Tez No. 778675) [Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Taş, M. (2014). Karikatür destekli fen öğretimine ilişkin bir araştırma: İlköğretim 6. sınıf yaşamımızdaki elektrik ünitesi örneği. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi*, *26*(2), 473-500.

Tepecik, B. (2009). *Sosyal bilgiler dersinde sorumluluk değerinin kazandırılmasına ilişkin öğretmen görüşleri* (Tez No. 274375) [Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi-Eskişehir]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Thornberg, R., & Oğuz, E. (2013). Teachers' views on values education a qualitative study in Sweden and Turkey. *International Journal of Educational Research, 59*, 49-56.

Thornhill-Miller, B., Camarda, A., Mercier, M., Burkhardt, J. M., Morisseau, T., Bourgeois-Bougrine, S., ... & Lubart, T. (2023). Creativity, critical thinking, communication, and collaboration: assessment, certification, and promotion of 21st century skills for the future of work and education. *Journal of Intelligence*, *11*(3), 54.

Toledo, M. A., Yangco, R., & Espinosa, A. A. (2014). Media cartoons effects on ıssue resolution in environmental education. *International Electronic Journal of Environmental Education*, *4*(1), 19-51.

Topuz, H. (1997). *Başlangıcında bugüne dünya karikatürü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Töle, M. H. (2005). *İmmanuel Kant'ta özgürlük ve sorumluluk ilişkisi* (Tez No. 210908) [Yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi-Denizli]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Trnová, E., Trna, J., & Vacek, V. (2013). The roles of cartoons and comics in science education. *In Proceedings Of The 10th International Conference On Hands-On Science, 1*(5), 239-242.

Tuncel, G. (2017). Sosyal bilgiler dersinde karikatürlerle küresel ısınma eğitimi üzerine örnek bir çalışma. *Marmara Geographical Review*, *Ocak*(35), 87–94.

Turkle, S. (1995). *Life on the screen: Identity in the age of the Internet*. Simon & Schuster.

Turan, S., & Aktan, D. (2008). Okul hayatında var olan ve olması düşünülen sosyal değerler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, *6*(2), 227-259.

Türkoğlu, H. S. (2017). Çocukların televizyon izleme davranışlarında medya okuryazarlığı dersinin etkisi üzerine bir alan araştırması. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİF E-Dergi)*, *2*(1), 27-46.

UNESCO. Media and Information Literacy Clearinghouse. http://milunesco.unaoc.org/

Uyar. M., & Asrak-Hasdemir, T. (2023). Dijitalleşme ve medya okuryazarlığı üzerine

incelemeler: Türkiye'deki akademik çalışmalar. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (62), 66-83. https://doi.org/10.47998/ikad.1240616

Uygun, K., & Üztemur, S. S. (2015). Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersinde karikatür kullanımının öğrencilerin akademik başarı ve tutumuna etkisi. *Journal of Educational Sciences, June*(2015), 222-234.

Ünlüer, G. (2012). Sosyal bilgiler dersinde sorumluluk değerinin kazandırılmasına ilişkin veli görüşleri. *Eğitim Ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori Ve Uygulama, 3*(6), 95-116.

Üztemur, S., & Dinç, E. (2020). Medya okuryazarlığı bağlamında ortaokul öğrencilerinin sosyal medya algıları: Bir metafor çalışması. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences, 6*(1), 92-103. https://doi.org/10.34137/jilses.698764

Üzümcü, Ö., & Bay, E. (2018). Eğitimde yeni 21. yüzyıl becerisi: Bilgi işlemsel düşünme. *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi*, *3*(2), 1-16.

Yalçın, S. (2018). 21. yüzyıl becerileri ve bu becerilerin ölçülmesinde kullanılan araçlar ve yaklaşımlar. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES), 51*(1), 183-201.

Yalçın, A., & Tural, A. (2023). 21. Yüzyıl becerileri ışığında sosyal bilgiler öğretim programının incelenmesi. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, *8*(1), 1-9.

Yaman, H., Taflan, S., & Çolak, S. (2009). İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi, 7*(18), 107-120.

Yaman, B. (2018). *Sosyal bilgiler öğretiminde karikatür kullanımı (eylem araştırması)* (Tez No. 532767) [Yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi-Kayseri]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Yavuzer, H. (2001). *Resimleriyle Çocuk*. Remzi Kitabevi.

Yazar, T. (2012). Öğretmen adaylarının değerler hakkındaki görüşleri. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, *2*(1), 61-68.

Yıldırım, T. (2016). *8.sınıf öğrencilerinin enerji sorunları ve yenilenebilir enerji kaynaklarına ilişkin algılarının bilim karikatürleri aracılığıyla incelenmesi* (Tez No. 421710) [Yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi-Kayseri]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Yin, R, K. (1998). *Case study research: design and methods.* Sage.

Yin, R. K. (2003). *Case Study Research Design and Methods* (3. baskı). Sage.

Yiğittir, S., & Öcal, A. (2011). Lise tarih öğretmenlerinin değerler ve değerler eğitimi konusundaki görüşleri. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2011*(1), 117-124.

Yüksel, İ., & Adıgüzel, A. (2012). Değer eğitiminde karikatür kullanımı: Toplumsal birlik beraberlik ve dayanışma değer örneği. *Sakarya University Journal of Education, 2*(3), 68–80.

Yurttadur, Ş. (2019). *Fen bilimleri dersinde karikatür kullanımının öğrencilerin erişileri, sorgulayıcı öğrenme beceri algıları ve motivasyonlarına etkisi* (Tez No. 560569) [Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Yurttadur, Ş., & Pehlivan, M. (2020). Fen bilimleri dersinde karikatür kullanımının öğrencilerin motivasyonlarına etkisi. *Journal of STEAM Education, 3*(2), 80-91. https://dergipark.org.tr/en/pub/steam/issue/56823/720361

EKLER

EK-1. Uygulamaya İlişkin İzin Yazısı

T.C.
ERZURUM VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-36648235-605.01-62686448 03.11.2022
Konu : Araştırma ve Uygulama İzni
(Ümmügülsüm BOZKURT)
(İlknur İrem ARAS)

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı)

İlgi: a) 20.10.2022 tarihli ve E.2200342221 sayılı yazınız.
b) 26.10.2022 tarihli ve E.2200349134 sayılı yazınız.

İlgi (a) yazı ile; Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Fen Bilgisi Eğitimi Bilim Dalı doktora öğrencisi Ümmügülsüm BOZKURT'un, Prof. Dr. Ümit ŞİMŞEK'in danışmanlığında; Özel Erzurum Bahçeşehir Koleji Ortaokulu, TOKİ Ortaokulu ve Sabancı Ortaokulu ve Mehmetçik Ortaokulu'nda 2022-2023 eğitim öğretim yılında *"Dolaşım Sisteminin Öğretiminde Eğitsel Oyun ve STEM Uygulamalarının Öğrencilerin Akademik ve Sosyal Becerilerine Etkisi"* konulu uygulama çalışması,

İlgi (b) yazı ile; Üniversiteniz Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı Öğretim Üyelerinden Dr. Öğr. Üyesi Esra Mindivanlı AKDOĞAN'ın danışmanlığını yürüttüğü, 20030407008 numaralı Eğitim Bilimleri Enstitüsü öğrencisi İlknur İrem ARAS'ın 25.10.2022/30.12.2022 tarihleri arasında Oltu Kazım Karabekir Ortaokulu'nda yapılması planlanan; *"Medya Okuryazarlığı Becerisi İle Karikatür Kullanarak Sorumluluk Ve Özgürlük Değerlerine İlişkin Farkındalık Kazandırma"* konulu çalışmalarının kabulüne ilişkin 02.11.2022 tarihli ve E. 62596167 sayılı Valilik Onayı yazımız ekinde gönderilmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

Ömer Faruk PALA
İl Milli Eğitim Müdür V.

Ek: Valilik Onayı ve Ekleri (2 adet dosya)

Bilgi: Palandöken, Yakutiye ve Oltu Kaymakamlığına
(İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü)

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Adres : Yönetim Cad. Valilik Binası Kat:4 Yakutiye ERZURUM
Belge Doğrulama Adresi : https://www.turkiye.gov.tr/meb-ebys
Bilgi için: H.TEMEL
Telefon No : 0 (442) 234 48 00
Unvan : Veri Hazırlama ve Kontrol İşletmeni
E-Posta: arge25@meb.gov.tr
İnternet Adresi: erzurummeb@meb.gor.tr Faks:4422351032
Kep Adresi : meb@hs01.kep.tr
Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. https://evraksorgu.meb.gov.tr adresinden 3356-2b57-385e-87f1-389d kodu ile teyit edilebilir.

T.C.
ERZURUM VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-36648235-605.01-62596167 02/11/2022
Konu : Araştırma ve Uygulama İzni
(Ümmügülsüm BOZKURT)
(İlknur İrem ARAS)

VALİLİK MAKAMINA

İlgi: a) Atatürk Üniversitesi Rektörlüğünün 20.10.2022 tarihli ve E.2200342221 sayılı yazısı.
b) Atatürk Üniversitesi Rektörlüğünün 26.10.2022 tarihli ve E.2200349134 sayılı yazısı.

İlgi (a) yazı ile; Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Fen Bilgisi Eğitimi Bilim Dalı doktora öğrencisi Ümmügülsüm BOZKURT'un, Prof. Dr. Ümit ŞİMŞEK'in danışmanlığında; Özel Erzurum Bahçeşehir Koleji Ortaokulu, TOKİ Ortaokulu ve Sabancı Ortaokulu ve Mehmetçik Ortaokulu'nda 2022-2023 eğitim öğretim yılında *"Dolaşım Sisteminin Öğretiminde Eğitsel Oyun ve STEM Uygulamalarının Öğrencilerin Akademik ve Sosyal Becerilerine Etkisi"* konulu uygulama çalışması,

İlgi (b) yazı ile; Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı Öğretim Üyelerinden Dr. Öğr. Üyesi Esra Mindivanlı AKDOĞAN'ın danışmanlığını yürüttüğü, 20030407008 numaralı Eğitim Bilimleri Enstitüsü öğrencisi İlknur İrem ARAS'ın 25.10.2022/30.12.2022 tarihleri arasında Oltu Kazım Karabekir Ortaokulu'nda yapılması planlanan; *"Medya Okuryazarlığı Becerisi İle Karikatür Kullanarak Sorumluluk Ve Özgürlük Değerlerine İlişkin Farkındalık Kazandırma"* konulu anket uygulama çalışması için izin talebinde bulunulmuştur.

İlgi yazılar ve ekleri, Bakanlığımızın 21.01.2020 tarihli ve E.1563890 (2020/2) sayılı Genelgesi çerçevesinde Komisyonumuzca incelenmiş olup *"araştırmaların, eğitim öğretim faaliyetlerini aksatmayacak şekilde, gönülülük esasıyla ve varsa veli onay belgesinin onaylatılması"* ve komisyon kararlarında belirtilen veri toplama araçlarının kullanılarak uygulama ve anket çalışmasının yapılması, yapılan çalışmalarının sonuçlarının birer örneğinin Müdürlüğümüz Strateji Geliştirme Şube Müdürlüğü (AR-GE Birimi)'ne gönderilmesi ve çalışmaların bir eğitim öğretim yılını kapsayacak şekilde yapılması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Salih KAYGUSUZ
İl Milli Eğitim Müdürü

OLUR
Ahmet ÖZDEMİR
Vali a.
Vali Yardımcısı

Ek: İlgi Yazı (2 adet dosya)

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Adres : Yönetim Cad. Valilik Binası Kat:4 Yakutiye ERZURUM
Belge Doğrulama Adresi : https://www.turkiye.gov.tr/meb-ebys
Bilgi için: H.TEMEL
Telefon No : 0 (442) 234 48 00
Unvan : Veri Hazırlama ve Kontrol İşletmeni
E-Posta: arge25@meb.gov.tr
İnternet Adresi: erzurummeb@meb.gor.tr Faks:4422351032
Kep Adresi : meb@hs01.kep.tr
Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. https://evraksorgu.meb.gov.tr adresinden b19e-584d-3fd2-b3a9-8635 kodu ile teyit edilebilir.

FORM:2

T.C.
MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI
Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü

ARAŞTIRMA DEĞERLENDİRME FORMU	
ARAŞTIRMA SAHİBİNİN	
Adı Soyadı	İlknur İrem ARAS
Kurumu / Üniversitesi	Atatürk Üniversitesi
Araştırma yapılacak iller	Erzurum
Araştırma yapılacak eğitim kurumu ve kademesi.	Oltu Kazım Karabekir Ortaokulu
Araştırmanın konusu	Medya Okuryazarlığı Becerisi İle Karikatür Kullanarak Sorumluluk ve Özgürlük Değerlerine İlşkin Farkındalık Kazandırma
Üniversite / Kurum onayı	Kurum Onayı İle
Araştırma / Proje /ödev / Tez önerisi	Araştırma İzni
Veri toplama araçları	Görüşme Soruları, Sorumluluk ve Özgürlük Temelli Medya Okuryazarlığı Anketi
Görüş İstenilecek Birim / Birimler.	

Milli Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nün Araştırma, Yarışma ve Sosyal Etkinlik İzinleri konulu 2020/2 nolu genelge doğrultusunda yapılan incelemede araştırmanın kabulüne karar verildi.

Komisyon Kararı	Oybirliği ile Kabulüne
Muhalif Üyenin Adı ve Soyadı	

KOMİSYON

31.10.2022

Ek-2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme

Esra MİNDİVANLİ AKDOĞAN

Atatürk Üniversitesi

Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi

Türkçe ve Sosyal Bilimler Bölümü

İlknur İrem ARAS

Atatürk Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi ABD

GÖRÜŞME SORULARI

1. Medya nedir? Medya kavramı sizin için ne ifade ediyor?
2. En çok hangi medya içeriklerini hangi amaçlarla takip ediyorsunuz? Niçin?
3. Medya içerikleri oluşturulurken nasıl bir yol izlendiğini düşünüyorsunuz?
4. Çeşitli medya içeriği hazırlarken dikkat ettiğiniz hususlar nelerdir? Niçin?
5. Takip ettiğiniz içeriklerde size hangi mesajların verilmeye çalışıldığını düşünüyorsunuz? Nasıl?
6. Takip ettiğiniz medya içeriklerinde size müdahale edilmesi durumunda nasıl bir tavır takınırsınız? Niçin?
7. Çeşitli medya içeriklerini takip ederken kişisel olarak seçici davranır mısınız? Nasıl ve niçin?
8. Medya içeriklerinin sizi olumlu veya olumsuz yönde etkilediğini düşünür müsünüz? Nasıl?
9. Medya vasıtasıyla bilgiye ulaşırken nasıl bir yol izlersiniz?

Ek-3. Sorumluluk ve Özgürlük Temelli Medya Okuryazarlığı Anketi

Sorumluluk ve Özgürlük Temelli Medya Okuryazarlığı Anketi

Değerli öğrencimiz;

Elinizdeki bu anket ‘‘Medya okuryazarlığı becerisi ile karikatür kullanarak sorumluluk ve özgürlük değerlerine ilişkin farkındalık kazandırma” isimli yüksek lisans tezi kapsamında hazırlanmıştır. Ankette yer alan sorulara içtenlikle yanıt vermeniz araştırma için önemlidir. Elde edilen tüm veriler gizli tutulacak ve bilimsel sonuçlara ulaşmak amacıyla kullanılacaktır. Araştırmaya sağlamış olduğunuz katkıdan dolayı teşekkür ederiz.

Danışman — Araştırmacı

Dr. Öğrt. Üyesi Esra MİNDİVANLİ AKDOĞAN — İlknur İrem ARAS

Sınıf:

Günlük televizyon izleme süreniz: Hiç ( ) 1-2 saat ( ) 2-4 saat ( ) 4-6 saat ( ) 6 saatten fazla ( )

Günlük internet (bilgisayar, tablet, cep telefonu vb.) kullanma süreniz: Hiç ( ) 1-2 saat ( ) 2-4 saat ( ) 4-6 saat ( ) 6 saatten fazla ( )

Ders çalışırken yararlandığınız medya aracı: TV ( ) Bilgisayar- Tablet ( ) Cep Telefonu ( ) Gazete ( ) Dergi ( )

Kitap ( ) Ansiklopedi ( )

En çok kullandığınız Dijital /medya aracı :

TV ( ) Telefon ( ) Tablet ( ) Bilgisayar ( ) Diğer: ……..

Medya araçlarını kullanma amacınız:

Eğlence: Bilgi Edinme: Haber: Diğer: ……..

		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılmıyorum.
1	Medya araçları ile geçirdiğim sürede temel amacım eğlenmektir.					
2	Medya araçları kendimi ifade etmem için özgür bir ortam sağlar.					
3	Medya araçları ile istediğim paylaşımları hazırlayarak paylaşabilirim.					
4	Medya araçları ile istediğim kişi ve kurumları kolaylıkla takip ederim.					
5	Medyada sunulan içeriklerden kendime en uygun olanı bulma konusunda kendimi yeterli buluyorum.					
6	Medya içeriklerinin benim üzerimde olumsuz etkiler oluşturabileceğini düşünmem.					
7	Medya araçlarını kullanırken kendi kararlarımı verebilmem benim için önemlidir.					
8	Medya araçlarını kullanırken kişisel bilgilerimin güvenliğini sağlayabilirim.					
9	Medya içeriği oluştururken etik ilkelere, telif hakkı vb. konulara dikkat ederim.					
10	Medya araçları yoluyla online(çevrimiçi) sosyal gruplara katılırım.					
11	Medya araçları vasıtasıyla iletişim kurma becerilerimi geliştirebilirim.					
12	Medya içeriklerinde gerçek ve sahte kimliklerin kullanılabileceğinin bilincindeyim.					
13	Medya içeriklerinin kurgu olduğunu bilirim.					
14	Çeşitli dijital araçlar kullanarak fotoğraf/video çekme, düzenleme becerilerine sahibim.					
15	Dijital araçları kullanarak hazırladığım içerikleri nasıl paylaşmam gerektiği konusunda bilgi sahibiyim.					
16	Medya araçları ile ulaştığım haberlerin doğruluğuna inanırım.					
17	Medyada sunulan içeriklerin türlerini (komedi, haber, dizi, dram, bilim kurgu, aksiyon vb.) ayırt edebilirim					
18	Medya içeriklerinin duygularımı etkilediğini düşünürüm.					
19	Medya içeriklerinin oluşturulma amaçları açısından sorgulanması gerektiğini bilirim.					
20	Medya içeriklerinin yaşam tarzımızı etkilediğini düşünürüm.					
21	Medya içeriklerinin olumsuz ahlâki mesajlar içerdiğini düşünürüm.					
22	Medya araçlarında izlediğim dizi, film, video vb. alışkanlıklarımı istediğim şekilde yönlendirebilirim.					
23	Arama motorlarını kullanarak doğru bilgiye nasıl ulaşacağımı bilirim.					
24	Medya araçlarından istediğimi seçerek istediğim içeriği izlemek beni özgür kılar.					
25	Medya içeriklerinin taraflı bir bakış açısı sunduğunu düşünürüm.					
26	Tüm medya içeriklerinin belli bir amaca yönelik olarak hazırlandığını düşünürüm.					
27	Medya araçlarını aktif bir şekilde kullanamam.					

28	Günlük yaşamda eğlenmek için medya dışında etkinlikler bulurum.					
29	Medya içeriklerinin doğruluğunu sorgulamak benim için önemlidir.					
30	Medya araçları ile geçirdiğim süreyi kontrol edebilirim.					
31	Medya metinlerindeki hataları fark edebilirim.					
32	Medya içeriklerinin altında yatan gizli mesajı fark edebilirim.					
33	Oluşturduğum medya içeriklerinin benim bakış açımı yansıttığını bilirim.					
34	Oluşturduğum medya içeriğini istediğim medya kanalıyla paylaşma konusunda özgürüm.					
35	Medya içeriklerinin olumlu ahlâki mesajlar içerdiğini düşünürüm.					
36	Oluşturduğum medya içeriğini, doğruluğundan emin olduktan sonra paylaşırım.					

Ek-4. Birinci Hafta Ders Planı

Bilgi Edinme

Öğrencilere bilgi edinme kaynaklarından birer örnek gösterilir.

Bu kaynaklardan hangilerini kullandıkları sorulur. En sık hangisinin kullanıldığı sınıfça seçilir.

Sınıfa bir kitap veya ansiklopedi götürülür onlardan nasıl aranılan bilgiye ulaşacakları gösterilir. Daha sonra internet üzerinden bir örnekle bilgiye nasıl ulaşıldığı gösterilir.

İstediğimiz her kaynaktan bilgi edinebilir miyiz diye sorulur. İstediğimiz her kaynaktaki bilgi doğru mudur tartışılır.

Bu kaynakların doğruluğu konusunda dikkatli olmaları gerektiği fark ettirilir. Özellikle internet(özellikle sosyal medya) üzerinden edinecekleri bilgilere çok dikkat etmeleri gerektiği söylenir.

Daha sonra öğrencilere kulaktan kulağa oyunu oynatılır ve sonucunda öğrencilerle internet üzerindeki bilgilerin de aynen bu şekilde yayılabileceği ve hatalara neden olabileceği konusu üzerinde durulur.

-Bu konuyu daha iyi açıklayabilmek için örnek haberler ve görseller verilir.

Örnek 1.

Öğrencilere öncelikle kimler Galatasaraylı? Diye sorulur. Ardından dünyanın en büyük takımlarından birisi olan Real Madrid'in 2000 yılından beri çıktığı final maçlarında sadece Galatasaraya(2000) yenildiği söylenir ve öğrencilere 72 binden fazla takipçisi bulunan bu twitter hesabının yaptığı paylaşım gösterilir. Daha sonra akıllı tahtadan arama motorunda "Real Madrid – Atletico Madrid 2018 Süper Kupa Finali sonucu" cümlesi aratılır. Ve yanlış bir bilgi çocuklarla birlikte teyit edilir.

Örnek 2. https://teyit.org/video-tuzlu-suya-kondugunda-icinden-iri-bocekler-cikan-cilekleri-gostermiyor

İnternet adresindeki haber öğrencilerle tartışılır.

-Öğrencilere hangi uzantılı internet adreslerinden doğru bilgiye ulaşabilecekleri sorulur ve bu konu üzerine tartışılır.

-Hangi kaynağın doğru bilgiyi sunduğunu bulmak bizim sorumluluğumuzda mıdır ve bunu nasıl yaparız konuşulur.

- Öğrencilere özellikle internet ve sosyal medya olmak üzere medya araçlarının bilgi edinme özgürlüklerini nasıl etkilediği üzerine tartışılır.
- Öğrencilere internet ortamı ve diğer bilgi edinme yollarıyla edindikleri bilgilerden dolayı sorumluluklarının olup olmadığı varsa neler olduğu sorusu yöneltilir ve sınıfta tartışılır.

Ve bunlar ile ilgili örnekler verilir.

Ek-5. İkinci Hafta Ders Planı

Geleneksel Medya Araçları

Medya araçlarının neler olduğunu sor. Geleneksel medya araçlarının neler olduğunu biliyorlar mı? Bu konuda öğrenciye bilgi verilir.

Geleneksel medya araçlarını kullanan var mı diye sor.

Televizyon, radyo, gazete, dergi gibi geleneksel medya araçları olduğu söylenir.

Öğrenciler dört gruba ayrılır. Her bir gruba bu geleneksel medya araçlarında yer alan içeriklerden verilir. Bir gruba gazete haberi başlığı, bir gruba tarihi dizi, bir gruba reklam, diğer gruba da gündüz kuşağındaki bir yemek programı verilir.

Canlandırma yapmaları istenir. Gruplara 5 dakika süre verilir. Ve tahtaya çıkıp canlandırmalarını yaparlar.

Her grubun canlandırmasından sonra kısa bir değerlendirme yapılır. Niçin bu fikri seçtikleri, ne anlatmak istedikleri sorulur.

Daha sonra gruplar karıştırılır ve yeni 4 adet grup kurulur. Bu gruplara ise bir eğlence programı canlandırmaları istenir. Eğlence programının içeriği onlara bırakılır. 5 dakika zaman ayrıldıktan sonra canlandırmaları istenir.

İzlenilen canlandırmalardan sonra ana değerlendirme yapılır.

Sakallı bebek başlığının aslı söylenir. Gazete ve televizyonda karşılarına çıkan haberlerin başlıklarının aldatıcı olabileceği, içerik hakkında yanlış bilgiler verebileceği söylenir.

Tvlerde yayınlanan gündüz kuşağı programlarında para kazanmak amacıyla kurgular yapabildiği, asıl önemli olanın onlar için reytingler olduğu öğrenciye anlatılır. Gösterilen paralardan daha çoğunu sahte kavgalar ve senaryolar sayesinde kazandıkları öğrencilere anlatılır.

Tarihi dizilerin de aslında gerçek bir tarihi anlatmadığı yanlış bilgiler içerebildikleri. Hatta birçoğunun tarih hakkında bilgi vermek amacıyla yapılmadığı söylenir. Dizilerin kurgu olduğu para kazanma amacıyla çekildiği anlatılır.

Daha sonra tv izleniyor mu? Aileniz hangi programları izliyor siz izliyor musunuz? Diye sorulur.

Tv sadece eğlenme amacıyla mı izleniyor? Hangi kanalı seçeceğiniz konusunda özgür müsünüz? İstediğiniz programı izleme özgürlüğünüz olduğunu düşünüyor musunuz?

İzlenilen tv programlarından insanların çok fazla etkilenebileceği anlatılır.

Öğrencilere özellikle tv programlarının insanlara etkileri ile ilgili ilginç örnekler sunulur.

Örnek1. https://www.youtube.com/watch?v=c3x00vUtCQk

Video izletilir ve bu konu üzerinde tartışılır.

Örnek 2.

Öğrencilere "Diriliş Ertuğrul" dizisini izleyip izlemedikleri sorulur. İzleyenlerin bu diziden nasıl etkilendikleri sorulur ve bu konu üzerine tartışılır. Ardından öğrencilere dizinin olumlu ve olumsuz etkileri üzerine bilgi verilir.

Olumlu: Diriliş Ertuğrul dizisinden sonra dizinin geçtiği Bilecik bölgesine yapılan turistik gezilerde artış meydana gelmiş hatta bu bölge "Dirilişin Şehri" olarak kendisini tanıtmaya başlamıştır (Çınar, İ. & Acar, Y. (2021). Televizyon Dizilerinin Ekonomi ve Turizm Üzerindeki Etkileri: Diriliş Ertuğrul Örneği . Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi , 10 (2) , 328-346).

Tarihi dizi/filmler, tarihi olayları, olayın geçtiği yeri ve zamanı, olayı yaşayan kişileri bireylere gösterip bizzat yaşanmışlık hissi verdiğinden dolayı, kişilerde tarihe karşı ilgi ve merak duygusu uyandırmak suretiyle onları araştırmaya sevk etmektedir. Şahin, K. (2019). *Öğretmen adaylarının tarihi dizi/filmlerle yaşam boyu öğrenme algısı ve tarih şuuru oluşumu hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Olumsuz:

Televizyonun haber alma ve eğlenme amacı dışında pazarlama amacının da olduğu öğrenciye söylenir. Medya kuruluşlarının varlıklarını devam ettirebilmek için bir gelire ihtiyaçları olduğunu bu geliri de reklamlar sayesinde elde ettikleri, reklamların doğruluğunun da sorgulanması gerektiği anlatılır.

İşte bu görevi de en açık şekilde reklamların üstlendiği anlatılır. Öğrencilerin canlandırmasını yaptıkları cipsin reklamından bir görsel gösterilir.

Bu reklamda tek bir paketten bu kadar cips çıktığı algısı yaratılmaya çalışılsa da elimizdeki pakette ne kadar cips olduğu görülmektedir.

Reklamların izlenilmesi için ilgi çekici hale nasıl getirildiği, her kitle için farklı reklamların olduğu, çocuklar için animasyonlar içeren reklamların kullanıldığı örneği verilir.

Ünlü insanları takip etme eğilimimizden dolayı reklamlarda genellikle ünlü ve halk tarafından sevilen isimlere yer verildiği anlatılır.

Mizah unsuru kullanılarak reklamların ilgi çekici hale getirildiği anlatılır.

Reklamların gerçeği yansıtıp yansıtmadığı hakkında ne düşündükleri sorulur.

Medyada tanıtılan ürünlerin anlatıldığı gibi olmayabileceği söylenir.

Öğrenciye reklamların arka yüzünü anlatan video izletilir.

https://clipchamp.com/watch/caBDrqgtRsc

İzlediğiniz programın içeriğinin doğruluğunu araştırıyor musunuz? Yoksa zaten doğrudur onlar yayınlamadan önce araştırmıştır diye düşünüp araştırmıyor musunuz? Bu sorumluluğun size mi yoksa kanala mı ait olduğunu düşünüyorsunuz?

https://www.youtube.com/watch?v=BBV5ogpaS4I

Tıpkı bu reklamlarda görüldüğü gibi internet üzerinde yapılan dolandırıcılıkların da olabileceği söylenir.

İnternet üzerinden yapılan dolandırıcılıklardan bahsedilir.

Öğrenciye daha önce böyle bir olayla karşılaşıp karşılaşmadıkları sorulur.

Sosyal ağlarda kişisel bilgilerin paylaşılmaması gerektiği anlatılır. Sosyal medya hesapları çalınarak kişinin çevresine mesaj atarak para istendiği anlatılır.

Ek-6. Üçüncü Hafta Ders Planı

Sosyal medya

Öğrenciler sosyal medya hesaplarının olup olmadığı sorulur.

Varsa bu hesapları hangi amaçlarla kullandıkları tartışılır.

Bu sosyal medya hesapları üzerinden hangi paylaşımları takip ettikleri ve hangi paylaşımlarda bulundukları üzerinde konuşulur.

Sosyal medyada hangi ünlü/fenomen kişileri neden takip ettikleri tartışılır.

Sosyal medyanın olumlu ve olumsuz yanları üzerinde tartışılır.

Öğrencilere “sosyal medyada gezinirken farklı isimli bir hesabın sizin fotoğraflarınızı kullandığını görürseniz ne hissedersiniz?” sorusu yönlendirilir ve bu konuda fikirleri alınır. Bu konu üzerinden sanal âlemde özel yaşamın gizliliği konusuna değinilir. Aynı zamanda bizlerinde başkalarının bu hakkına müdahale etmeme sorumluluğumuz olduğunu unutmamamız gerektiği söylenir. Sosyal medya da özgürlüğümüzün sınırsız olmadığı belirtilir.

ÖZ GEÇMİŞ

Eğitim:

Lisans: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği
Yüksek Lisans: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilgiler Eğitimi